

BF - ODD. ZA AGRONOMIJO

S

II 1650

0017747

COBISS

IONALNA RAZDELITEV
SKIH TIPOV V SLOVENIJI

Metodološke osnove

krajina

b712

Metodološke osnove

REGIONALNA RAZDELITEV
KRAJINSKIH TIPOV V SLOVENIJI

Metodološke osnove

Celotna zbirka obsega:

METODOLOŠKE OSNOVE

- 1 KRAJINE ALPSKE REGIJE
- 2 KRAJINE PREDALPSKE REGIJE
- 3 KRAJINE SUBPANONSKE REGIJE
- 4 KRAŠKE KRAJINE NOTRANJE SLOVENIJE
- 5 KRAJINE PRIMORSKE REGIJE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR
URAD RS ZA PROSTORSKO PLANIRANJE

Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji

METODOLOŠKE OSNOVE

Ministrstvo za okolje in prostor, Urad R Slovenije za prostorsko planiranje
Oddelek za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani

Nosilci naloge:

Oddelek za krajinsko arhitekturo
prof. dr. Janez Marušič
prof. Dušan Ogrin

Urad RS za prostorsko planiranje
Margita Jančič, dipl. inž. arh.

Sodelavci:

Blanka Bartol, dipl. inž. kraj. arh.
doc. dr. Nika Kravanja
Stanka Dešnik, dipl. inž. kraj. arh.
Jelka Habjan, dipl. inž. kraj. arh.
mag. Jelka Hudoklin, dipl. inž. kraj. arh.
mag. Alenka Koišek, dipl. inž. kraj. arh.
Saša Plano, dipl. inž. kraj. arh.
Mitja Simič, dipl. inž. kraj. arh.
Etbir Tavčar, dipl. inž. kraj. arh.
Marjeta Jug, dipl. inž. kraj. arh.
Marsela Podboj, dipl. inž. kraj. arh.
mag. Marko Prem, dipl. inž. kraj. arh.
Jelena Hladnik, dipl. inž. kraj. arh.
Igor Zakotnik, dipl. inž. kraj. arh.

Tehnična pomoč:

Darja Crnek, abs. kraj. arh.
Tina Demšar, štud. kraj. arh.
Vanja Križanič, abs. kraj. arh.
Tadeja Lukež-Vrčon

S krepkim tiskom so označeni sodelavci pri tem zvezku

D 17747/2000

Uvod

Delo Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji je nastalo po naročilu Urada Republike Slovenije za prostorsko planiranje pri Ministrstvu za okolje in prostor. Spodbuda zanjo je bilo zavedanje, da je Slovenija krajinsko izredno pester in bogat prostor. Slovenske krajine doživljajo v zadnjih letih velike spremembe, zaradi našega odpiranja svetovnemu trgu pa se napovedujejo še znatno večje. Zaskrbljenost za ohranjanje nacionalnega krajinskega bogastva je zato razumljiva. Ob tem pa kolikor toliko popolne slike o slovenskih krajinah do zdaj nismo imeli, in to kljub mnogim monografijam, pa tudi posebnim obdelavam, ki so se dotikale slovenskih krajin ali krajin posameznih slovenskih pokrajin.

Inventarizacija, seznanjanje s slovenskim krajinskim bogastvom, ni bil edini namen naloge. Urad Republike Slovenije za prostorsko planiranje je želel ob spoznanjih o pestrosti in značaju slovenskih krajin uveljaviti tudi ustrezne oblike njihovega varstva in tam, kjer bi se to pokazalo potrebno zaradi razvrednotenja v preteklosti, tudi izboljšanje krajinske podobe. Naloga naj bi dala usmeritve za razvojne posege, ki tega krajinskega bogastva ne bi smeli prizadeti in ga razvrednotiti. Tako bi za temeljni namen tega dela morali imeti varstvo krajinskega bogastva Slovenije, pri čemer naj bi izrabili vse načine njegovega uveljavljanja, kar jih premore sodobno prostorsko načrtovanje.

Naloga je imela tudi več neposrednih ciljev:

- pripraviti gradivo za državni prostorski plan, in sicer naj bi gradivo bilo ena od strokovnih podlag za načrtovanje krajine,
- uveljaviti krajinsko varstvo z neposrednim opredeljevanjem izjemno kakovostnih krajinskih območij,
- uveljaviti posredno varstvo krajine z vnašanjem vednosti o krajinskih kakovostih v presoje ob različnih poseganjih v prostor,
- dati napotke vsem, ki posegajo v prostor ali dajejo soglasja k poseganjem v prostor, kako ravnati pri tem,
- izdelati vsaj splošne smernice za obnašanje v krajinskem prostoru.

Zasledovanje osnovnih namenov in ciljev je bilo zahtevno opravilo, ki je postavljalo tudi mnoga do takrat še neodgovorjena vprašanja. Vprašanja so zadevala tako metode samega pregleda krajinskega bogastva, njegove sistematične ureditve kot vprašanja njegovega vrednotenja in ne nazadnje vprašanja o načinih opredeljevanja napotkov in smernic za njegovo varstvo in razvoj. Ta vprašanja so bila razrešena na najboljši možni način v okviru danih časovnih in finančnih možnosti. Podrobneje so predstavljena v naslednjih poglavjih.

Rezultati naloge so predstavljeni v šestih zvezkih. Gradivo kljub svoji obsežnosti pomeni krčitev gradiva, ki je bilo pripravljeno ob terenskem delu. Kot osnovna krajinska inventarizacija pomeni delo neke vrste časovni presek. Zato je pomembno tudi kot pričevanje o stanju slovenskih krajin v obdobju, ko je živih še veliko tradicionalnih vzorcev življenja in delovanja v krajini, hkrati pa se že nakazujejo spontane spremembe ali pa načrtovane preнове in predrugačenja krajinskega prostora. Tu so najopaznejši tisti posegi v krajino, ki jih prinašajo s sabo graditve infrastrukturnih vodov, prometnic, energetskih in industrijskih objektov. Za podobo krajine pa niso nič manj usodne preнове kmetijskega pridelovalnega prostora, ki pomenijo preurejanje vzorcev pridelovalnih zemljišč in hkrati omejevanje kmetijske pridelave na najugodnejša zemljišča. Vse te spremembe nakazujejo možnost, da bi mogla biti krajinska slika Slovenije v prihodnje temeljito predrugačena. Od tod naračunanost dela predvsem v krajinsko varstvo.

Mnogokaj v delu bi lahko imeli za prvi poskus ali prvo skico. To velja tako za metodološke rešitve kot za same rezultate dela. Kot prvi poskus je zato delo nepopolno in terja nadaljnje izpopolnjevanje. Hkrati je njegova nepopolnost tudi spodbuda, izziv za nadaljnja prizadevanja.

Avtorji fotografij: **Janez Marušič, Blanka Bartol, Stanka Dešnik, Elizabeta Gregori, Jelka Habjan, Jelka Hudoklin, Alenka Kolšek, Nikolaja Kravanja, Saša Piano, Mitja Simič, Etbin Tavčar, Marjeta Jug, Marsela Podboj, Marko Prem, Jelena Hladnik, Igor Zakotnik**

Diagrami: **Marjeta Jug**

Kartografija: **Tadej Maligoj**

Ureditev: **Blanka Bartol, Margita Jančič, dr. Janez Marušič, Marko Prem, Stanka Dešnik, Jelena Hladnik, mag. Jelka Hudoklin, Igor Zakotnik, Marsela Podboj**

Strokovni pregled: **dr. Karel Natek**

Lektoriranje: Lektorsko prevajalska služba Vlade RS, **Sonja Cestnik Zadnek**

Oblikovanje: **Tadej Maligoj**

Tehnična ureditev in prelom: **LaserPrint, d.o.o.**

Tisk in vezava: **LaserPrint, d.o.o.**

Naklada: 600

Založilo Ministrstvo za okolje in prostor RS, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana 1998

Po mnenju Ministrstva za znanost in tehnologijo št. 415-01-103/97 z dne 18. 07. 1997 šteje publikacija med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

Vsebina

Uvod	5
Kulturna krajina kot predmet proučevanja in zanimanja	9
Temeljne določilnice kulturnosti krajine	11
Krajina kot predmet načrtovanja	13
Slovenske krajine	17
Spreminjanje slovenskih krajin	21
Slovstvo o slovenskih krajinah	30
Izhodišča naloge Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji	31
Tuje izkušnje	34
Postopek dela	36
Krajinska regionalizacija Slovenije	39
Postopek tipološke členitve	48
Krajinski vzorci osnovnih krajinskih območij Slovenije	53
Smernice za urejanje kulturne krajine	66
Vrednotenje krajinskih enot	72
Struktura opisov na različnih ravneh krajinske regionalizacije	84
Primer opisa na vseh treh ravneh	87
Slovarček izrazov	98
Viri in literatura	99
PRILOGA A	
Pregled krajinske regionalizacije po regljah – seznam krajinskih enot	101
PRILOGA B	
Pregled vseh krajinskih vzorcev po krajinskih enotah – seznam krajinskih vzorcev	107

Kulturna krajina kot predmet proučevanja in zanimanja

Prav na začetku kaže opredeliti predmet proučevanja tega dela. To je potrebno tudi zaradi velikih razlik med opredelitvami krajine in v njenem okviru kulturne krajine pri različnih avtorjih. Krajina je pač temeljni predmet geografskega raziskovanja, je hkrati predmet urejanja krajinskemu načrtovalcu, je "proizvodno sredstvo" rekreaciji in turizmu, v svojih posameznih sestavinah "proizvodno sredstvo" vsem primernim dejavnostim: gozdarstvu, kmetijstvu, vodnemu in energetskemu gospodarstvu, rudarstvu, pa prometu in še komu. Ne nazadnje je krajina bivalni prostor in življenjsko okolje vsakogar. Ogrin (1986, str. 17–17a) povzema Meininga in navaja te **možne opredelitve krajine**:

- Krajina kot narava – naravne prvine so navzoče v vsaki krajini
- Krajina kot habitat – nanaša se na vzorce poselitve
- Krajina kot artefakt – kulturni vidik kot posledica rabe
- Krajina kot sistem – krajina je velik sistem, sestavljen iz podsistemov
- Krajina kot problem – stanje pogostoma terja izboljšanje
- Krajina kot premoženje – glede na potencialno tržno vrednost
- Krajina kot ideologija – njene značilnosti otipljivo razodevajo filozofijo določene družbe
- Krajina kot zgodovina – nakopičeno delo človeka in narave
- Krajina kot kraj – posebna lokaliteta v neskončno pisanem mozaiku zemlje
- Krajina kot estetika – videzna privlačnost krajine

Očitno je opredelitev krajine odvisna od pogleda in od posebnega interesa, ki ga ima človek do krajine. Tako je še najsplošnejša in za vsakogar sprejemljiva opredelitev, ki jo dober poznavalec področja J. B. Jackson (po Ogrinu, 1986, str. 17a) povzema po 300 let stari leksikalni opredelitvi:

"Krajina je del zemeljskega površja, ki ga je moč dojeti s pogledom."

Taka opredelitev krajine je dovolj široka, da zajema pravzaprav vse možne razlage krajine, od teh, ki na krajino gledajo kot na materialni svet, ki nas obdaja, ali kot na celotno zgradbo vseh dejavnikov in sestavin zemeljskega površja, naravnih in kulturnih, živih in neživih, do tistih, ki poudarjajo, da je krajina predvsem to, kar zaobjame pogled, na primer "lepota narave" (Kalaura, 1993, str. 22–33) ali "preplet specifičnih simbolnih pomenov, posoda, v katero so se natekle specifične kulturne in civilizacijske usedline" (Marušič, 1994, str. 257).

Podobno kot je sam pojem krajine večplasten in v veliki meri odvisen od posebnega pogleda na krajino, je tudi sodobna zaskrbljenost za spreminjanje krajine zapleten pojav. Po eni strani je razlog zanjo naglo spreminjanje fizične podobe krajin, po drugi strani pa tudi miselna usmerjenost sodobnega človeka, ki postaja vse bolj varovalna. V tem pogledu je zaskrbljenost enaka za kulturno krajino, to je, za njene kulturne kakovosti in za naravno krajino oziroma za njene naravne sestavine. Zato je današnji odnos do kulturne krajine v določenem pojmovnem okviru izraz tistih posebnih človekovih potreb, ki jih sicer razkrivajo pastoralna motivika v literaturi in slikarstvu, antična in v renesansi kot "paradiso terrestre" obujena Arkadija, vzor neokrnjenega, nekonfliktnega okolja, ali še bolj prvinski in splošneje razširjen mit Raja. Ta mit ne slika čiste narave, divjine, temveč kultivirano, urejeno naravo, ki je za človeka plodna in bogata ter hkrati varna in pregledna, domača in znana. Krajinski arhitekti radi poudarijo, da ima Raj vse značilnosti vrta kot oblike urejene narave: ograjo, človeku ljube živali in lepoto naravnega življenja. Onkraj ograje je divjina, grozljiva v svoji nepredvidljivosti in težavna za življenje.

Danes se arkadijski ideal obuja predvsem zaradi občutja, da človekovo lastno delo presega merila, ki jih je kadarkoli prej imelo in da je z naravo hkrati ogrožena tudi njegova lastna civilizacijska dediščina. Človek odkriva svojo lastno pripadnost dvema svetovoma hkrati:

civilizaciji in biotični skupnosti Zemlje. Človek je biološki organizem, hkrati je bitje z zavestjo, s sposobnostjo, da se spontanosti narave "upre". S tem da sam sprejema odločitve o lastni usodi, preusmerja naravno spontanost po lastnih hotenjih. Sam določa svoj položaj v okolju in s tem hkrati tudi lasten odnos do drugih sestavin narave. V krajini se zato uresničuje preplet vrste človekovih pričakovanj, vrste idealiziranj o želenem bivanjskem prostoru in prostoru delovanja, ki po eni strani terjajo naravne prvine in njihovo kar moči visoko stopnjo naravne ohranjenosti, po drugi strani pa ureditvene posege v naravo, ki so z njeno spontanostjo, nepredvidljivostjo in nepreglednostjo v neposrednem nasprotju. Človek krajino hkrati spreminja in varuje, daje ji značaj kulturnega, hkrati pa v njej skuša ohraniti prvinskost in prvobitnost lastnega izvornega okolja.

Arkadijski ideal pomeni uravnoteženo razmerje med ohranjenostjo ekoloških krajinskih osnov in med človekovimi ureditvenimi posegi. Bivanje v krajini naj bi bilo človeku varno in prijetno. Hkrati naj bi mu krajina omogočala doživljati sebe kot del celotne biotične skupnosti. V doživljanju krajinskega skladja naj bi človek doživljal tudi celotno skladnost lastnega bivanja v biotični skupnosti Zemlje.

Narava je bistvena sestavina kulturne krajine. Tudi kulturno krajino je zato treba prepoznati kot "raznoliko območje Zemlje, sestavljeno iz gruče medsebojno učinkujočih ekosistemov, ki se ponavljajo v bolj ali manj podobni obliki", kot pravita ekologe Forman in Godron (1986, str. 11). Pri tem so pomembne tako sestavine mrtve kot sestavine žive narave. Med najpomembnejšimi dejavniki krajine sta podnebje in relief. Slednji je v veliki meri pogojen z matično kamenino, ki je posebej v geološko sorazmerno mladi Sloveniji tudi osnova talnemu substratu. Rastlinski pokrov, ki

je poleg grajenih prvin najvidnejša sestavina krajinskega prostora, se oblikuje skladno s temi naravnimi danostmi. Ne nazadnje tudi človekovi posegi pričajo o prilagajanju naravnim dejavnikom. Tradicionalni poselitveni vzorec v prostoru je skoraj dosledno dokaz prilagajanja naravnim dejavnikom, čeprav so tehnični posegi, kamor sodijo zgradbe v prostoru, vselej namenjeni blaženju ali popolnemu preprečevanju učinkov naravnih procesov na človeka. Tudi zaradi tega prinaša razvoj tehnike in tehnološkega obvladovanja okolja s sabo vse večje zanikanje naravnih osnov življenja v prostoru.

Človek s svojim delovanjem v prostoru neprestano spreminja naravni substrat krajine in v tem je dejaven že tisočletja. Pogoj tega tisočletnega delovanja je obnavljanje skladnosti človekovih posegov z naravnimi dejavniki. Zato krajinska skladnost ni samo občutje, ki pomeni približevanje človekovi predstavi o idealnem življenjskem okolju, arkadijskemu idealu, temveč je tudi pravi, stvarni pogoj za ohranjanje življenjskih osnov človeka samega.

Poseganja v krajino, ki jih prinašajo nove oblike življenja in nove potrebe ljudi, ne bi smela samodejno pomeniti odmikanja od kulturnosti krajine, čeprav jo v njeni fizični podobi spreminjajo.

Opredelevanje krajine kot kulturne dediščine je v določeni meri izraz nezaupanja, da bodo sodobni človekovi posegi v krajino zagotovili ustrezno skladje naravnega in civilizacijskega. Dediščina je nekaj, kar smo prejeli od prednikov in kar predajamo potomcem. Dediščinska opredelitev krajine zato vključuje neposredno varstveni odnos do krajine. Krajino naj bi torej varovali za naše zanamce takšno, kakršno smo prejeli od naših prednikov. Tako se podobno kot krajina sama, tudi varstveni odnos pokaže za hudo zapleten pojav.

Zahteva po ohranjanju skladnosti ne pomeni zahteve za ohranjanjem zatečenega stanja v krajini. Skladnost se vselej zagotavlja z določeno obliko zadržanega in premišljenega poseganja, ki lahko podpira tudi nove oblike človekovega bivanja v okolju. Zato se kulturna krajina v času spreminja in pri tem ni neogibno, da bi izgubljala svojo temeljno skladnost.

Arkadijski ideal se vedno znova opredmeti v določeni fizični pojavnosti, ki ni neogibno vsakokrat enaka.

Temeljne določilnice kulture krajine

Najprej bi kazalo pokazati na temelj vsega varstvenega delovanja, to je na potrebo po ohranjanju znanega in domačega, na potrebo po ohranjanju okolja, v katero se je človek vživel in se mu prilagodil. "Strah pred novim" je eden od mehanizmov, ki so se vgradili v človekovo biološko bistvo, je arhetip, kot pravijo psihoanalitiki, je način premagovanja negotovosti, ki jo novo, nepreverjeno vselej nosi s sabo. Vendar "strah pred novim" ni nekaj, kar bi lahko imeli za izraz konservativnosti v človeku. Je temelj tudi tako plemenitemu delovanju, kot je kulturni odnos do rezultatov dela človeka v preteklosti, je temelj dediščinskemu varstvu, ki kaže, da bo postalo eno od najpomembnejših preokupacij človeka v prihodnosti.

Nič manj pomembna vrednota, ki jo človeku pomeni kulturna krajina, je njena enkratnost. "Prostorski continuum", prehajanje enega prostorskega območja v drugega v povezanem prelivanju različnih krajinskih pojavnosti omogoča ustvarjanje vsakokratne enkratnosti prostora. Ta daje človeku, ki biva in deluje v njem, osnovo za njeno prepoznavanje, hkrati tudi osnovo za poistovetenje, za identifikacijo. Od tod identiteta krajin kot njihova pomembna značilnost. Danes imamo izgubljanje krajinske identitete za enega izstopajočih dejavnikov zaskrbljenosti ob spremembah v krajini. Če so te spremembe posledica vse večjega poenotenja oblik življenja in bivanja ter poenotenja tehnologij delovanja v krajini, na primer poenotenja kmetijskih pridelovalnih postopkov, vodijo dejansko k izničenju te kakovosti krajine.

Tipološka opredeljenost posameznih krajinskih vzorcev, čeprav je nasprotna značilnost enkratnosti, je pomembna za berljivost krajine. Daje možnost, da si v zavesti uredimo naša spoznanja o opazovanem prostoru in da postane vednost o njem dejavna. Čeprav se tipološka opredelitev opira na enakost, na podobnost krajin, pa je prav zaradi prepoznavnosti in možnosti primerjav sama tudi temelj krajinske identitete in hkrati tudi vrste drugih značilnosti, ne nazadnje krajinske raznolikosti, ki jo dejansko lahko prepoznamo šele ob sposobnosti členjenja celote na posameznosti.

Krajinska pestrost kot eden temeljev bogastva doživetij v krajinskem prostoru se z vnašanjem poenotenosti človekovega delovanja lahko pomembno zmanjša. Ta nevarnost je še posebno izražena spričo vse večje sposobnosti človekovih tehnologij, da se posebnostim naravnih razmer izognejo, raznolikost naravnih dejavnikov izničijo s tehničnimi rešitvami in večjim vlaganjem v urejanje, kar pa hkrati močno povečuje fizični obseg spreminjanja. Reliefna razgibanost, ki se ji je moral človek, ki je poznal le ročno orodje za obdelovanje zemlje, prilagajati, sodobnemu težkemu stroju za zemeljska dela ne pomeni več prave ovire. Reliefna razgibanost je tudi temelj biološke pestrosti, ne samo pestrosti vzorcev rabe prostora. Biološka pestrost je toliko pomembna lastnost naravnega substrata krajine, da je postalo njeno izginjanje predmet splošne človekove zaskrbljenosti. Danes smo k ohranjanju biotske in posredno krajinske raznovrstnosti zavezani z mednarodnimi sporazumi.

Ne kaže zanemariti tistega vidika doživljanja krajine, ki ga imajo v mnogočem za temeljno in najpomembnejšo kakovost krajine, njeno videzno privlačnost, to je estetsko doživetje, ki ga sproža pogled na mnoga krajinska prizorišča. Estetsko doživljanje krajine je sicer dokaj sestavljen pojav, ki ni odvisen samo od lastnosti kulturne krajine, čeprav so fizične in vidne značilnosti prizorišča zunanja osnova, na kateri posamezen obiskovalec gradi zanj lastno in specifično estetsko doživljanje. Slednje seveda pomeni, da popolnega soglasja o tem, katere fizične značilnosti krajine so osnova za estetsko doživljanje, ni mogoče doseči, da torej ni objektivnega merila za to krajinsko značilnost. Pa vendarle je mogoče s podrobnejšim členjenjem fizičnih krajinskih značilnosti odkriti tudi bolj osnovne generatorje estetskega doživetja, ki kažejo, da bi bili lahko splošneje veljavni, pomembni za večino opazovalcev.

Med te prepoznavne, včasih tudi nezavedno učinkujoče značilnosti krajine sodijo strukturna zgradba krajine, formalni red in skladje, urejenost vzorcev, ri-

tem, usmerjenost, žariščnost, uokvirjenost, robovi, dominante, pravilnost in prepoznavnost oblik, teksturne značilnosti in podobno. Osnovno strukturno ureditev določajo bodisi relief in reke, bodisi ustvarjeni prostorski koridorji, ceste, poteze poselitve, dominante in žarišča, poteze kmetijskih zemljišč – odprtega – svetlega in poteze gozdov – zaprtega – temnega v krajini.

Estetsko doživljanje krajine je tista kakovost, ki naj bi bila najpomembnejša za obiskovalce krajinskega prostora. Zato jo često povezujejo z razmišljanji o možnostih za turistično in rekreativno dejavnost v krajini. V tem primeru torej krajino obravnavamo kot pomemben prostorski vir, na katerega naj bi bilo mogoče vezati tudi gospodarske dejavnosti. Te so: tujski turizem, turizem v povezovanju s kmetijskimi dejavnostmi – tako imenovani kmečki turizem, zimski športi, pohodništvo – odkrivanje krajinskih območij s hojo po določenih pešpoteh, kolesarjenje in podobno.

Zgodovinski vidiki, pričevalnost krajine, sodijo v sklop simbolnih kakovosti krajine in so morda še najpomembnejša prvina dediščinskega značaja posamezne krajine. Govorica krajine je tisto, kar dopušča razumevanje prostora, ki ga opazujemo, prepoznavanje

reda in skladnosti, skladnosti med dejavnostmi v krajini in skladnosti med rabo in naravnimi osnovami. Pri tem se prepletajo pomeni – sporočila sedanjega življenja v krajini in sporočila preteklega, ki lahko segajo tisočletja nazaj v preteklost.

Kulturna krajina je, kot lahko vidimo iz te kratke razprave, zelo zapleten preplet fizične in simbolne različnosti, fizične pojavnosti in človekovega razumevanja te fizične pojavnosti, raznolikosti interesov, ki bodisi v krajini vidijo potenciale, bodisi narekujejo posebne poglede na razvojne možnosti ali varovalne potrebe krajine. Ti interesi so najprej splošno človeški, so pa tudi posebni interesi, interesi posebnih družbenih skupin ali interesi posameznih lokalnih skupnosti, ki v prostoru žive, ne nazadnje tudi interesi posameznikov, ki v krajini delujejo, pridelujejo ali samo bivajo.

Toda v krajini se morajo prepoznavati tudi "interesi" narave in njene prvobitnosti, kot nam razlagajo sodobni filozofi s področja okoljske etike, interesi, ki jih opredeljuje teleološka narava naravnih ekosistemov in vseh sestavin narave. Za njihovo ohranitev in varstvo smo dolžni poskrbeti ljudje kot razumna bitja. Varstvo krajine je zato tudi moralni in etični problem.

PRVINE KULTURNOSTI KRAJINE

- **Tipološka prepoznavnost**
- **Enkratnost – identiteta**
- **Izjemnost – vzbujanje posebnih čustvenih doživetij (tajinstvenost, mogočnost in podobno)**
- **Skladnost rabe in naravnega – ekosistemsko skladje**
- **Biotska raznovrstnost**
- **Pestrost doživetij**
- **Videzna (oblikovna) privlačnost**
- **Pričevalnost – kulturna dediščina**
- **Simbolnost – bogastvo in skladnost pomenov**

Krajina kot predmet načrtovanja

Načrtovanje krajine pojmovno izhaja iz načrtovanja in urejanja vrtov. Pri tem lahko imamo vrt za posebno obliko kultivirane narave – kulturne krajine. Vrt je bil tradicionalno predmet načrtovanja. Pri njem je duhovni vidik, vidik doživljanja okolja, vselej prevladoval. Utilitarni vidik je bil manj pomemben oziroma povezan je bil predvsem z igro, sprostitvijo in vtisom, ki ga je vrtna ureditev morala napraviti na opazovalce.

Urejanje, katerega namen bi bilo zavestno vgrajevanje duhovnih in videznih kakovosti, je pri kulturnih krajinah lahko zgolj slučajno. Kulturne krajine sodijo v kategorijo stvaritev, ki se jih je oprijela oznaka "arhitektura brez arhitektov". Vse tradicionalne kulturne krajine so take narave. Zavestna urejevalna dejavnost je sorazmerno novejšega datuma in njeni učinki so v krajini večinoma komajda opazni.

Dejavnost krajinskega načrtovanja se je postopoma širila tudi v odprto kulturno krajino in se pri tem opirala na delovni instrumentarij urejanja vrtov. Vsako krajinsko urejanje, tako urejanje vrtov kot vse oblike današnjega krajinskega načrtovanja, izhajajo iz ureditvenih potreb in možnosti, ki se v določenem času kažejo pri posameznih naravnih prvinah. Te prvine so: (1) prostor – odprtost – zrak, (2) tla – oblikovitost površja – relief, (3) voda, (4) rastlinje – ekositem. Te prvine so tudi sicer temeljne sestavine naravnega okolja: atmosfera, geosfera, hidrosfera in biosfera, opredeljene na način, kot jih lahko doživlja človek v vsakokratnem trenutku lastnih življenjskih stisk in potreb. Zato je zgodovina krajinskega načrtovanja pravo zrcalo človekovega vsakokratnega razumevanja narave.

Krajinsko načrtovanje v širšem prostoru se je najprej uveljavilo v obliki urejanja večjih območij, graščinskih parkov, kasneje tudi v obliki sanacijskega urejanja širših razvrednotenih območij. Na določen način je primer takega sanacijskega urejanja tudi

pogozdovanje Krasa. Postopno širjenje prostorskih problemov, s katerimi se je spopadalo, je krajinsko načrtovanje uveljavilo kot obliko prostorskega načrtovanja. Izvajalo pa se je pretežno pri nalogah obnove naravnega prostorskega substrata, pri načrtovanju naravno bolj ohranjenih območij, naravovarstvenih rezervatov in parkov ter nasploh prostorskih ureditev na podeželju, na primer pri prenovah kmetijskega prostora, pri posegih v vodotoke, pri ureditvah za šport in rekreacijo in podobno. Vselej so bili pri tem poudarjeni varstveni problemi in na določen način so prav varstveni problemi narekovali krajinsko načrtovanje. Naravnost v varstveno problematiko je privedlo do tega, da imamo danes krajinsko načrtovanje za tisto dejavnost, ki v celovito prostorsko planiranje vnaša varstvena spoznanja in presoje.

Temeljni načrtovalni dokument v krajinskem načrtovanju je krajinski načrt. V svoji osnovi je to razvojni načrtovalni dokument. Vendar je spričo naravnosti krajinskega načrtovanja v varstvena vprašanja¹ to lahko povsem napačna oznaka. Krajinski načrt je že dolga desetletja uveljavljen načrtovalni instrument, v mnogih razvitih državah na različnih načrtovalnih ravneh. V Nemčiji² kjer je ta planski dokument morda najbolj uveljavljen, poznajo krajinske načrte za vse ravni prostorskega planiranja:

- krajinski program – na ravni deželnega planiranja
- okvirni krajinski program – na ravni okrajnega planiranja
- krajinski plan – na ravni občinskega planiranja
- plan ureditve zelenih površin (Kiemstedt, 1994, str.12).

Čeprav je načrtovalna analiza, analiza razvojnih in varstvenih potreb ter možnosti razumljiva sestavina vsakega načrtovalnega dela, je v krajinskem načrtovanju posebno poudarjena. V okviru krajinskega načrtovanja

¹ Izraelska krajinska arhitektka R. Enis opredeljuje krajinsko načrtovanje kot "kreativno varovanje".

² Ker v Sloveniji še nimamo ustrezne ureditve krajinskega načrtovanja in krajinski načrt ni zakonska kategorija, prikazujemo nemško ureditev, ki bi lahko bila model tudi za Slovenijo (Po Kiemstedt, H., Krajinsko planiranje, Vsebine in postopki, sl. prev., MOP, Ljubljana, 1994).

se je zato razvil zelo bogat instrumentarij prostorskih analiz, morda najbogatejši znotraj prostorskega načrtovanja. Njihova splošna značilnost je, da so problemsko naravnane. Izhodišče je vselej opredelitev posebnega problema v danem prostoru, nanj naravnano zbiranje spoznanj o prostoru, o procesih – naravnih in družbenih – v prostoru in o njegovih vrednotah, o družbenih posebnostih krajinskega prostora in o možnih načinih razreševanja načrtovalnega problema. Parametri analize se določajo tako, kot to zahteva načrtovalni problem. Analiza je torej naravnana na problem in je vselej značilna za določeno načrtovalno nalogo.

Krajinskemu načrtu so se v zadnjih desetletjih pridružile še posebne presoje, ki so izrecno varstvene in v prostorsko načrtovanje neposredno uvajajo varstvene zahteve. To so presoje vplivov na okolje in prostorsko naravnane presoje vplivov na okolje ali presoje vplivov na prostor. Slednje so neposredno izšle iz krajinskega načrtovanja, in sicer iz prizadevanj nekaterih krajinskih načrtovalcev, da oblikujejo sistematične in prosojne načrtovalne postopke. Ti postopki so taki, da lahko dajo zainteresirani javnosti ustrezne odgovore na okoljevarstvena vprašanja. Osnova tem presojam v prostorskem načrtovanju so analize ustreznosti prostora, pri čemer velja predpostavka, da je temeljni instrument urejanja planiranje namembnosti zemljišč. Analiza ustreznosti zemljišča je pri tem členjena na analize posameznih vidikov ustreznosti. Zaradi varstvene narave krajinskega načrtovanja pa je pomembno, da sta v analizo vedno vključena vsaj dva vidika ustreznosti: varovalni ter razvojni. Značilnost teh analiz je, da omogočajo presojanje alternativnih prostorskih ureditev in da s tem odpirajo možnost za optimiranje odločitev o rabi prostora.

PROBLEMI KRAJINSKEGA NAČRTOVANJA

V ODPRTI KRAJINI

- *razvrednotena območja – sanacijsko urejanje krajine*
- *zaščitena območja – načrti varstva in upravljanja*
- *ekosistemsko varstvo – sistemi/mreže naravnih prvin in življenjskih okolij*
- *krajinska dediščina – programi ohranjanja in ureditvene smernice*
- *naravni viri – prostorsko urejanje in upravljanje z viri*
- *turistična in rekreacijska območja – razvojni programi in ureditveni načrti*
- *podeželski prostor – načrti za razvoj in varstvo*

³ Glej Simon, H., The Sciences of the Artificial, MIT, Cambridge, 1981

⁴ Tu uporabljeno poimenovanje posameznih oblik načrtovanja ne izhaja iz ustaljenih strokovnih poimenovanj. Področje do zdaj še ni bilo obdelano na način, da bi se poimenovanje že ustalilo. Beseda "standardizacija" ima jasen pomen v tehniki, tu pa ta pojem širimo še na druge oblike načrtovanja, ki jih marsikdo ne bi imel za načrtovanje, na primer priročnike, opredeljevanje prostorskih rezervatov ipd. Podobno je z oznako normativno načrtovanje, ki ga uporabljamo samo za eno skupino norm, čeprav postane sprejet načrt, ki smo ga pripravili z "unikatnim" načrtovanjem, tudi obveza – norma.

Vsa ta načrtovalna orodja, tudi krajinski načrt, so namenjena pripravi in presoji načrtovanih in nadzorovanih posegov. Namenjeni so torej načrtiljivim dejavnostim v prostoru in računajo s pravnimi oziroma administrativnimi mehanizmi, ki si jih vsaka organizirana oblika bivanja v prostoru pripravi za uresničevanje svojih potreb. Tistega spreminjanja krajine, za katero ni potreben administrativni postopek ali podobni instrumenti družbene regulative, z navedenimi načrtovalnimi orodji ni mogoče usmerjati. Krajina pa se, kot smo videli, spreminja tudi z nenadzorovanim dogajanjem, bodisi zaradi človekove nedejavnosti v prostoru in "povratka narave", bodisi zaradi drobnega poseganja v krajino, ki se izogne administrativnemu nadzoru. Drobni posegi se kopičijo in nazadnje lahko privedejo do pomembnih in zelo opaznih sprememb v krajini.

Nekateri teoretiki³ upravljanja in urejanja problemov v družbi ločijo dva temeljna prijema pri usmerjanju odločitev, ki sta pomembna prav v zvezi z možnostmi širšega nadzorovanja dogajanj v prostoru:

- unikatno načrtovanje: analiza – simulacija – optimiranje – načrt in
- standardizacija – vnaprejšnje pripravljane oziroma standardiziranje rešitev.⁴

V sklop prvega prijema bi morali uvrstiti ves že omenjeni instrumentarij krajinskega načrtovanja. Njegova značilnost je, da je "unikatno", to je naravnano na problem. Vsakokratni opredelitvi načrtovalnega problema se podrejajo tudi obseg in oblika načrtovalne analize, simulacija posledic različnih možnih odločitev ter optimiranje, ki se uporablja za pripravo načrta – predloga za odločitev.

Normativiko in standardizacijo označuje vnaprejšnje pripravljane rešitev, pri katerih pravega problema ne poznamo. Rešitve pripravimo "na zalogo" ob pred-

OPTIMIZACIJSKO NAČRTOVANJE – UNIKATNO NAČRTOVANJE

- *krajinski načrt*
  - *krajinska zasnova (načrt namembnosti prostor načrt organizacije dejavnosti v prostoru)*
  - *(krajinsko) ureditveni načrt*
  - *načrt ureditve zelenih površin (sanacijski načrt, zasaditveni načrt)*
- *celovita (strateška) presoja vplivov na okolje*
- *presoja vplivov na okolje*
- *študije ranljivosti – ustreznosti prostora*

postavki, da bo narava problemov v prostoru do določene mere "standardna". To hkrati pomeni, da je na določen način treba pripraviti tipologijo problemov in nanje vezati posamezne vnaprejšnje rešitve. Tipologija problemov je lahko tudi tako preprosta, da opredeljuje samo eno obliko prostorskega problema – uničenje neke kakovosti. Taka poenostavljena tipologija problemov je značilna za večino oblik v dediščinskem varstvu. V tem primeru se različnost problemov kaže v obliki členjenja prostora na njegove bolj ali manj kakovostne sestavine. Problem bo večji, če bo uničena bolj kakovostna sestavina prostora. Poenostavljanje tipološke ureditve posegov gre lahko tudi po poti, da predpostavimo neko splošno obliko razvojnega posega, na primer pozidavo prostora. Različnost problemov se v tem primeru opredeljuje s pomočjo različnosti posledic. Te so lahko različne v različnih okoljih. Zato se tipologija problemov opira na tipologijo prostora. Standardizacijo prostorskega urejanja morata zato spremljati vsaj dve obliki prostorske analize:

- kakovostna členitev prostora – kategorizacija prostora
- tipološka členitev prostora.

Tako prva kot druga členitev prostora sta sicer običajni opravili v sklopu prostorskih analiz pri unikatnem načrtovanju, vendar sta tu vselej izvedeni tako, da sta naravnani na povsem konkretno opredeljen poseg v okolje. Za standardizacijo pa je značilna posplošitev posega.

STANDARDIZACIJA – NORMATIVNO UREJANJE PROSTORSKE NORME

- **varovana območja – rezervati z režimi varovanja**
  - naravni rezervati, narodni, regijski, krajinski parki in podobno
  - rezervati virov – gozdnih, kmetijskih, vodnih, mineralnih, energetskih, prometnih virov in podobno
- **območja vrednostnih opredelitev – uradne kategorizacije virov in drugih kakovosti prostora**
- **območja uveljavljanja različnih stopenj varstva – "ekosistemske", krajinske členitve prostora in podobno**
- **območja uveljavljanja različnih razvojno/varovalnih ukrepov**

UPRAVLJAVSKE NORME

- **normativi – dopustne ravni obremenitve okolja ali njegove posamezne sestavine**
- **ureditvene smernice**
- **standardi – standardi materialov, rastlinja, delovnih postopkov – popisi del**
- **priročniki**

V krajinskem planiranju se je uveljavilo samo nekaj oblik takega urejanja, kar je spričo "unikatnosti" poseganja v krajinski prostor razumljivo. Tudi tu je treba ločevati prostorske in upravljavske probleme, ki so sicer močno povezani, vendar pomembno različni. S tem v zvezi je treba ločevati tudi lokacijske in upravljavske normative. Lokacijski normativi usmerjajo odločitve o lokaciji posega, upravljavski pa odločitve o značaju posega, oblikah tehnologije, intenziteti in obsegu posega in podobno.

Normativno reševanje lokacijskih problemov poteka z vnaprejšnjo rezervacijo prostora. To je izločanje delov prostora, za katere vnaprej opredelimo določen poseg vanje kot nesprejemljiv.

Po svoji obliki je tak normativ "negativen". Ne ponuja prostorske opredelitve – mesta za določen poseg, temveč samo omejuje izbiro potencialnih možnosti v prostoru. Ta oblika normativnega načrtovanja se je močno uveljavila v varstvu naravne dediščine. Uporablja se tudi na drugih področjih, na primer v vodnem gospodarstvu, gozdarstvu, v Sloveniji tudi v kmetijstvu. Pri slednjih je tako imenovano prvo območje kmetijskih zemljišč namreč le oblika prostorskega rezervata in "negativnega" lokacijskega normativa.

Med prostorske normative bi lahko šteli tudi prostorske opredelitve, ki pomenijo pripravo na lokacijske opredelitve. To so različne vrednostne kategorizacije prostora. V svojem bistvu so to analize ustreznosti prostora, ki se izvajajo vnaprej ob predpostavki "standardnega" načrtovalnega problema. So usmeritveni dokument, lahko tudi obvezna norma, če je glede njegovih vrednostnih opredelitev doseženo soglasje in imajo značaj uradnega dokumenta. Kategorizacije se lahko nanašajo na kateri koli za določeno družbeno okolje pomemben vidik urejanja prostora, od povsem utilitarne vrednostne opredelitve, na primer posameznih funkcij gozda, kmetijskih zemljišč, rekreacijskih potencialov, do vidnih, kulturnih ali zgodovinskih vrednosti prostora, ne nazadnje tudi družbenih, populacijskih in podobnih značilnosti, ki so v nekem družbenem trenutku ocenjene kot vrednote.

Vrednostno opredeljevanje posameznih krajinskih območij v pogledu njihove videzne privlačnosti je primer takega dokumenta in je v nekaterih deželah tudi uveljavljeno kot usmeritvena smernica, na primer na Norveškem, v Veliki Britaniji. V Sloveniji je tako vrednotenje tudi vključeno v ta dokument kot predlog usmeritvene smernice.

Kot obliko prostorske normativike lahko štejemo tudi opredelitve območij, v katerih naj bi s posrednimi ukrepi, predvsem s subvencioniranjem neproduktivne

ga kmetijskega pridelovanja, poskušali ohraniti ali razvijati določene krajinske posebnosti, ohraniti poseljenost in podobno.

Posebna oblika prostorske normativike so območja uveljavljanja različnih stopenj strogosti varstva okolja. Uvedel jih je Zakon o varstvu okolja z zahtevo po ekosistemski členitvi prostora in po določanju obsegov dopustnega obremenjevanja okolja v posameznih ekosistemih. Zakonodajalec je pri tem imel v mislih predvsem probleme fizičnega onesnaževanja okolja, čeprav ni razloga, da tega mehanizma ne bi uveljavljali tudi za krajinske kakovosti. Ta oblika normativnega urejanja prostora terja predhodno opredelitev homogenega območja, v katerem se kaže določen varstveni problem, na primer enoto, ki je glede značilnosti ekosistema notranje homogena. Krajinska regionalizacija Slovenije, v okviru katere so pripravljene vrednostne opredelitve in smernice za posamezno z regionalizacijo opredeljeno krajinsko enoto, je primer takega normativnega načrtovanja.

Pojavne oblike upravljavske normativike so številne. Sem bi lahko šteli vse predpise, ki določajo dopustne obsege, pragove dopustnega onesnaževanja. Ti namreč nimajo prostorske opredelitve, temveč se nanašajo na obliko delovanja v prostoru. Tudi ti normativi so, ker so varstveno naravnani, "negativni". Tudi režimi varovanja znotraj naravovarstvenih rezervatov pomenijo obliko upravljavskih norm, ki niso prostorsko značilne in imajo značaj "negativnih" norm, prepovedovalnih norm. Režimi prostorsko niso specifični. Nanašajo se na celoten rezervat ne glede na razlike med njegovimi posameznimi deli.

Pretežno "pozitivni" normativi so v krajinskem načrtovanju večinoma vezani na priporočila za krajinsko ureditvene oblike ob posegih v prostor, kot so na primer ceste, drugi infrastrukturni objekti, ureditve vodotokov, zemeljska dela, predvsem ravnanje s tlemi in utrjevanje zemljine z rastlinjem. Nanašajo se na ureditvene probleme, ki so ne glede na morebitne razlike med posameznimi zemljišči obravnavani kot enaki ali vsaj podobno izraženi.

Normativi, ki bi zadevali tudi oblikovne in videzne probleme v krajini, so manj običajni. Kot vsi normativi tudi ti predpostavljajo standardno naravo krajinsko ureditvenih problemov, kar je očitno velika poenostavitev stvarnih razmer. Glede na naravo krajinskega načrtovanja, ki vsakokrat ob vsakokratnem problemu specifično analizira okolje in prostor, ti normativi niso niti potrebni. Zato niso namenjeni krajinskim načrtovalcem. Ti pač ob vsakokratnem problemu na podlagi lastne ustvarjalne moči ustrezneje opredeljujejo, kaj je treba storiti v krajini. V prvi vrsti so namenjeni širši jav-

nosti ali sorodnim strokovnjakom, ki potrebujejo vsaj neko osnovno informacijo o načelih v krajinskem urejanju in o morebitnih posebnostih krajinskega prostora. Zato so take norme v resnici bolj na ravni opredeljenja načel urejanja in oblika opozoril o tem, na kaj bi morali paziti pri posegih v krajino.

Da se je poudarjanje pomena standardiziranih oblik urejanja prostora začelo pojavljati v zadnjih letih, je najbrž več razlogov. Morda gre znaten delež pripisati novim problemom, ki se kažejo v krajinskem prostoru. V krajini ni več problem nadzorovati posege in skrbeti, da ti ne bi razvrednotili krajine in okolja. Za to so razvita številna orodja in razvite družbe jih tudi dokaj uspešno uveljavljajo. Problemska teža se je prenesla na težko nadzorljive spremembe in predvsem na spontane procese, ki nastajajo z umikom človeka iz prostora. Da bi vendarle vsaj do določene mere lahko vplivali na te probleme, je treba zasnovati nova orodja in predvsem vključiti številne posredne ukrepe in ozaveščanje kolikor je le mogoče širokega kroga ljudi. S tem narašča pomen normativnega urejanja krajine.

NORMATIVNO UREJANJE KRAJINE

- **prostorski rezervati – rezervati naravne dediščine in izjemnih krajin**
- **kategorizacija krajin – po prvinah kulturnosti krajine**
- **območja uveljavljanja neposrednih ukrepov za varstvo/razvoj krajine**
- **območja uveljavljanja posrednih ukrepov za varstvo/razvoj kulturne krajine**
- **ureditvene smernice – priročniki po tipologiji problemov – po tipologiji posegov v krajinski prostor – po krajinskih tipih**
- **standardi – popisi del, rastlin, drugega gradiva**

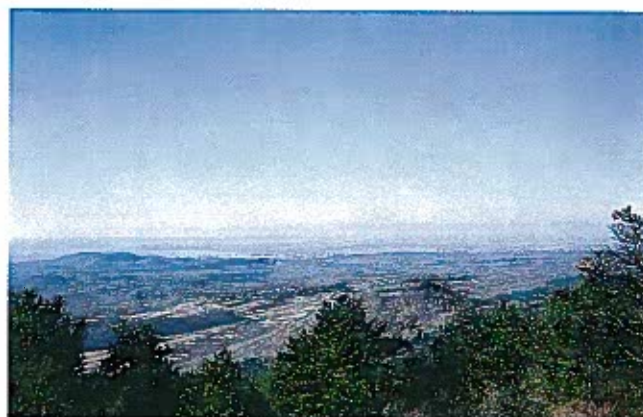

Slovenske krajine

Slovensko nacionalno ozemlje je sorazmerno majhno, premore pa veliko pestrost, ki jo pogojuje njegova podnebna in geomorfološka raznolikost. Slovenija ima "košček alpskega sveta, košček Panonije in košček Sredozemlja". Bogastvo slovenske krajinske dediščine dopolnjuje Kras, najzahodnejši del dinarskega sistema, ki v že nakazano raznolikost dodaja mnogokaj, predvsem pa pomembne simbolne vrednosti, ki so postale del splošne nacionalne kulturne dediščine.

Osnovne skupine slovenskih krajin so si med sabo opazno in pomembno različne. Raznolikost povečuje še množstvo prehodnih oblik. Te pomenijo prehode med osnovnimi krajinskimi tipi. Pravzaprav samo med nekaterimi nimamo prehodnih oblik, na primer med subpanonskimi in primorskimi. Celo med alpskimi in primorskimi krajinami bi lahko prepoznali prehode, ki odstopajo od običajnih predalpskih krajin in nosijo s sabo pečat alpskega in sredozemskega prostora hkrati. Vsa ta raznolikost se kaže na sorazmerno majhnih oddaljenostih, kar občutje pestrosti prostora še povečuje.

Človek se je naravni raznolikosti slovenskega ozemlja prilagajal in ustvarjal različne oblike krajinske urejenosti skozi tisočletja. Osnovna zgradba kulturne krajine, razmerje med gozdnimi, bolj naravnimi zemljišči in kmetijskimi obdelovalnimi zemljišči ter poselitvenim vzorcem naj bi se vzpostavila že v času kovinskih dob, kot ugotavljajo zgodovinarji. Rimski čas je v slovenski prostor vnesel že sorazmerno veliko obljudenost tudi nižinskih in ravninskih delov. Prinesel pa je tudi nove oblike ureditev kmetijskega prostora. Nedvomno so v kasnejših letih slovenske krajine doživljale velike spremembe. Ne gre spregledati, da je večji del območja Slovenije sorazmerno humiden in da je hitrost, s katero vznikne gozd, taka, da zlahka spremeni krajinsko podobo že v kratkem obdobju neke razvojne prekinitve ali zgodovinskega preobrata. Ti pa so se na Slovenskem dogajali ob razpadu rimskega imperija in kasneje. Če se to že ni dogajalo na celotnem ozemlju Slovenije, se je dogajalo lokalno. Tako slovenske kra-

Slika 1 Gradišče Sv. Ambrož pri Lipi na Krasu

Slika 2 Zemljiški vzorec v Strunjanu

Slika 3 Mešana kultura v Goriških Brdih

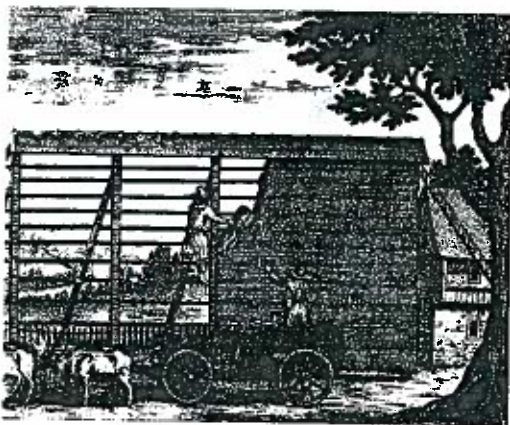

Slika 4 Grant nad Baško grapo

Slika 5 Njivski svet Prekmurja

Slika 6 Kozolec po J. V. Valvazorju iz leta 1689

Slika 7 M. Gaspari, Razglednica z dvema naslovoma: Rodna gruda in naša lepa domovina

jine odsevajo zelo različne vplive, vplive zgodovinskih obdobij in vplive različnih kultur: predantičnih, romanske, germanske in slovanske.

Gradišča na vrhovih ali izrazito reliefno izpostavljenih mestih so še opazna kot krajinska prvina in ne zgolj v toponimih številnih slovenskih krajev ali vrhov. Različnost teras v Šavrinskem gričevju, ki so opazno drugačne od teh v Vipavskih ali Goriških Brdih, ima najbrž svoj izvor v pravilnem redu rimske parcelacije zemljišč in ne v posebnostih tehnologije rabe prostora. Podobnost z dokazano rimskim izvorom parcelacije kmetijskih zemljišč v južnejših delih Istre in v Dalmaciji močno podpira to domnevo. Osnovni poselitveni vzorec ter prometne smeri v Sloveniji v glavnih potezah še danes kažejo na neposredno kontinuiteto z rimskim in celo predrimskim časom.

Kasnejši vplivi so seveda še očitnejši. Enotnost alpskega prostora je v krajinski podobi očitna vsaj za širše območje Vzhodnih Alp. Poenotenje tega prostora se je dogajalo neposredno zaradi enotnega političnega in s tem kulturnega prostora ali s kolonizacijo novih prebivalcev, ki so bili največkrat iz sosednjih alpskih dolin, in je označila mnoga območja Slovenije, na primer Kočevsko,⁵ zgornjo Selško dolino, okolico Škofje Loke, Baško grapo. Mogoče še pomembnejši za poenotenje kulturne krajine so bili posredni vzroki, na primer uvajanje novih orodij in pridelovalnih postopkov, ki so ustrezali bolj ali manj enakim naravnim razmeram. Podobno kaže Slovensko Primorje krajinske vzorce, kakršne pozna celotno obrobje Sredozemlja, ne samo v stavbnem tkivu. Mešana kultura – "coltura mista" se je na primer tudi tu uveljavila kot najznačilnejši vzorec njivske rabe. Danes ga spričo njegove slabe pridelovalne učinkovitosti najdemo le še v ostankih. Podobno je vzrok za poseben in za Prekmurje značilen vzorec njivske parcelacije zakonodajni sistem madžarskega dela Avstro-Ogrske, ki je dopuščal drobljenje posesti. Vplivi družbenega okolja, družbenih razmer in oblik življenja, tudi takih, ki nosijo s sabo večstoletno tradicijo, so v krajini očitni in vsaj tako pomembni, kot so vplivi naravnih razmer.

Hkrati s privzemanjem tujih vzorov so prav zaradi prilagajanja življenjskih vzorcev na značilnosti naravnega prostora Slovenije in ob lastni ustvarjalnosti nastajale tudi samorasle krajinske posebnosti.

Slovenskim krajinam dajejo pečat nekatere posebnosti, ki jih redko srečujemo v sicer sorodnih krajinskih območjih alpskega in predalpskega sveta v

⁵ Žal je II. svetovna vojna uničila večino krajinske dediščine Kočevske. Je pa Kočevska dober primer omenjenega hitrega spreminjanja kulturne krajine na Slovenskem, ko se iz nje umaknejo človekove dejavnosti.

soseščini. Znameniti kozolec je dovolj znana posebnost slovenskih krajin, ki označuje domala celotno slovensko ozemlje. Izjemi pri tem sta le sredozemski in del subpanonskega sveta. Posebnost so tudi številne cerkvice na vrhovih. Tako kozolec kot cerkvice so privzeli značaj simbolov slovenskega prostora tudi s pomočjo literature in slikarstva.

Poselitev v osrednjem delu Slovenije ima značaj obdobja, ko so večje gospodarske možnosti omogočile tudi zidavo trdnejših bivališč. Zato slovenske krajine označujejo kot baročne, poudarjajoč, da poselitev nosi stilni pečat tega obdobja. Tudi sicer bi lahko ugotovili, da današnja krajinska podoba Slovenije v največji meri nosi pečat obdobja prosvetljenstva. Tedaj je prišlo v rabi zemljišč do večjih sprememb, do sprememb kolarja in do povečane intenzivnosti kmetijske pridelave. Z razdelitvijo srenjskih pašnikov, s pospešenim uvajanjem sadnega drevja in podobnim so postale te spremembe tudi vidno očitne. Od tedaj so opazna značilnost slovenskih krajin v sadno drevje "potopljene" vasi, zaselki ali posamezne kmetije.

Posebnost Slovenije so slovenske kraške krajine. Kraška geomorfologija izstopa kot najopaznejša posebnost teh krajin. Vendar je slovenski kras posebnost predvsem zaradi svojih kulturnih kakovosti. Kras je bil že od predantičnih časov dokaj obljuden prostor. V slovenski narodni mitologiji ponavljane zgodbe o sekanju kraških hrastov, pilotov, na katerih so zgrajene Benetke, kar naj bi bilo vzrok za ogoljenje Krasa, niso zgodovinsko potrjene. Kras je dinarski svet, ki je doživljal svojevrstne spremembe prav na Slovenskem. Z obsežnimi pogozdovalnimi prizadevanji so mu v ne tako davni preteklosti močno spremenili podobo. Črni bor, ki je tudi z literaturo postal simbol Krasa, je sorazmerno nov prišlek v kraško krajino in je kot "tujec" posebno občutljiv. S svojo temno barvo pa je zelo opazna prvina, ki jo velikokrat še poudarja geometrijsko pravilna pojavnost njegovih sestojev v prostoru. Ta je posledica različne pripravljenosti lastnikov, da so se s svojimi zemljišči vključili v pogozdovanje. Pojavnost pravilnih črtnih vzorcev v kraških krajinah, živic ali drevesnih nasadov je hkrati tudi zunanji znak razdelitve srenjskih pašnikov, ki so jih tedanje prosvetljene oblasti v enakih deležih in v geometrijsko zakoličenih parcelah delile prebivalstvu.

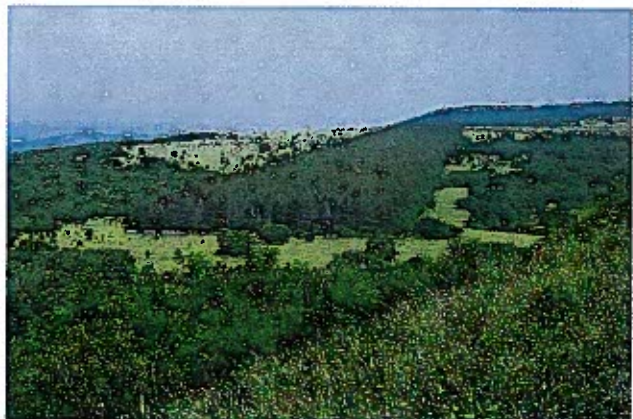
Humidnejši del slovenskega krasa je očitno prehodno območje, v katerem se hkrati prepletajo prvine subalpskih in pravih dinarskih krajin. Terasa, ki ne potekajo horizontalno, temveč se v zapletenih vzorcih prelivajo druga v drugo ob sorazmerno majhnem odmiku od naravne geomorfološke zgradbe, so značilnost kraških krajin notranje Slovenije, toda tudi

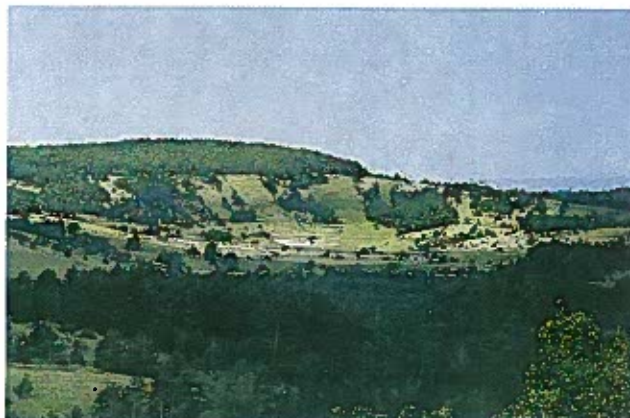
Slika 8 Tunjice, baročna krajina

Slika 9 Lučine v Polhograjskem hribovju

Slika 10 Nasad črnega bora nad Ospom

Slika 11 Zaraščajoči se pašniki in senožeti pri Senožečah

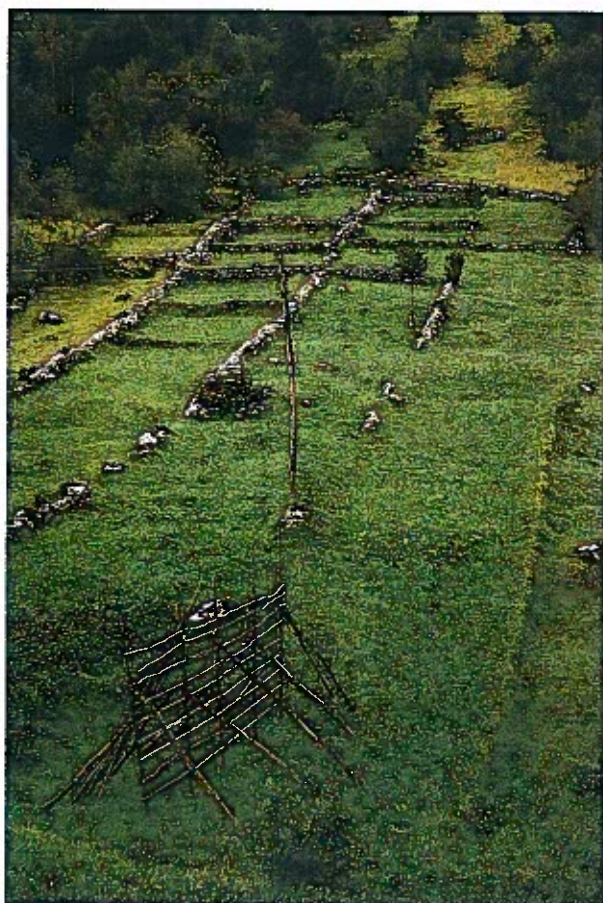

Slika 12 Terase notranjega krasa Slovenije

Slika 13 Njivski svet v Vipavski dolini po izvedenih melioracijah

Slika 14 S suhozidi podprte terase

tistih predalpskih krajin, pri katerih je apnenec matična kamenina. Te terase so povsem drugačne od pravih teras na mehkih kameninah v sredozemskem prostoru ali od teras v bolj suhih delih slovenskih dinarskih krajin, ki jih podpirajo grajeni podporni zidovi. Odkrivajo pa enako potrebo po ustvarjanju in zadrževanju dovolj debele plasti tal za njive, najbolj cenjene oblike kmetijskega zemljišča. Slovenske krajine imamo lahko tudi za ene tistih redkih, ki so znotraj Evrope ohranile dokaj prvinsko podobo v urejenosti kmetijskih pridelovalnih zemljišč. Slovenijo so zaradi spleta različnih zgodovinskih okoliščin obšli procesi večjega prestrukturiranja pridelovalnih zemljišč in tako je v njih opazna drobna parcelacija. Ta je najočitnejši zunanji znak razdrobljene zemljiške posesti, ki jo srečamo le še malokje v Evropi in je morda najpomembnejši razlog manj produktivne kmetijske pridelave. Prav ta razpršena kmetijska posest kaže na to, da bo morda v prihodnje prav preurejanje kmetijskih zemljišč postalo eno zahtevnejših vprašanj za krajinsko varstvo v Sloveniji.

Spreminjanje slovenskih krajin

Vzroki za zaskrbljenost za krajinsko kulturno dediščino so dogajanja v krajini, ki neposredno ali posredno vplivajo na fizično zgradbo prostora. To pa so dejansko vsa dogajanja v prostoru. Krajina je v neprestanem spreminjanju. Tudi tedaj, ko se iz nje umakne človek s svojim delovanjem, doživlja krajina spremembe. Te spremembe so spontane. V ekologiji jih označujejo kot sukcesije, spontano vračanje naravnega stanja k njegovemu vrhu, h klimaksu.

Krajinsko kulturno dediščino "ogrožata" dva dejavnika v krajini:

- človek in njegovi spreminjevalni posegi v krajino in
- narava in njene sposobnosti ponovnega osvajanja v preteklosti "izgubljenih" zemljišč.

Sodobna zaskrbljenost za ohranjanje kulturne krajine v razvitih deželah Evrope v veliki meri izvira iz drugega dogajanja, iz dejstva, da se narava vrača na zemljišča, iz katerih je bila pregnana. Ta proces je namreč najtežje nadzorovati, ker se dogaja spontano in je vzrok zanj "nedejavnost" človeka v prostoru. Samo človekova dejavnost lahko ohranja kulturni značaj krajine. Samo človekovi posegi dajejo osnovo za kulturnost krajine. Od njihovega značaja in oblike v danem krajinskem okolju je odvisno, ali h kulturnosti krajine prispevajo ali, nasprotno, to kakovost krajine izničujejo. Možnost, da posegi prizadenejo kulturni značaj krajine, je danes nedvomno zelo velika.

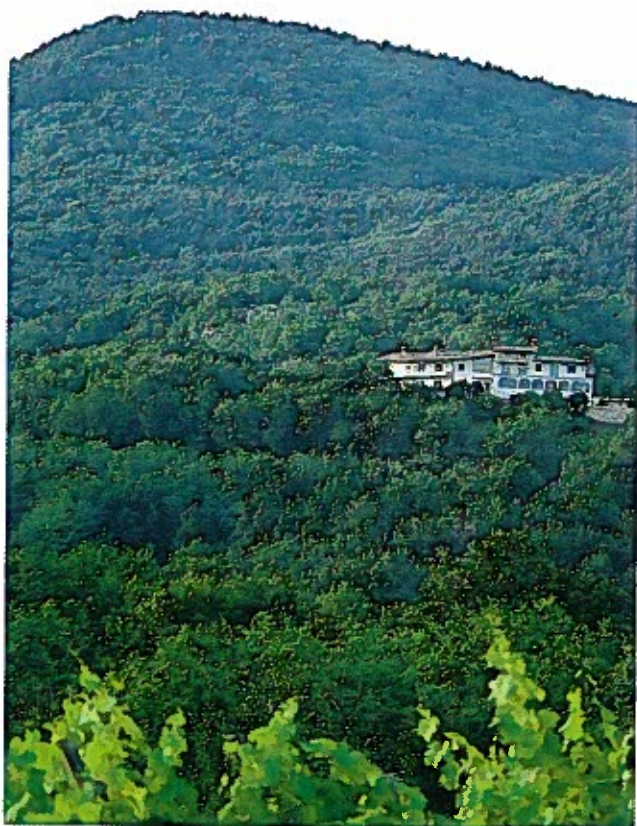
Najprej kaže zapisati splošno spoznanje o tem, da so človekovi posegi v prostor vse opaznejši ne samo zaradi naraščajočih pravih in namišljenih potreb ljudi, temveč tudi zaradi vse večjih možnosti, da tem potrebam zadostimo. Vse več prometnic odpira vse več prostora, vse več je zgradb, v katerih ljudje živijo vse udobnejše, vse večje površine zasedajo delovni in proizvodni prostori, vse večji so površinski kopi ali površinska odlagališča odpadnih snovi, vse več prostora hočejo ljudje urediti za prosti čas in sprostitvev, vse večje so potrebe po nadzoru nad številnimi naravnimi procesi, kot so poplave, plazovi, pa tudi po nadzoru nad stanjem zemljišč, na primer nad vodnimi razmera-

mi v tleh in podobnim. Ti procesi so nedvomno pomemben vir spreminjanja krajine.

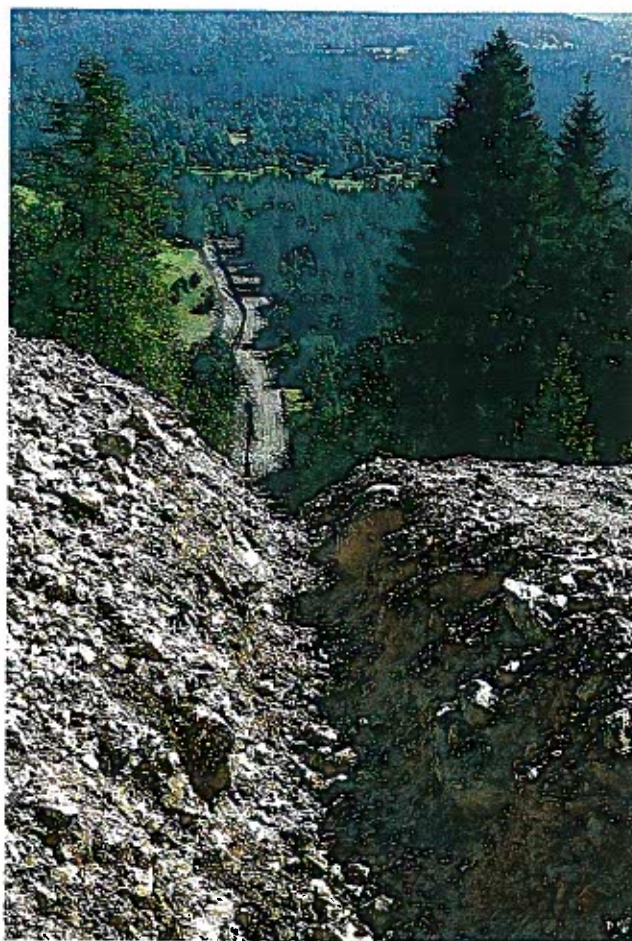
Že vsa zadnja desetletja je pozidava v Sloveniji poudarjen prostorskoeditveni problem. Pozidavanje zemljišč na mestnih obrobjih, pa tudi v odprti krajini, je doseglo take razsežnosti, da postaja to že splošno in tudi v širši javnosti obravnavan problem. Nezadovoljstvo z razvojem v prostoru se je izrazilo tudi s sprejetjem stroge zakonodaje za varstvo kmetijskih zemljišč. Ta zakonodaja problema ni odpravila. Neustrezna pozidava prostora se je še razmahnila ob vse bolj razširjenem nespoštovanju prostorskih načrtov, ob pojavu črnograditeljstva. V zvezi s krajinskim varstvom je to še posebno poudarjen problem. Črnograditeljstvo pomeni namreč nenadzorovane posege v prostor, pri katerih ni mogoče, zato ker so nenadzorovani, uveljaviti varstvene presoje, kot je to sicer mogoče pri nadzorovanih posegih. Povrhu vsega črne gradnje "napadajo" posebno pomembna mesta v prostoru, na primer reliefno izpostavljena, ali taka, ki zaradi naravnih razmer niso pozidljiva, na primer poplavna območja in obvodni prostor, območja rezervatov, kot so rezervati pitne vode in podobni. Poseben problem črnih gradenj je njihova prostorska neracionalnost, zaradi katere se povečujejo stroški komunalne ureditve zemljišč.

Sedanji trenutek v Sloveniji označujejo veliki posegi v krajinski prostor zaradi gradnje slovenskega avtocestnega križa. Napovedujejo se tudi drugi infrastrukturni vodi – plinovodi in daljnovodi. Vsi ti posegi lahko prizadenejo tudi bolj odmaknjena krajinska območja, ker težijo k najkrajšim povezavam izhodiščnih točk, hkrati pa pomenijo tudi velike spremembe prostora zaradi svojega prostorskega obsega. Razsežnosti teh infrastrukturnih naprav dajejo sorazmerno malo možnosti za njihovo neboleče vključevanje v kulturno krajino, posebej tam, kjer kulturno krajino označuje majhno merilo, drobna členjenost krajinskih prvin in prav tak značaj preteklih človekovih posegov v prostor. Slovenske krajine pa pretežno označuje prav to drobno merilo.

Slika 15 Spočetka črna gradnja na reliefno zelo izpostavljenem mestu

Slika 17 Gradnja plinovoda preko Hrušice

Slika 16 Gradnja ceste v Vipavski dolini

Podobno zaskrbljenost je mogoče izraziti tudi ob posegih zaradi graditve energetskih objektov, ki soprostorsko vezani na naravne danosti, pa zaradi graditve drugih objektov, ki prav tako izrabljajo glede na naravne danosti ugodna mesta v krajini, na primer druge prometne in infrastrukturne ureditve, turistične in rekreacijske naprave in ureditve ter podobno.

Problem varstva kulturne krajine so dnevni kopi, predvsem kopi običajnih mineralnih surovin, kamnolomi, glinokopi, gramoznice, peskokopi in podobno, ki so tudi že v preteklosti marsikatero visoko vredno krajino

Slika 19 Kamnolom kalcita v Kamniški Bistrici

močno prizadeli s svojim neugodnim videzom in agresivno pojavnostjo v krajinski sliki. Odpiranje teh objektov ni sledilo zahtevi, da se njihova vidna prisotnost zmanjša na najmanjšo možno mero, njihova ureditev po opuščeni dejavnosti pa do nedavnega sploh ni bila običajna. Podoben je problem z jalovišči in odlagališči odpadkov, pri katerih je bilo njihovo skrivanje pred pogledi sicer dokaj uspešno uveljavljana praksa, so bili pa zato njihovi posredni vplivi lahko zelo opazni. Veliko število nenadzorovanih odlagališč odpadkov je sploh poseben, tudi vidno opazen problem slovenskih krajin,

posebej tistih v bližini poselitvenih jeder.

Resna grožnja kulturni krajini so številni, predvsem vse bolj intenzivni posegi v vodna telesa in obvodna zemljišča. Ta sledijo običajno drugim napakam pri poseganju v prostor, ki posledično narekujejo vse bolj intenziven tehničen nadzor nad naravnimi razmerami v prostoru, kot so na primer gradnje v poplavnem svetu, v obvodnem prostoru, na nestabilnih zemljiščih in podobno. Čeprav so posegi v vodni prostor običajno konfliktni z zahtevami varstva narave, pa so glede na uvodoma prikazane temelje kulturnosti krajine prav tako resna grožnja za kulturno krajino samo. Pri tem so poudarjen problem kulturne krajine ureditve, ki ne izhajajo iz vsakokratnih posebnosti krajine, iz značaja krajinskega prostora, v katerem je vodotok. Z enakim kamnometom urejene brežine v alpskem in panonskem svetu so napaka številnih regulacij rek v slovenskih krajinah, ki jo bo težko popravljati.

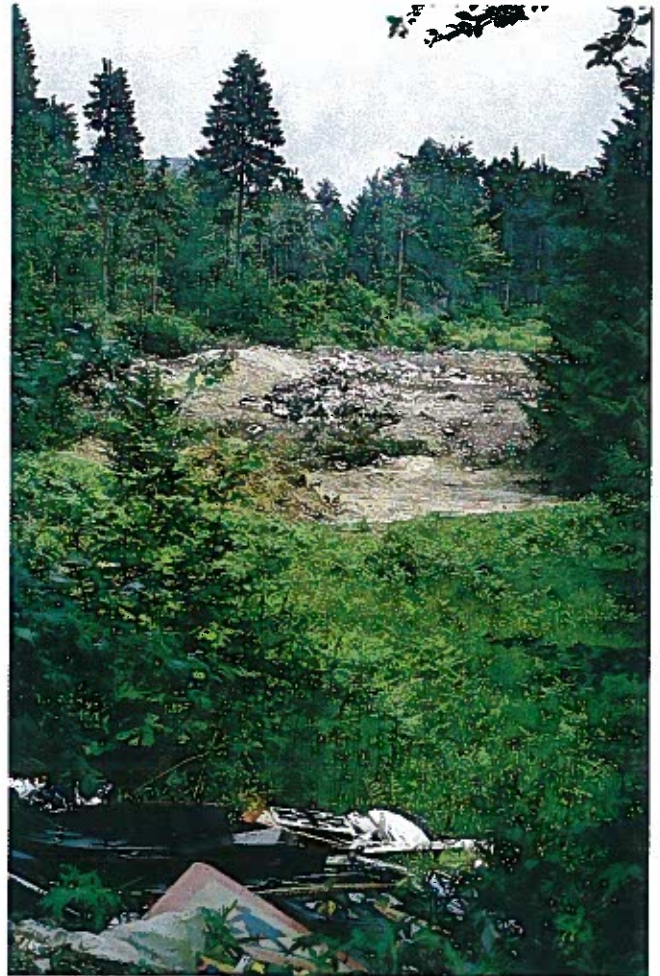
Mnogi avtorji, ki pišejo o krajinskem varstvu v razvitih državah Evrope, ob vsem tem posebej omenjajo dogajanje v kmetijstvu. Kmetijska pridelava se prostorsko vse bolj krči, se pa hkrati intenzivira. To pomeni vse večje ureditvene posege, ki prostor raznaravljajo. Posledica tega je izginjanje naravnega rastišča, posameznih dreves, drevesnih in grmovnih živic in naraščanje strnjениh parcel obdelovalnega zemljišča.

Intenzifikacijo kmetijske pridelave spremljajo nekateri zelo značilni procesi, kot so združevanje, poenotenje, poenostavljanje:

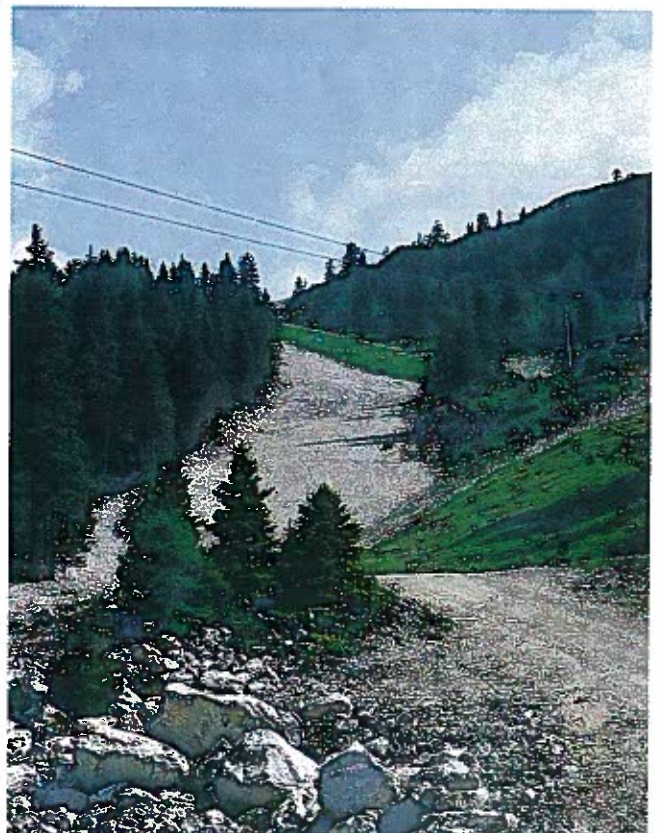
- združevanje zemljišč v vse večje pridelovalne parcele,
- združevanje posesti pri vse manjšem številu pridelovalcev,
- združevanje živalskih populacij v vse večjih čredah,
- poenotenje pridelovalnega substrata z urejanjem kemičnih in fizikalnih lastnosti tal,
- poenotenje populacij rastlin in živali z doslednejšim odstranjevanjem plevelov, škodljivcev in bolezni in z uvajanjem genetsko vse bolj enotnih populacij kulturnih rastlin in domačih živali,
- poenostavljanje ekosistema na pridelovalnem zemljišču, ki zato postaja ekološko vse bolj reven, s tem za človeka vse bolj izkoristljiv in hkrati vse bolj izločen iz širšega krajinskega ekosistema.

Proces se da nazorno prikazati z dejanskimi fizičnimi spremembami v krajini, do katerih privedejo melioracijski posegi.

Posodabljanje kmetijstva neogibno vodi v "izrivanje" narave, naravnih prvin iz krajine. Po drugi strani pa pomeni zoževanje pridelovanja na najugodnejša zemljišča tudi umik kmetijstva iz prostora in vračanje narave vanj. Ta "dvojnost" razvoja kmetijstva v prostoru terja resne premisleke predvsem v zvezi z možnostmi

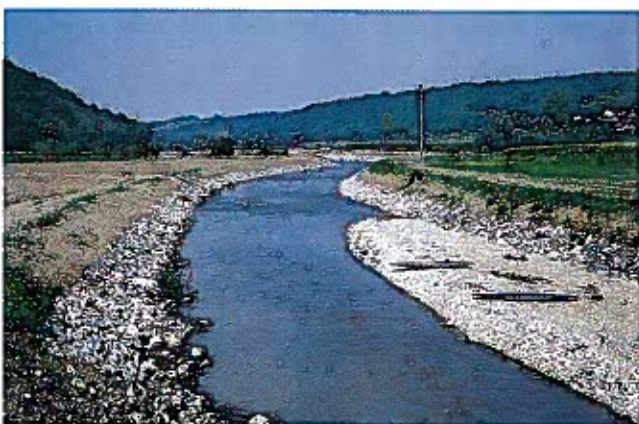

Slika 20 Komunalno odlagališče odpadkov Raskovec

Slika 18 Ureditve smučarskih prog na Krvavcu

Slika 21a Slika 21b Fotografiji posneti na približno istem mestu pred in po regulaciji reke Vipave

Slika 23 Slika 24 Del Vipavske doline pri dvorcu Zemono pred in po izvedenih melioracijah kmetijskih zemljišč

Slika 22 Regulacija meandrov potočka na hribovskem travniku. Za pridelavo sena nepomembna v naravovarstvenem pogledu pogubna, pogubna tudi z vidika kulturne krajine. Dolina Tople pod Peco

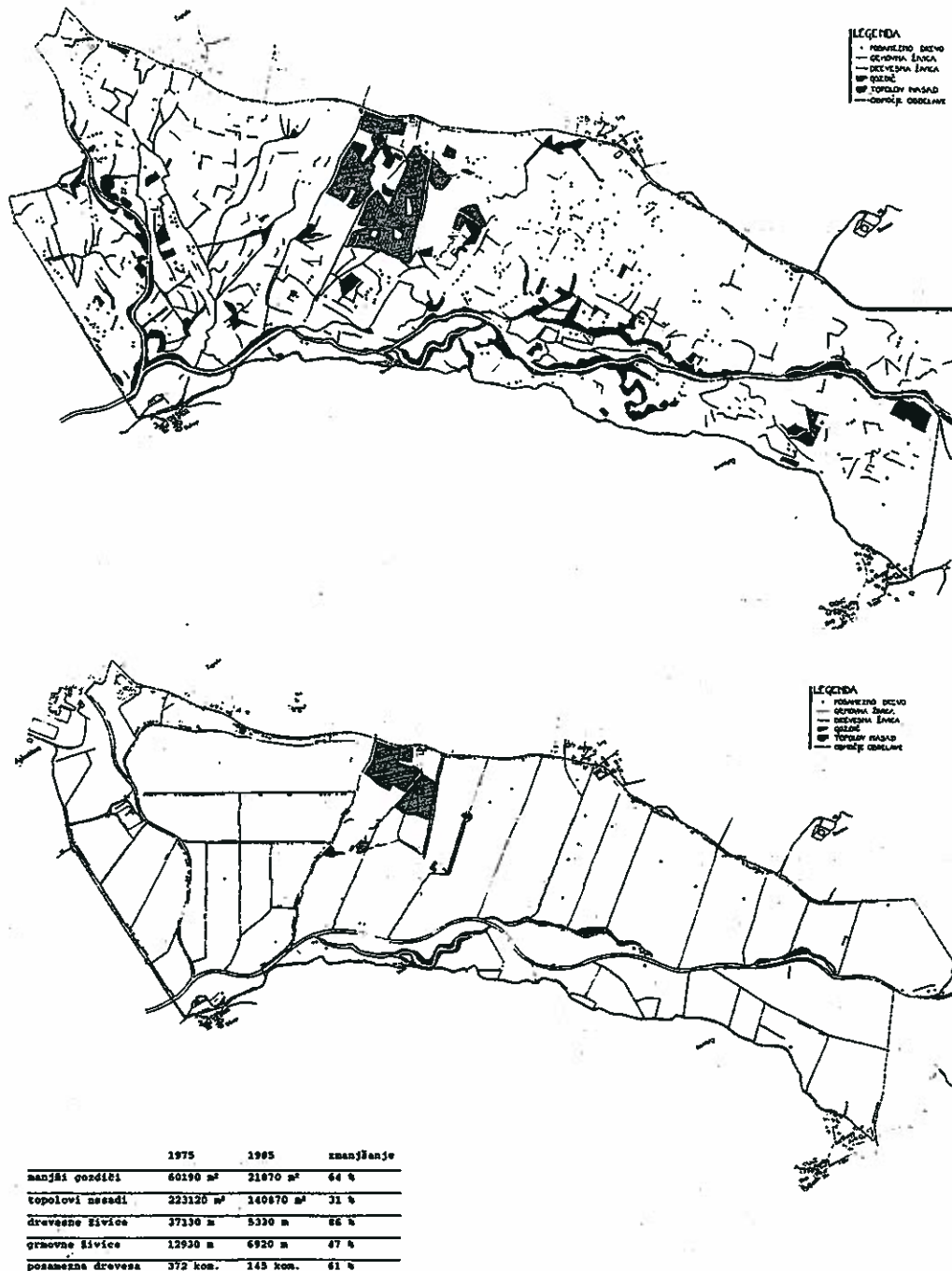
varstva kulturne krajine.

Kmetijstvo je "zgradilo" to, kar imamo največkrat v mislih s pojmom kulturna krajina. Spreminjanje pridelovalnih tehnologij neposredno spreminja podobo krajine. Večanje intenzitete pridelovalnih postopkov lahko predvsem zaradi številnih učinkov na okolje izniči tudi njeno kulturnost. Sodobni intenzivni postopki predvsem zahtevajo spreminjanje zemljišč. Ta naj bi bila taka, da na njih lahko delujejo veliki stroji in da se poveča racionalnost njihovega obdelovanja. Nekatere dediščinske prvine, na primer tiste, ki pričajo o življenj-

skih oblikah, delovnih postopkih, orodjih in ureditvah v določenem prostoru, zaradi teh sprememb na zemljiščih izginjajo.

Ohranjanje preteklih oblik kmetijstva pa je lahko tudi vir nekulturnega v krajini. Razdrobljenost zemljiških parcel je lahko znak neproduktivnega kmetijstva, ustvarja lahko zaostalost, revščino in uboštvo, čeprav taka krajina lahko odkriva okolju prijazno kmetijstvo, ki s svojo ekstenzivnostjo malo obremenjuje vire okolja. Ključno vprašanje ostaja, kako zagotoviti zdravo in plodno življenje, kako zagotoviti zdravo gospodarstvo na podeželju, hkrati pa ohraniti kulturno dediščino preteklih rodov. S tem vprašanjem se danes ubada večina strokovnjakov, ki delujejo na tem področju. Predlogi so zelo različni, od kmetijstva, ki se močno prepleta z drugimi gospodarskimi dejavnostmi, pri čemer te druge dejavnosti zagotavljajo gospodarske temelje življenja v znatnejši meri kot kmetijstvo, do uvajanja posebnih pridelkov, ki ob visokih tržnih cenah lahko ohranjajo stare zemljiške vzorce.

Toda pričevanja o preteklem življenju in delovanju v prostoru izginjajo tudi zaradi zaraščanja opuščениh zemljišč. Opuščanje kmetijskih zemljišč v Sloveniji ni nov pojav. Proces poteka že od konca prejšnjega stoletja, dokaj intenzivno po drugi svetovni vojni. Gozdovi se "vračajo" in postajajo vse bolj prevladujoča prvina

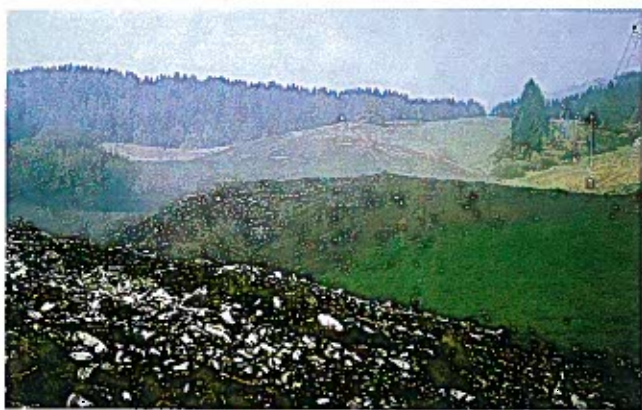
Slika 25 in Slika 26 Analiza spremembe kmetijskih zemljišč na melioracijskem območju Log-Zemona v Vipavski dolini pred in po izvedenih melioracijskih ukrepih

krajinske podobe Slovenije. Že danes pokrivajo gozdovi več kot polovico državnega ozemlja. Tudi na ta proces je mogoče gledati različno. V preteklem stoletju, ko je intenzivna paša zadrževala vzrast gozda na obsežnih območjih, so manjšo obraščenost predvsem zunanji opazovalci krajine šteli za nekaj negativnega. Pogozdovalna prizadevanja so bila znak takega presojanja krajine. Zadevala pa so ob odpor kmetov, ki so skušali zadržati pašne površine, pa čeprav skalnate in, kot so pisci tedaj opisovali krajino, pustinjaške. Ob spremembi gospodarskih osnov življenja na podeželju se je gozd začel sam širiti. Hitrost širjenja gozda je tako velika, da se je tudi presoja ponovnega ogozdovanja slovenskih

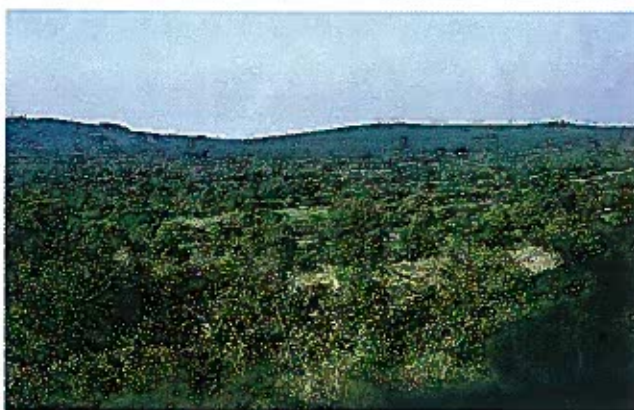
krajin spremenila. Vse bolj se utrjuje gledanje, pri tem so prav tako dejavni "zunanji" opazovalci krajine, da ogozdovanje ni več pozitiven proces. Zaradi razdrobljenega lastništva kmetijskih zemljišč, ki ob razgibanem reliefu nima niti pravih možnosti za pomembnejšo koncentracijo, je mogoče v prihodnje pričakovati še bolj pospešeno ogozdovanje Slovenije. Sedanja krajinska podoba se bo lahko pomembno spremenila.

Ogozdovanje krajine ne pomeni neogibno izničanja njene kulturnosti, terja pa nedvomno neko obliko nadzora, ki pa ga je mogoče uveljaviti tudi tu samo s pomočjo posrednih ukrepov. Mogoče je uveljavljati manj intenzivne, toda ekonomsko privlačne prideloval-

Slika 27 "Kraške" melioracije v bližini Hotederšice

Slika 30 Zaraščajoči se kraški pašniki pri vasi Lipa na Krasu

Slika 28 Slika 29 Podlaška gora na Banjški planoti v začetku 20. stoletja in isto prizorišče danes (september 1997)

ne postopke. Ti se običajno izvajajo na večjih površinah, ki pa so zato manj intenzivno izrabljane. Najprej je vendarle treba presoditi, v koliki meri je iz naravovarstvenih razlogov smiselno ohraniti zemljišča neporaščena. Ogozdovanje je, in to kaže še enkrat poudariti, s stališča varstva narave vsaj na načelni ravni pozitiven proces. Naravi "vrača" to, kar ji je človek v preteklih stoletjih odvzel zaradi preživitvenih potreb. Ker so se te danes povsem spremenile, se narava samodejno "vrača". Človek ne potrebuje več tako velikih površin za svoj obstoj.

Ta proces hkrati še poudarja sicer še v preteklosti

Slika 31 Pogorišče nasada črnega bora na Petrinjskem Krasu

Slika 32 "Odpri" jelovi sestoji v Trnovskem gozdu, ki jih je nekaj mesecev potem, ko je bila posneta fotografija, "pokosilo" močnejše neurje

spoznano dejstvo, da je gozd ena najbolj opaznih prvin v slovenskih krajinah. Tako se nam kot pomembna prva in ohranjanja kulturnosti krajine vse bolj kaže tudi način gospodarjenja z gozdom. V tem pogledu slovensko gospodarjenje z gozdovi teži h kolikor je le mogoče malo opaznim posegom, čeprav pri tem ni vselej uspešno. Vnašanje tujih, neavtohtonih drevesnih vrst ni več v skladu s sodobnimi načeli urejanja gozdov. Podobno tudi golosek ni dopustna oblika gospodarjenja z gozdom. Včasih se vendar pojavijo tudi gole zaplate v strnjem sestoji, ki so potem vzrok bolj obsežnim poškodbam gozda.

Podoben neugoden poseg v gozdno krajino so lahko tudi gozdne prometnice.

Posebno vprašanje gospodarjenja z gozdom zadeva površine, ki so v zaraščanju. Terja namreč dokončno odločitev o tem, da se nanje kmetijska dejavnost ne bo več vrnila. Vlaganja v pogozdovanja zemljišč se namreč povrnejo največkrat v daljših časovnih obdobjih in odločitev o spremembi namembnosti zemljišč mora biti, vsaj v časovnih okvirih racionalnega gospodarjenja z gozdom, dokončna.

Vprašanje dokončne odločitve o namembnosti zemljišč bo mogoče razreševati samo ob "novi družbeni pogodbi",⁶ ki bo zagotavljala gospodarske osnove življenju na podeželju ob dovolj veliki raznolikosti ureditvenih zasnov in hkrati ohranjala dediščinskost in skladnost krajine. Nova družbena pogodba pa pomeni predvsem ustrezne kmetijske politike, ki bi si morale zastaviti več ciljev, poleg osnovnega pridelovanja zdrave hrane v ustreznem obilju za prebivalstvo dežele tudi spoštovanje naravnih osnov življenja in ohranjanje kulturne krajinske dediščine.

⁶ Med kmeti in družbo, piše David Coleman, je potrebna "nova družbena pogodba", ki bo ob ustreznem reševanju kmetijstva v prostoru dala tudi temelj ohranjanju krajinske kulturne dediščine. (Coleman, 1993, 34-39)

SMERNICE ZA POSELITEV KULTURNE KRAJINE

- Zahteva za racionalnost graditve in bivanja v prostoru je tudi najpomembnejše merilo ohranjanja kulturnega značaja krajine.
- *Strnjena poselitev je v večini slovenskih krajin tradicionalni vzorec, čeprav ne v vseh. Pri usmerjanju poselitve prostora se zato ravnamo v skladu z lokalno izkušnjo, razen takrat, ko značaj graditve zagotavlja nove kulturne kakovosti.*
- *Posebno izpostavljena mesta – geomorfološko ali kako drugače – naj bodo namenjena zgradbam, za katere je pomembno, da so v prostoru poudarjene.*
- *Stanovanjske hiše naj bodo na bivalno prijetnih in privlačnih ter zdravih mestih, uokvirja naj jih ustrezna krajinska ureditev, v kulturni krajini pa naj bodo vendarle hkrati kolikor je le mogoče malo opazne, če za njihovo opaznost sicer ne govorijo prepričljivi razlogi.*
- *Postavljanje zgradb v prostor moramo šteti za najpomembnejšo dejavnost v prostorskem načrtovanju.*

NAČELA POSTAVLJANJA INFRASTRUKTURNIH VODOV V KULTURNO KRAJINO

- *Racionalno vodenje trase v prostoru pomeni hkrati najmanjše spremembe krajine.*
- *Najmanjši obseg zemeljskih del pomeni hkrati največje možno varstvo kulturne krajine.*
- *S posegi se izogibamo geomorfološkim oblikam, posebej tistim, ki so v prostoru vidno izpostavljene.*
- *Posegom v strnjen gozd se kolikor je le mogoče izogibamo.*
- *Nedopustno je poseganje v območja naravne in kulturne dediščine.*
- *Če je le mogoče, se izognemo drugim naravnim in kulturnim posebnostim, kot so redkejši biotopi, mesta pomembna za različne vrste in populacije naravnih življenjskih oblik.*
- *Ker so infrastrukturni vodi črtni prostorski pojavi, močno vplivajo na druge pojave v prostoru, kot so naravni koridorji, strnjena življenjska območja in podobno. Zato jih, če je to le mogoče, vodimo v prostoru tako, da se skladajo z osnovno strukturno zgradbo prostora, vzdolž naravnih smeri, vzporedno z uveljavljenimi koridorji.*
- *Cesto moramo položiti na površino tal, ali pa ji po opravljeni sanaciji vsaj dati videz, kot da je bila položena na naravno oblikovano površje tal, zemljišča pa urediti tako, da dajejo videz spontano nastalega okolja.*
- *Vso prizadeto površino po opravljenih gradbenih delih uredimo po načelih, ki jih določa krajinsko urejanje.*

NAČELA UREJANJA DNEVNIH KOPOV IN ODLAGALIŠČ ODPADNIH SNOVI

- *Odpiranje dnevnih kopov pogostih mineralov naj bo racionalno, to pomeni, da se neka surovina na določenem območju pridobiva v enem objektu. Podobno ravnamo tudi v primeru odločitve za odlagališče odpadnih snovi.*
- *Prostorski položaj dnevnih kopov in odlagališč odpadnih snovi naj bo tak, da je kolikor je le mogoče skrit najštevilnejšim pogledom. Če to ni mogoče, dnevni kop ali odlagališče odpadnih snovi skrijemo z ustreznimi ukrepi v bližini mesta opazovanja, na primer z zasaditvijo rastlinja.*
- *Načrt izkopa pripravimo tako, da je vselej mogoča enostavna in cenena ureditev končne reliefne podobe opuščenega dnevnega kopa. Pri tem izhajamo iz analize naravnih reliefnih oblik. Tem skušamo prilagoditi oblike opuščenega dnevnega kopa.*
- *Podobno načelo uveljavljamo tudi pri urejanju zaprtega odlagališča odpadnih snovi. Tu je posebno pomembno zagotoviti trajno stabilnost odloženih snovi. Zato se z odlagališči in jalovišči izogibamo območjem največje naravne dinamike, odvodnim grapam in dolinskim dnem, vrtačam in podobnim reliefnim oblikam.*
- *Možnost ureditve posebnih krajinskih oblik, na primer ojezeritve glinokopov in gramoznic, ali ureditev golih sten, melišč in podobnih biotopsko pomembnih krajinskih oblik je lahko tudi vzrok, da damo opuščenemu objektu drugačno podobo od te, ki jo narekuje prilagoditev prvobitnemu stanju krajine.*

NAČELA KRAJINSKEGA UREJANJA VODOTOKOV

- *Pred vsakim ureditvenim posegom v vodotoke temeljito pretehtamo potrebnost poseganja in, če se izkaže, da je tak poseg potreben, pretehtamo tudi obseg posega. Poseg mora biti kolikor je le mogoče zadržan.*
- *Vsak vodotok je del krajinskega prostora, hkrati pa je tudi sam zase celota. Zato pri ureditvenih posegih opredelimo krajinski značaj povodja, posebej obvodnega prostora in samega vodotoka. Vodotok in obvodni prostor obravnavamo kot geomorfološki pojav, kot biotop in kot pomembno vidno prvino v prostoru. Pri ureditvenih posegih si prizadevamo, da te značilnosti vodotoka v kolikor je le mogoče veliki meri ohranimo.*
- *Vplivni prostor vodotoka skušamo ohraniti tak, kakršnega opredeljujejo njegove naravne značilnosti, vključno z naravnimi procesi, ki so povezani z odto-*

kom vode iz prostora, na primer poplave, naravno spreminjanje struge, plavljenje gramoza in podobno. Zato tudi pri ponovnem onaravljanju nekoč že reguliranih vodotokov dajemo prednost spontanim sukcesijskim procesom.

- *Obrečno rastlinje je ena pomembnejših značilnosti večine slovenskih vodotokov. Zato rastlinje, če smo ga zaradi ureditvenih posegov morali odstraniti, ponovno vrnemo v obvodni prostor.*
- *Najpomembneje je preprečiti tiste dejavnosti v vplivnem prostoru vodotoka, ki kasneje lahko pomenijo vzrok za nove ureditvene posege.*
- *Vodotoki so hkrati najprivlačnejši prostori za različne oblike sprostivne. Prav v tem se kaže njihov največji prispevek h kulturnosti krajine. Zato morajo posegi v vodotoke ohraniti tudi to njihovo privlačnost.*

NAČELA KRAJINSKEGA UREJANJA OB POSODABLJANJH KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ

- *Načrtovanje posodabljanja kmetijskih zemljišč mora spremljati temeljita analiza naravnih kakovosti krajine. Namen take analize je, da se iz prenove izločijo tisti deli zemljišča z naravno pomembnimi biotopi, posameznimi drevesi in živicami, ki niso neogibno potrebni kot pridelovalna zemljišča ali niso nepremostljiva ovira za obdelavo.*
- *Temeljno načelo pri tem je, da ohranimo kolikor je le mogoče veliko naravnih prvin, posameznih dreves, grmovja in živic. Enako načelo ohranjanja velja v kraških območjih tudi za suhozide, gomile kamenja, pa tudi naravne skalne robove – linearni kras, kamnite balvane na površju in podobne geomorfološke oblike.*
- *Na kmetijskih zemljiščih je treba vzpostaviti sistem naravno bolj ohranjenih prvin in delov zemljišča, na primer kot mrežo med sabo povezanih naravnih sestavin. Sistem je treba vzpostaviti zato, da se omili učinek poenostavljanja ekosistema, ki ga narekujejo sodobni pridelovalni postopki.*
- *Posebna skrb gre starim sadnim drevesom, ki so pomembna sestavina slovenske kulturne krajine, toda tudi biotopsko pomembna sestavina ekosistema kmetijskega prostora.*
- *Fizična podoba takih ureditev naj upošteva značaj oziroma tip krajine, ki so jo v preteklosti "zgradili" naravni dejavniki in predhodna obdobja kmetijskega obdelovanja.*
- *Vsaka prenova mora spoštovati zatečeno prostorsko strukturo, na primer mrežo poti, prostorske smeri, koridorje, osnovno prostorsko členitev in podobne videzne kakovosti prostora. Njivski vzorec je*

pomembna kulturna in pričevalna kakovost kmetijskega prostora, ki jo kaže v največji možni meri spoštovati ob lastniških preurejanjih in zložbah zemljišč.

- Pri urejanju kmetijskih zemljišč se izogibamo velikim enoličnim ploskvam ter organizaciji pridelovalnih zemljišč, ki ne odraža lokalni krajinski zgradbi prilagojene členitve prostora.
- Vsako preurejanje kmetijskih zemljišč mora spremljati ustrezno krajinsko načrtovanje, ki določi obseg in obliko rastlinskih, reliefnih in vodnih ureditev po načelih dobrega krajinskega oblikovanja, določi obseg in obliko zaščitnih nasadov, kot so nasadi za zaščito pred vetrom, za zapiranje pogledov, za preprečevanje onesnaženja in negativnih vplivov na naravna življenjska okolja in podobno.

NAČELA UREJANJA ZARAŠČAJOČIH SE POVRŠIN

- Preprečevanje zaraščanja je smiselno samo tedaj, ko za to obstajajo racionalni razlogi, ko je za njihovo ohranjanje v kmetijski rabi na voljo ekonomsko učinkovita pridelovalna tehnologija oziroma gospodarski interes.
- Za ohranjanje neporaščene površine so lahko tudi krajinsko oblikovalni razlogi. Tudi v tem primeru mora biti na zemljišču zagotovljena ustrezna in ekonomsko, neposredno ali posredno, upravičena raba.
- Zato je treba pred vsakim posegom v zaraščajoče se zemljišče skrbno pretehtati, ali je ukrep za preprečevanje zaraščanja ali za hitrejšo ogozditev racionalen, prispeva k ustreznemu krajinskemu videzu in odtehta negativne posledice posega v naravni proces.

NAČELA UREJANJA GOZDNE KRAJINE

- Dosledno je treba uveljaviti načela sonaravnega gospodarjenja v gozdovi, kar ne pomeni samo sonaravnega urejanja gozdnih rastlinskih združb, temveč tudi sonaravnega urejanja živalskih populacij.
- Izpolnjevanje zahtev gozdnogospodarskih načrtov, ki izhajajo iz takih načel gospodarjenja z gozdovi, mora postati samo po sebi umevna oblika obnašanja lastnikov gozdov.
- Dostopnost gozdov je treba skrbno načrtovati tako zaradi možnosti, da ljudem omogočajo sprostitev kot zaradi nevarnosti, da bi obisk gozdov škodil njihovim naravnim kakovostim – motnje za naravne živalske vrste, uničevanje podrastí, nabiranje gozdnih sadežev in podobno.
- Dostopnost do geomorfoloških, hidroloških, dendro-

loških in drugih posebnosti ter do objektov naravne in kulturne dediščine je treba po temeljitem premisleku urediti na način, da preprečimo negativne posledice prevelikega obiska.

- Ko zaradi izjemnih okoliščin posežemo po goloseku, ali ko gradimo gozdne prometnice in podobne objekte v gozdu, je treba z ustreznimi krajinskonačrtovalnimi orodji zagotoviti, da bodo posledice takih posegov v gozdni in širši kulturni krajini kolikor je le mogoče majhne. Goloseke je treba očem skriti, rob gozda je treba skrbno prilagoditi krajinskim značilnostim, posebno skrbno je treba oblikovati gozdne jase, razgledišča in podobna mesta v gozdu.

POLITIKE RAZVOJA PODEŽELJA IN KMETIJSKE POLITIKE, KI BI UPOŠTEVALE KRAJINSKO VARSTVO

Bile naj bi:

- socialne; upoštevale naj bi stiske kmetijskih pridelovalcev v območjih, kjer so za kmetovanje težavne razmere,
- kulturne; upoštevale naj bi splošnost potrebe po varovanju dediščine,
- okoljske; upoštevale naj bi okoljsko sprejemljivejše oblike kmetijske pridelave in hkrati zahteve varstva narave,
- gospodarne; upoštevale naj bi gospodarsko zmogljivost posameznih družb,
- pravične; upoštevale naj bi širšo družbeno sprejemljivost vzdrževanja kulturnih krajin in
- prostorsko določene; izhajale naj bi iz prostoru prilagojenih ukrepov posodabljanja in prostoru prilagojene izbire pridelovalnih tehnologij.

Slovstvo o slovenskih krajinah

Do zdaj se je slovenskim krajnam neposredno posvečala samo knjiga D. Ogrina Slovenske krajine (DZS, 1986) ter njena dop. izdaja iz leta 1997. Knjiga je bila neposredna spodbuda za to delo, zlasti zato, ker je pokazala na bogastvo slovenskih krajin. Knjiga je imela namen popularizirati spoznanja o bogastvu slovenskih krajin, sistematičnega pregleda, ki je potreben za planske opredelitve, razumljivo, ni mogla dati. Njen poseben način obravnavanja slovenskih krajin z obsežnim fotografskim gradivom je bil tudi pomembno vodilo izdelovalcem te naloge pri njihovem terenskem delu.

Največ vednosti v zvezi s tematiko te naloge je v publikaciji Ministrstva za okolje in prostor Tipološka klasifikacija krajin, ki je razširjen zbornik posveta iz leta 1993 (urednica Ž. Mejač, Ljubljana, 1996). Referatom s konference je dodana še dokaj posplošena tipološka klasifikacija krajin Slovenije, ki je bil sicer natisnjena kot posebna knjižica (J. Marušič, Značilni krajinski vzorci Slovenije, Ljubljana, 1996).

Dokaj sistematičen je prikaz slovenskih krajin v besedilu in fotografijah k Atlasu Slovenije (MK in GZS, 1992). Slovenske krajine so prikazane v svojevrstni členitvi prostora Slovenije na 17 enot. Vsaka je predstavljena z osnovno krajinsko morfologijo, ki jo odkrivajo značilni izrezi letalskih fotografij. Tudi ta prikaz, čeprav zaobjame celotno slovensko ozemlje, tipološko ni celovit. Tudi tu take vrste celovitost ni bila namen njegovih avtorjev. Opis je pač dopolnitev kartografskega prikazu Slovenije.

Naravoslovnega vidika tipološke ureditve slovenskih krajin se dotika tudi knjiga L. Marinčka Bukovi gozdovi na Slovenskem (DE, 1987). V tem delu členitev izhaja iz fitogeografskih presoj in zato je krajinska tipologija samo obrobno nakazana. Krajine deli skladno s fitogeografskimi potrebami na šest območij. Podoben na naravoslovnih premislekih zastavljen sistem naravnega členjenja prostora Slovenije je predstavljen v drobni knjižici S. D. Matvejeva Naravni tipi predelov Slovenije in njihovo varstvo (Zavod R Slovenije za varstvo naravne in kult. dediščine Slovenije, 1991). Naravoslovnega

vendar na geoloških značilnostih oziroma na pedosekvencah osnovana klasifikacija krajin je delo A. Stritarja Krajina, krajinski sistemi; Raba in varstvo tal v Sloveniji (PK, 1990). A. Stritar pozna pet krajinskih sistemov in 16 podsistemov. To geološko oziroma pedološko osnovanost krajinskih značilnosti so povzemali tudi drugi avtorji in je še danes trdno zasidrana v kmetijstvu.

Posebni viri so inventarji naravne in kulturne dediščine Slovenije, ki niso zgolj vir vednosti o izjemnostih v slovenskih krajinah, temveč so tudi vir vrednostnih opredelitev in ne nazadnje tudi napotkov za ustrezno obnašanje do teh posebnosti.

Sorazmerno bogata je knjižnica fotografskih monografij o posameznih slovenskih pokrajinah. V teh monografijah je v znatni meri prikazana krajinska motivika, tudi zaradi dejstva, da prav krajine dobro označujejo posamezna območja Slovenije. Številčnost teh virov je prevelika, da bi jih predstavili v tem kratkem prikazu, so pa navedeni v seznamu virov in literature. Fotografski motivi so sicer pomemben vir za vrednostno presojo krajinskih območij, podobno kot je za to lahko pomembno tudi krajinsko slikarstvo.

Nazadnje omenimo geografsko strokovno slovstvo, ne, ker bi bilo manj pomembno. Nasprotno, to slovstvo je bilo za to nalogo najpomembnejši vir. Geografsko slovstvo o Sloveniji je nadvse bogato in sega tudi daleč v preteklost. Slovenijo in njen prostor obravnava z najrazličnejših vidikov, od čisto fizično geografskih do družbeno in razvojno geografskih. Žal se naša geografija do zdaj ni posebej posvečala krajinskim značilnostim na način, kakršen je bil opredeljen kot pomemben za tu predstavljeno delo. Zato pa je v geografskem slovstvu obilo druge vednosti in podatkov, ki so bili pri delu koristno uporabljani. Prizadevanja slovenske geografije za ustrezno naravno členitev slovenskega prostora so bila tudi osnova temu delu. Regionalizacija, ki je prikazana v nadaljevanju, izhaja iz geografske regionalizacije, ki jo je predlagal S. Ilešič (Pogledi na geografijo, PK, 1979) in so jo izdelovalci tega dela imeli za najustreznejšo za sistematično pokritje celotnega ozemlja Slovenije.

Izhodišča naloge Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji

Uvodoma zapisana spoznanja o kulturni krajini, njenem značaju, o dogajanjih, ki vodijo k njenemu spreminjanju, ter o možnostih nadzora nad temi dogajanja so vodila pripravo naloge Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Naloga naj bi predvsem dala osnove za različne oblike posrednega vplivanja na spreminjanje slovenskih krajin, to je, pripravila naj bi eno od osnov za normativno urejanje krajin.

Že uvodoma so bili zapisani cilji in nameni naloge Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Poleg obsežnosti tako zastavljene naloge pa se je kmalu pokazalo, da je tudi metodološko težavna. Kaže ponovno poudariti, da je v krajinskem načrtovanju normativni pristop, če izvzamemo dobro uveljavljeno rezervatno načrtovanje, nerazvito področje. Večina metodoloških raziskovanj je bila doslej usmerjena v pripravljanje "unikatnih" krajinsko planerskih in ureditvenih načrtov. To potrjuje tudi pregled tujih izkušenj, ki je bil pripravljen kot eden prvih korakov ob izvajanju naloge.

Naslednja težava je izvirala iz povsem praktičnih razlogov. Naloga je bila zastavljena kot neposredno aplikativna naloga kot priprava strokovnih osnov za prostorski plan države in za načrtovalno delovanje Urada R Slovenije za prostorsko planiranje. Zato je morala zajeti celotno območje države, hkrati pa ni dopuščala veliko raziskovalnih in teoretičnih stranpoti. Zgolj zaradi jasnejše predstave o problemu zapišimo, da je naloga morala dati skladno s prikazanimi nameni ustrezno informacijo o vsakem hektaru slovenskega ozemlja. To pomeni zelo obsežno nalogo, za katero je

bilo, kot smo že ugotovili, le v omejenem obsegu mogoče zajemati podatke iz predhodnih del.

Poseben, tudi teoretično zanimiv problem je bil razmerje med dvema možnima pristopoma k urejanju informacij o prostoru. Ali informacije vezati na prostorske enote? Ali informacije vezati na tipološke enote? V prostorskem načrtovanju se dejansko obe obliki prostorske informatike prepletata. Je pa lahko dan poudarek eni ali drugi obliki glede na problem načrtovanja.

Prva možnost, to je, da prostorske informacije vežemo na prostorske enote, je neogibna zaradi prostorsko načrtovalnega namena naloge. Prostorski načrt mora "pokrivati" vsak delček prostora nekega planskega območja.

Druža možnost je pomembna zaradi ureditve planskih problemov v ustrezne skupine – "standardizacije problemov", tako da bi lahko bile tudi smernice poenotene po posameznih skupinah prostorskih problemov. Pri tem pa je pomembno, da tipološka ureditev izhaja iz tistih značilnosti krajinskega prostora, ki jih želimo varovati, oziroma tistih značilnosti, katerih spreminjanje imamo za načrtovalski problem. Ta zahteva je v našem primeru pomenila, da morajo biti osnova za tipološko ureditev krajinskega prostora tiste njegove značilnosti, ki so vidno zaznavne in imajo značaj oblikovnih prvin, to je značaj morfoloških značilnosti krajine.

Najprivlačnejša se je zdela možnost povezovanja obeh načinov ureditve prostorske informatike. Navsezadnje jo poznajo številne obdelave prostora, na primer geologija, pedologija, fitocenologija in podobno.

Prvi poskus je bil zastavljen tako, da bi oblikovali prostorske enote, ki bi bile homogene v pogledu morfoloških značilnosti krajin. Vendar se je pokazalo, da ni na voljo podatkov o značilnostih slovenskih krajin v takih podrobnostih, da bi na ta način lahko obdelali celotno ozemlje države. Kot omejitev se je pokazala tudi možna obdelava s katerim od statističnih postopkov. Ker je bil namen naloge pripraviti ureditvene smernice, bi morale biti morfološke značilnosti predstavljene tako podrobno, kot je to smiselno glede na možno ukrepanje v prostoru, na primer podrobnost posa-

NAMEN DELA

- pridobiti kar moči popolno vednost o značaju in stanju slovenskih krajin
- pridobiti vednost o smereh razvoja slovenskih krajin
- pridobiti kategorizacijo slovenskih kulturnih krajin v njihovi videzni pojavnosti – videzni privlačnosti
- s tem pripraviti osnovo za opredeljevanje neposrednega – rezervatnega varstva izjemnih krajin
- pripraviti smernice za usmerjanje razvoja in varstva krajin

mezni vegetacijskih prvin, kot so gozdni rob, posamezna drevesa, grmišča, močvirna zemljišča, obvodni prostor, grebeni in vrhovi, golo skalovje in podobno. To pa so morfološke prvine, ki se v prostoru v svojem videznem značaju naglo spreminjajo, kar pomeni, da bi oblikovanje tipološko homogenih prostorskih enot zahtevalo, da so te enote sorazmerno majhne. Tudi če bi imeli na razpolago take podatke za vso Slovenijo, bi bila statistična obdelava v takih podrobnostih zelo zahtevno, če sploh mogoče opravilo.

Ob gornji zagati pa je bil pomemben še en razmislek. Postavljalo se je namreč vprašanje, ali je postopek statističnega klasificiranja krajinskih prostorskih enot sploh smiseln za tipološko klasifikacijo. Pri geografskih prikazih, kjer so predstavljeni tipi določene značilnosti v prostoru, na primer pri prikazu matične kamenine, tal, rastlinskih združb, je bila vselej najprej opravljena tipološka klasifikacija ločeno od kartografskega dela. V teh primerih izhaja tipološka opredelitev iz primerjav različnih sicer v prostoru nabranih tipičnih vzorcev, pri katerih pa je njihov prostorski položaj lahko samo ena od lastnosti vzorca. Kaže dodati, da je oblikovanje tipoloških razredov osrednja raziskovalna dejavnost velikega števila znanstvenih področij.

Ostaja še neodgovorjeno vprašanje, zakaj do zdaj še nobena znanstvena veda ni dala ustrezne tipološke klasifikacije kulturnih krajin. Tudi pregled literature, vključno s tujo literaturo, je pokazal, da obstajajo samo posamezni poskusi morfološkega opisovanja krajinskih tipov, in sicer takih, ki izstopajo iz širšega prostora kot neke značilne krajine, kot neki ureditveni vzorci s sicer bolj ali manj jasno opredeljivimi skupnimi značilnostmi.⁷ Ti krajinski tipi pa ne pomenijo sistema, s katerim bi lahko uredili vse pojavne oblike krajine. Njihova kartografska predstavitev bi pomenila risanje "otokov", med katerimi bi ostalo veliko neklasificiranega prostora. Dober primer za osvetlitev tega problema so kraška polja.⁸ V vsem dinarskem svetu kažejo podobno morfologijo, zato bi kraško polje lahko imeli za poseben krajinski tip. Toda v dinarskem svetu je še veliko prehodnih oblik, v katerih so značilnosti kraškega polja bolj ali manj intenzivno izražene. Takim prehodnim oblikam pa ni tako lahko postaviti prostorske meje, kot je to mogoče storiti pri kraškem polju. Hkrati je med posameznimi kraškimi polji veliko vmesnega prostora, ki ne kaže tako jasno opredeljive morfologije in ga je v tem pogledu težko tipološko uvrstiti.

Temeljni problem klasifikacijskih prizadevanj v krajini je oblikovanje "krajinskih osebkov", entitet, ki naj bi se tipološko urejale. Vselej se tepeta dva pogleda na krajino – podobnost med posameznimi krajinskimi prizorišči in enkratnost vsakokratnega prizorišča. Medtem

ko imata pri klasifikacijah biološkega materiala ti dve načeli tudi svojo stvarno osnovo v mehanizmih genske reprodukcije enakosti in vplivih okoljskih dejavnikov, ki delajo posamezne osebke med sabo različne, pa je pri kulturnih krajinah mogoče samo špekulirati o mehanizmih, ki bi bili podobni genetskim. Očitnejša je različnost, ki jo določa vsakokratna različnost prostora. Tudi kompleksnost določilnic neke krajinske podobe je zelo velika. Od tod vse težave pri tovrstnih klasifikacijah in, ne nazadnje, najbrž tudi sorazmerno slaba obdelanost snovi naravoslovnih ved.

Dve dejavnosti, tipološka klasifikacija in oblikovanje homogenih prostorskih enot, nista bili v nalogi združeni v en sam delovni postopek samo zaradi opisanih težav, temveč tudi zaradi želje, da bi naloga dala uporaben načrtovalni rezultat.

Misel na statistično obdelavo in na njeni osnovi oblikovano regionalizacijo v homogene krajinske enote je bila opuščena. Namesto nje je bila privzeta geografska regionalizacija Slovenije, ki jo je pripravil S. Ilešič. Ta regionalizacija je bila samo osnova, ker so bile enote, do katerih je S. Ilešič členil prostor Slovenije, ocenjene kot pregrobo za namene naloge. Za podrobnejšo členitev so bila uporabljena že omenjena merila: homogenost enote glede pojavnosti krajinske podobe, to je glede na morfološke krajinske značilnosti. Pri tem je bil dan poudarek makro- in mikroreliefu. Slednji je vključeval tudi pojavnost vode. Merila za opis morfološke podobe krajine so bile tudi prvine površinskega pokrova. Postopek je bil izveden po vidni presoji, torej subjektivno zaradi že pojasnenih omejitev. Kljub podrobnejši členitvi je bilo očitno, da so tudi tako podrobno členjene enote še toliko velike, da je znotraj posamezne mogoče prepoznati različne morfološke oblike krajinske zgradbe.

Posamezne krajinske morfološke enote so poimenovane krajinski vzorec. V nadaljevanju zato govorimo o krajinskih vzorcih. V tem primeru krajinski vzorec pomeni določeno zgradbo, sestav – morfoloških ali vidno prepoznavnih – krajinskih prvin. Vzorec ima prostorsko pojavnost, je v določenem prostoru, vendar mu le izjemoma lahko določimo prostorske meje. V krajinski enoti je lahko več različnih vzorcev in prehodnih oblik med njimi. Kot vzorce jih v krajinski enoti zapišemo, jih pa prostorsko ne opredelimo. Krajinski vzorci niso predstavljeni kartografsko oziroma jim v prostoru lahko sledimo samo po krajinskih enotah, v katerih so ugotovljeni.

Tak pristop je nenavaden glede na uveljavljene geografske prikaze posameznih značilnosti prostora v naravoslovnih vedah. Vendar je bilo za tako kartografsko obdelavo, kot je bilo pojasnjeno zgoraj, poznavanje

⁷ Izbor takih vzorcev je za Evropo pripravila skupina nizozemskih raziskovalcev (Glej Meeus, J.H.A., Wijermans, M.P., Vroom, M.J., *Agricultural Landscapes in Europe and their transformation*, v *Changing Agricultural Landscapes in Europe, Landscape and Urban Planning*, vol. 18, no. 34, 1990).

⁸ Na primer je opozoril geomorfolog K. Natek.

tvarine do te mere skromno, da ni bilo mogoče vnaprej postaviti ustreznega klasifikacijskega sistema ali neke uporabne teorije. Toda tak pristop se je ujemal s končnim namenom naloge, da pridobimo vsaj neko osnovno načrtovalno uporabnost rezultatov, ki, kot že rečeno, morajo "pokriti" celotno ozemlje države in morajo za vsak njegov posamezen del dati pričakovano informacijo.

NAČRTOVALSKI PROBLEM NALOGE REGIONALNA RAZDELITEV KRAJINSKIH TIPOV V SLOVENIJI

1. Opredeliti najkakovostnejša krajinska območja in polskati načine za njihovo:

- (a) neposredno varstvo, na primer: razglasitev posameznih krajinskih območij za krajinski park in z neposrednim poseganjem in vzdrževanjem obstoječega stanja tudi ohranjati dediščino v njeni izvorni obliki ter**
- (b) posredno varstvo, na primer: v izbranih območjih zagotoviti oblike subvencioniranja takih oblik kmetijske pridelave ali oblik neke druge dejavnosti, če ta ustvarja kulturno podobo krajine, ki so pogoj za ohranjanje kulturnosti krajine, njenega značaja ter kakovosti.**

2. Opredeliti značilnosti krajinske zgradbe, splošne zakonitosti nastajanja te zgradbe in na tej podlagi opredeliti tipološke značilnosti posameznih pojavnih oblik krajine. Iz teh opredelitev potem izpeljati splošne smernice za ohranjanje in/ali razvoj krajine v zeleno smer.

3. Pripraviti delo v obliki, s katero bi lahko seznanili vse tiste posameznike in inštitucije, ki s svojimi posameznimi posegi ali delovanjem vplivajo na podobo krajine, vednost o njenih osnovnih značilnostih in o možnostih ter načinih za ohranjanje in/ali razvoj kakovosti kulturne krajine. Sem sodijo:

- (a) kmetijski pospeševalci, ki lahko najneposredneje prenašajo spoznanja v kmetijski prostor,**
- (b) soglasjedajalci na pristojnih uradih za urejanje prostora,**
- (c) pristojne službe za varstvo naravne in kulturne dediščine,**
- (d) prostorski načrtovalci in pripravljavci različnih okoljevarstvenih presoj**
- (e) programi za razvoj podeželja, ki s subvencijami odločilno vplivajo na gospodarske osnove življenja v krajinskem prostoru, in**
- (f) ustrezne državne inštitucije, ki razpolagajo in odločajo o družbenih prioritetah pri uporabi proračunskih sredstev.**

Naloga je bila zastavljena in izvajana kot aplikativno načrtovalna, čeprav bi v marsikaterem svojem delu zahtevala predhodne temeljne raziskovalne obdelave in pridobivanja temeljnih spoznanj. Slednja so se tako morala oblikovati in dopolnjevati sproti, ob delu na nalogi. Med njimi so bila tudi metodološka. Ob tem so se morale spreminjati tudi izhodiščne predpostavke, od velikosti in meja posameznih krajinskih enot in tipoloških oznak posameznih vzorcev, do meril, ki so vgrajena v posamezne opredelitve. Ob "mehkem" subjektivnem pristopu, kakršen je bil uporabljen pri nalogi, te spremembe niso rušile zastavljenega sistema ali delovnega postopka in so se lahko sproti vključevale v delo, ne da bi bila prizadeta celota. V tem je bila tudi prednost odločitve, da se naloga izvede kot strokovna presoja.

Odločitev, da se bo naloga izvajala kot strokovna presoja, je pomenila pomembno izhodišče. Upravičena je bila z njeno uporabno naravo ter s finančnimi in časovnimi omejitvami. Taka presoja zahteva za njeno izvajanje večje število s problemom dobro seznanjenih strokovnjakov. Zato je bil izbor sodelavcev pri nalogi tudi pomembna prvina naloge. K nalogi so bili povabljeni krajinski arhitekti, ki so zaposleni na zavodih za varstvo naravne in kulturne dediščine oziroma tisti, ki so se izkazali s svojimi predhodnimi deli kot dobri poznavalci določenega dela Slovenije. Med izvajanjem naloge se je skupina sodelavcev še dopolnjevala in tudi to ni povzročilo večjih metodoloških težav ali težav pri njenem izvajanju.

Odločitev za strokovno presojo je narekoval tudi načrtovalni namen naloge. Ta namreč vselej predpostavlja subjektivnost. Smernice in režimi varovanja se na primer objektivizirajo šele s postopkom potrditve njihove širše sprejemljivosti. Vsaj tako dolgo, dokler ne dobijo značaja zakonske norme, pomenijo samo rezultat strokovne presoje. V nobenem primeru pa to niso dejstva. Podobno velja za vrednostne sodbe o kakovosti posameznih krajinskih območij in tudi o parametrih samega vrednotenja.

Eno od pomembnih spoznanj, ki je bilo očitno že na začetku naloge in so ga rezultati naloge potrdili, je bilo tudi to, da bo naloga terjala nadaljevanje. In sicer zaradi dveh razlogov.

Naloga ter zbrano gradivo in izkustva, ki so bila pridobljena pri njenem izvajanju, pomenijo bogato stvarno in izziv za nadaljnje raziskovanje.

Načrtovalske presoje, vrednotenja in smernice so kot načrtovalne kategorije spremenljive opredelitve, ki jih menjajo tako fizične kot družbene spremembe. Slednje pomenijo tako spremenjena gledanja na kakovosti krajinskega prostora, na to, kaj želimo doseči z določenimi načrtovalnimi dejavnostmi, kakšna so zelena stanja v prostoru kot tudi spremenjene možnosti za uresničevanje predstav in želja.

Tuje izkušnje

Po dostopnih informacijah je bilo do zdaj izdelanih nekaj krajinskih klasifikacij, in sicer v deželah zahodne Evrope. Zanimivo je, da se to delo časovno umešča v dve obdobji. Prvi poskusi segajo v drugo polovico 60-ih let, drugi niz je novejšega datuma. Nekateri so se šele prav začeli. Za vse te projekte je značilna izredna različnost tako v opredelitvi ciljev kot tudi v načinu obdelave.

VELIKA BRITANIJA

Posebno poučen je primer Velike Britanije z njeno izjemno bogato dediščino kulturne krajine, ki tehtno soustvarja prostorsko podobo dežele in zaseda visoko mesto na lestvici vrednot v družbeni zavesti. Prvo razvrščanje krajine so izdelali za Škotsko v l. 1970 (A Planning Classification of Scottish Landscape Resource, Perth 1971), in sicer po naročilu vladne Komisije za podeželje (Countryside Commission for Scotland).

Kot že ime pove, gre za gradivo, ki naj bi bilo uporabno pri načrtovanju, in sicer za učinkovitejšo rabo in zavarovanje krajine pri soočanju z razvojnimi projekcijami. Komisija je hkrati zastavila tudi vrsto posamičnih študij za preverjanje uporabnosti izdelane klasifikacije. Posebej so pripravili sistem narodnih parkov za Škotsko (A Park System for Scotland, 1975) in v njem nakazali novo zasnovo krajinske razvrstitve. Ta je bila objavljena nekaj let kasneje (Scotland's Scenic Heritage, 1978), izdelali pa so jo na povsem drugačnih izhodiščih kot prvo.

Prva verzija poskuša združiti objektivno analizo s subjektivno presojo in se pri tem opira na fizične parametre kot tudi vidno presojo. Nova klasifikacija iz l. 1978 pa zanika smotrnost takšnega kombiniranega pristopa in sloni izključno na osebnih ocenah obdelovalcev. Poudariti je treba, da sta obe deli naravnani na klasifikacijo po vidni vrednosti krajin, kar druga zgovorno napoveduje že s svojim naslovom Prizoriščna dediščina Škotske (Scotland's Scenic Heritage).

V letu 1992 je Countryside Commission v Angliji kot neodvisna javna agencija zastavila zelo obsežen projekt za pripravo krajinske tipologije pod imenom The New Map of England. Gre za dolgoročno in zelo široko

zastavljeno nalogo za obdobje 10 let. Pri tem naj bi proučili vse naravne fizične (talne, reliefne, vodne, podnebne) in antropogene (rabo tal in poselitev) dejavnike, ki so sooblikovali krajino. Vzporedno s tem bodo raziskali tudi družbeno percepcijo različnih krajin kot tudi mesto, ki ga te zasedajo na lestvici družbenih vrednot.

Operativna delovna enota v tem projektu je Regional landscape character area (v približnem prevodu: regionalno krajinsko značilno območje). V takšni enoti bodo ugotavljali ustaljeno rabo tal, poselitev, ekološke značilnosti, rekreacijsko rabo, vidni značaj, zgodovinske in arheološke značilnosti, značaj, duha prostora (sense of place), razmerje med posameznimi območji, spremembe v krajini na temelju sedanjih in prihodnjih trendov kot tudi posledice sprememb, še posebej učinke na duha prostora.

Do zdaj je bila izvedena pilotna faza, v kateri je bila preizkušena zastavljena metoda.

NIZOZEMSKA

Na Nizozemskem je bila izdelana karta krajinskih tipov za celotno deželo v merilu 1 : 600 000 (Vorloopige landschaapphysiognomische overzichtskaart van Nederland, 1970). Osnovna enota v tej klasifikaciji je velika najmanj 1 km², uporabljeni parametri pa so prvine reliefa in vodni pojavi, prostorska sklenjenost in površinski pokrov.

GLAVNI CILJI

- *na regionalni ravni opredeliti, opisati in razčleniti ključne krajinske značilnosti, ki soustvarjajo skladnost in pestrost podeželja,*
- *prav tako na regionalni ravni ugotoviti svojevrstne možnosti za zavarovanje, okrepitev ali obnovo skladnosti podeželja ter*
- *umestiti ta opredeljena območja v širši kontekst podeželja. Izrecno je poudarjeno, naj bo posreden cilj naloge prispevati k oblikovanju prihodnje prostorske politike, ji torej ne pripisuje možnosti za neposredno usmerjevalno rabo pri operativnem delu.*

DANSKA

Danska je klasifikacijsko razčlenila svoje ozemlje na podlagi delovne hipoteze, da je estetska vrednost krajine v neposredni odvisnosti od njene fiziografske, biološke, arheološke, zgodovinske in naselbinske zanimivosti. Razvrstitev je predstavljena v merilu 1 : 100.000

NORVEŠKA

Temeljiteje se je tega dela lotila Norveška. Na Inštitutu za inventarizacijo prostora v Åsu, ki je v pristojnosti Ministrstva za kmetijstvo, izdelujejo krajinske karte z vrsto informacij. Opisujejo značilnosti posameznih krajinskih območij in njihovo potencialno vrednost za rekreacijo in podobne namembnosti. Pri tem jim je na voljo eden najboljših prostorsko informacijskih sistemov v Evropi, ki zajema podatke tudi z daljinskim snemanjem; na voljo so med drugim karte talnih tipov in vegetacije (posebej gozdov) in tudi karte o prostorski izrabi. Ozemlje države obdelujejo pri razdelitvi na približno 40 regij. S krajinskim kartiranjem se trajno ukvarja skupina treh ljudi od l.1990 dalje.

NEMČIJA

Nemčija se tovrstnih projektov ni lotila, znan je samo en prispevek v tej smeri, ki je metodološke narave in izhaja iz ekološke členjenosti prostora (Langer, H., Die ökologische Gliederung der Landschaft und ihre Bedeutung für die Fragestellung der Landschaftspflege).

EVROPSKA ZVEZA

V novejšem času se v Evropski zvezi kažejo obrisi večjega projekta, ki se začneja s študijem podeželske krajine na širnem območju od Irske na zahodu, Švedske in Danske na severu, Španije, Italije in Grčije na jugu ter Nemčije na vzhodu. Glavni motiv tega proučevanja je ugotoviti stanje krajin na tem območju, razpoznati razvojne trende, ki so zvečine slabšalni, in ponuditi predloge za ohranitev krajinskih vrednosti ob neovirani, vendar smotrno zastavljeni kmetijski rabi (Gl. Changing Agricultural Landscapes of Europe. Special Issue, Landscape & Urban Planning, 1990, 3–4).

ŠVICA

Na docela drugačen način se je tega vprašanja lotila Švica. Prvo gradivo te vrste je bil Inventar švicarskih krajin in naravnih spomenikov nacionalnega pomena, ki so ga pripravili v letih 1959 – 1967 in je znan kot KLN – Inventar. Tega so v naslednjih letih preverjali in dopolnjevali, nakar je bil l. 1977 potrjen v zveznem parlamentu kot t.i. Zvezni inventar švicarskih krajin in naravnih spomenikov nacionalnega pomena (Bundesinventar der Landschaften und Naturdenkmäler von nationaler Bedeutung. Bern 1977). Isto leto so natisnili prvo serijo 65 izbranih območij.

Nadaljnje so sledile do l. 1992, ko so objave sklenili z zadnjim snopičem. Pri izdelavi inventarja so uporabili naslednja merila: enkratnost, skladnost, svojevrstnost, razširjenost, znanstvena, ekološka ali kulturno–geografska vrednost. Zanimivo je pristaviti, da so za te objekte določeni posebni režimi gospodarjenja s prostorom, ki zagotavljajo ohranitev zatečenega stanja, na podlagi katerega so bili razglašeni za območja posebnega pomena, se pravi, da poudarjeno kažejo konservatorska prizadevanja.

POVZETEK UGOTOVITEV

Iz gornjega zgoščenega pregleda izkušenj v Evropi lahko povzamemo več pomembnih ugotovitev.

1. Le v manjšem številu dežel so se lotili krajinske klasifikacije, čeprav je znano, da so o tem razmišljali tudi v številnih drugih.
2. Pristopi so v vsaki deželi drugačni. Nasploh je značilno, da so bile v prvem ciklusu izdelane razvrstitve na podlagi enostavnejših, hitrejših delovnih postopkov in z manj celovitimi informacijami. Drugi val, ki zdaj teče in je še vedno omejen na manjše število dežel, temelji na širše zasnovanih, parametričnih in časovno dolgoročno naravnanih postopkih. Od njega si obetajo bistveno povečano vednost o krajinski dediščini, v pričakovanjih o njeni uporabnosti pri načrtovanju pa so zadržani.
3. Glavni zadržek za sorazmerno skromno pojavnost tovrstnih obdelav izhaja iz dejstva, da zgradbo krajine in njeno vrednost določajo na eni strani trajnejši dejavniki – ti so predvsem naravni, na drugi strani pa kulturni, ki so odvisni od družbene dinamike. In prav slednji zaradi svoje spreminjivosti, ki je le delno obvladljiva, otežujejo vrednostne opredelitve v smislu trajneje javnih načrtovalskih izhodišč. Navsezadnje so prav v tej dinamiki glavni vzroki za daljnosežno razvrednotenje kulturne krajine v Evropi.
4. V skoraj vseh pobudah za razvrščanje krajin je bila v ospredju predvsem potreba pridobiti spoznanja za varovalno ukrepanje, manj pa je bil ali sploh ni bil izražen namen ustvariti instrumentarij za načrtovalsko rabo.
5. Vrsta dežel ureja vprašanja krajinskega varstva neposredno s prostorskim načrtovanjem, v okviru katerega se izdelujejo različno opredeljeni krajinski načrti. To je seveda najzanesljivejša pot, ki pa vedno ne obsega vseh pomembnih področij in tudi pogostoma časovno zaostaja za prostorskim razvojem.
6. Kot kaže, tečejo prizadevanja na tem področju v dve smeri:
  - priprava inventarjev krajinske dediščine s temeljitim spoznavanjem, opisom in razvrščanjem, vse kot dolgoročni projekt;
  - izločanje posebno vrednih krajinskih območij kot neposredno dejaven in kratkoročno izvedljiv ukrep.

Postopek dela

SPLOŠNO

Kot je bilo že pojasnjeno, se je tako kot nekatera izhodišča naloge tudi delovni postopek dopolnjeval.

Po temeljnih premislekih o možnostih vključevanja statističnih metod v delo in ob teoretskem razglabljanju o temeljnih ciljnih naloge so bile pregledane tudi tuje izkušnje. Slednje so potrjevale usmeritev v bolj subjektivno obdelavo in v strokovne presoje, s katerimi skušajo subjektivnost dela omejiti. V nekaterih primerih strokovne presoje povezujejo z anketiranjem prebivalcev ali obiskovalcev krajinskega prostora, toda tudi z bolj ali manj formalizirano, s statističnimi obdelavami podprto uporabo kartografskega gradiva.

Pregled tujih postopkov je tudi pokazal, da ima večina pregledanih postopkov tipološke členitve krajin dva temeljna pomena:

1. odkriti potencial, ki je v privlačnosti krajinskega

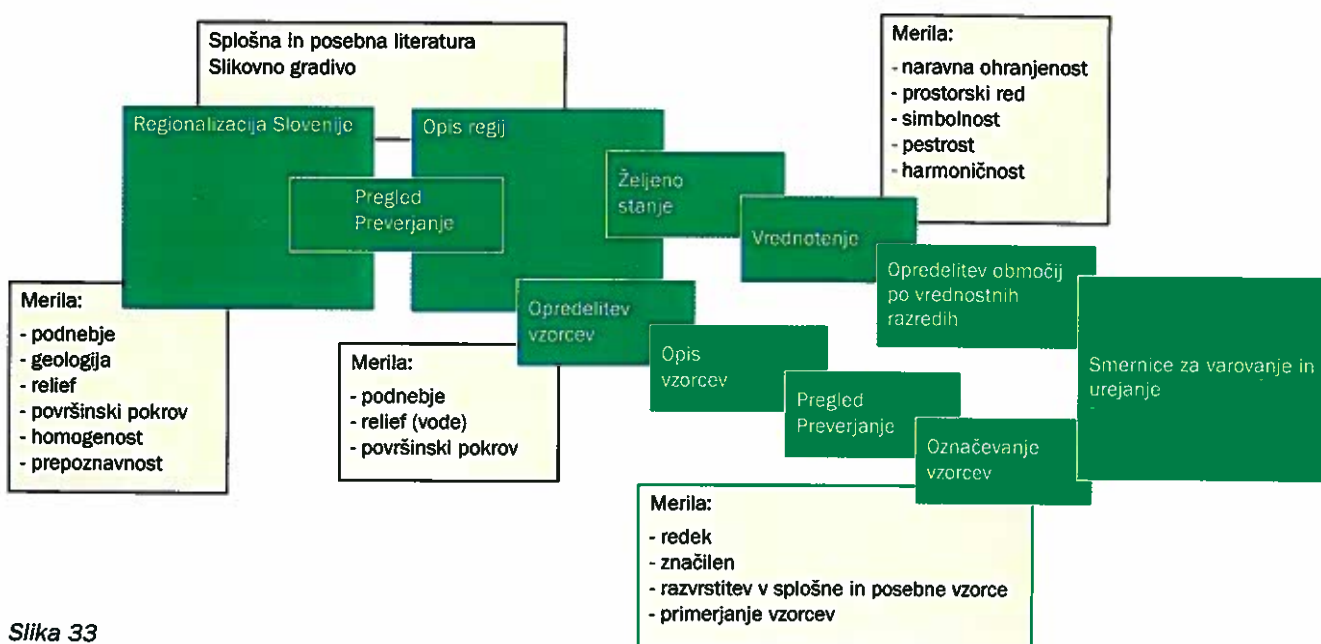
prostora za obiskovanje, opazovanje ali, povedano s splošnejšim izrazom, za rekreacijo v odprti krajini;

2. odkriti, spet v povezavi s prvim, dediščinske vrednosti v kulturni krajini ter glede na tako pridobljena spoznanja vzpostaviti mehanizme za ohranjanje krajin oziroma posameznih najpomembnejših krajinskih sestavin s stališča dediščinske vrednosti.

Ta dva namena naj bi vodila k naslednjim ciljem:

1. opredeliti varovanja vredna izločena krajinska območja (angl. outstanding landscapes),
2. usmerjati tokove rekreacije ter subvencij za pospeševanje podeželskega turizma,
3. razmejiti med krajinami, v katerih se kmetijstvo posodablja v skladu s tržnimi zahtevami, in tistimi, kjer naj kmetijstvo ohranja bolj arhaične pridelovalne oblike s pomočjo državne pomoči.

To pa so vse tudi že prikazani cilji te naloge.

Slika 33

Opredeljevanje smernic za ukrepanje in obnašanje v krajinskem prostoru večinoma ni cilj tujih pristopov. Tudi tam, kjer so cilji postavljeni širše in se tipološkega prepoznavanja krajin lotevajo z namenom celovitejšega usmerjanja razvoja v krajinskem prostoru, so zadržani v pričakovanih neposrednejših opredelitev. Očitno je to vendarle še nepreizkušen pristop.

Delovni postopek je prikazan na sliki 33.

IZVEDBA DELOVNEGA POSTOPKA

Osnovna delovna metoda je bila terensko delo. To je vključevalo opazovanje, zapisovanje in fotografiranje krajinskih vzorcev ter preverjanje predhodnih opredelitev, na primer prostorskih razmejitev, hierarhije členjenja in podobno. Vsak sodelavec je pripravil za vsako krajinsko območje tudi ustrezen opis. Struktura opisa je bila vnaprej dogovorjena, vendar kasneje usklajevana in dopolnjevana. Predstavljena je v poglavju Struktura opisov na različnih ravneh krajinske regionalizacije. Prav tako smo poskušali standardizirati način pisanja, v katerem naj ne bi izstopale slogovne značilnosti pisanja posameznikov.

Kot enega od pripomočkov za omejevanje pretiranega subjektivizma smo poskušali v postopke dela uvesti natančno opredeljeni način dela po fazah oziroma korakih, večkratno preverjanje in soočanje na skupnih delovnih srečanjih.

Sprotno preverjanje posameznih delovnih korakov in postopkov je bilo zamudno. Izkazalo pa se je za nadvse koristno opravilo. Pomenilo je namreč sprotno prilagajanje ciljem naloge tudi glede na vsakokratne izkušnje terenskega dela in obdelave s terenskim delom zbranega gradiva.

Krajina je na ravni krajinskih vzorcev predstavljena z barvno fotografijo. Želja naročnika naloge je bila, da je eden od rezultatov naloge tudi posebna kartoteka krajin. Ta se vzpostavlja s tem prvim naborom gradiva.

Fotografije prikazujejo bistvene značilnosti vzorca, ki smo ga v nekem prostoru prepoznali. Pravzaprav je šele podrobna analiza krajinske enote pokazala, katero strukturo je treba predstaviti s fotografijo. Praviloma naj bi se sodelavec pri fotografiranju izogibal bližnjim posnetkom, ki ne povedo dovolj o značilnostih vzorca. Prav tako je bilo treba poiskati dovolj ozek izrez prostora, da se temeljni namen predstavitve ni razblinil v preširokem prikazu krajine, ki bi zajel več različnih vzorcev.

Zaradi objektivnih težav pri fotografiranju nekaterih vzorcev, kot so ravninski gozd, mokrišča in podobno, in velikokrat neustreznih razmer za slikanje krajine, nekatere fotografije odstopajo od dogovorjene oblike, in

to kljub temu, da je bilo v slikanje vzorcev vloženo veliko truda, tudi z večkratnimi obiski enega samega prizorišča.

Opise enot dopolnjujejo grafične ponazoritve naravnih osnov posamezne enote. Grafi prikazujejo obseg posamezne značilnosti okolja, kot so geologija, relief, površinski pokrov. Ti grafi na določen način tudi utemeljujejo razvrstitev enot na različnih ravneh. Hkrati dajejo boljšo predstavbo o enoti in njenih značilnostih. Grafi so bili narejeni na podlagi podatkov, ki jih hrani ali jih je priskrbel Geoinformacijski center Ministrstva za okolje in prostor.

Vsaki fotografiji vzorca je dodan tudi opis. Ta vključuje najpomembnejše značilnosti krajinskega vzorca. Opisujemo jih z izrazi, ki so tudi sicer uveljavljeni na tem področju. Ponekod so bili uporabljeni drugačni izrazi, predvsem zaradi večje skladnosti besed z dejansko krajinsko zgradbo in zaradi nazornejše interpretacije krajinske strukture. Na ta način so tudi v opise vključene ključne značilnosti krajine. Ravnina, na primer, pomeni raven, odprt in pregleden svet s slabše izraženim okvirjem. Podobno so pri opisu rastja poudarjene nekatere vegetacijske značilnosti, kot je strnjen in nerazčlenjen gozd, predvsem zato, ker je gozd sam po sebi ena od najopaznejših krajinskih značilnosti in hkrati poseben krajinski vzorec. Poseka ali podoben poseg v gozd ali nestrnjena gozdna ploskev že pomeni nov vzorec, ki ga kot drugačnost tudi takoj prepoznamo in dojamemo.

Pri opisih kmetijskih zemljišč smo se izogibali opredelitvama intenziven in ekstenziven, kar sicer pove mnogo o stopnji izrabe, ne pa dovolj o krajinskih značilnostih, ki jih taka raba ustvarja. Tradicionalno kmetijstvo ali drobno členjena kmetijska krajina sta bila zato ustrežnejša izraza za tiste kmetijske površine, kjer v raznovrstnem kolobarju poteka kmetovanje na drobnejših parcelah, pogosto z vmesno vegetacijo. Večje kmetijske površine z monokulturami v ravnini, z zabrisanimi parcelnimi mejami in z malo vegetacijskih ostanikov smo poimenovali kmetijske površine velikega merila ali nečlenjena kmetijska krajina. Vzorce smo torej poimenovali tako, da na eni strani sledijo členitvenim ravnem, po drugi strani pa so hkrati krajinsko predstavljivi, predstavljivi torej v resničnem prostoru.

Poselitve v odprtem prostoru je vezana na kmetijska zemljišča, zato je tip poselitve pogosto soodvisen z oblikami izrabe zemljišč, reliefa in nadmorske višine. V tem pogledu se nam je zdela zadovoljiva delitev: (1) na razložena, strnjena ali gručasta naselja, (2) na celke, zaselke in posamične grajene dominante ter (3) na razpršeno gradnjo. Ponekod so bili zaradi pona-

Postopek dela

zoritve posamezne značilnosti uporabljeni tudi drugi pojmi, kot so na primer slemenske pozidave.

Pri razvrstitvi v vzorce smo se opirali predvsem na površinski pokrov, pri čemer je poselitev običajno njegov najmanjši del. Ponekod je poselitev edini prepoznavni vzorec, ker kmetijske površine zaradi zaraščanja niso več prepoznavne. V takih primerih smo poselitev

opisali kot vzorec. Sicer pa se je, kot je bilo že zapisano, tipološka opredelitev vzorcev skušala izogniti prevelikemu vplivu poselitve in njene posebne tipologije.

Uporaba izrazov za krajino je pojasnjena v poglavju o tipologiji, posamezne temeljne opredelitve za krajino pa so povzete v Slovarčku izrazov.

Krajinska regionalizacija Slovenije

Prvi korak v delovnem postopku je bila regionalizacija Slovenije na najširše krajinske enote. Za osnovo je bila, kot že zapisano, privzeta regionalizacija, ki jo je predlagal S. Ilešič (Geografski vestnik 44, 1972, str. 9–31). Ta se v glavnem ujema s predlogi drugih strokovnjakov, predvsem geografov.

V hierarhijo členitve smo vpeljali še eno raven, nižjo od tistih, ki jih je predlagal S. Ilešič, tako da smo prišli do sorazmerno manjših, toda zato preglednejših enot. To je bilo potrebno zaradi postopka, ki je vključeval terensko delo kot temeljno delovno metodo.

Postopek regionalizacije, čeprav je bil opravljen po subjektivni presoji, je vendarle sledil premisleku o naravnih značilnostih Slovenije. Tako smo, pravzaprav sledeč S. Ilešiču, pri prvi hierarhični členitveni ravni kar najbolj upoštevali podnebne razmere, čeprav tudi geološke. Na naslednji hierarhični ravni so poleg podnebnih razmer vključena še merila makroreliefa. Na zadnji ravni je bilo najpomembnejše merilo krajinska podoba. Predpostavljali smo, da imajo enote na najnižji ravni v največji meri enotno krajinsko podobo ali vsaj manjšo pestrost osnovnih tipoloških vzorcev. Tako predpostavko pa, žal, znatno relativizira močno členjen slovenski prostor.

Krajinsko podobo posamezne enote naj bi opredeljevali krajinski vzorci. Krajinska podoba, ki je reprezentativna za določeno prostorsko enoto, bodisi da je zelo pogosta, tipična ali značilna, ali pa daje enoti identiteto, je opisana kot vzorec s temi lastnostmi. Razumljivo je, da v posameznih enotah ni bilo mogoče prepoznati enega samega vzorca. Zato je mogoče tudi pregledno majhno krajinsko enoto še nadalje členiti na manjše podenote. Pri tem pa zadevamo ob že predstavljeno težavo, da vzorcem določimo prostorske meje. Tako popolnega skladja med vzorcem in prostorsko enoto ne moremo doseči.

Regionalizacija naj bi izražala predstavo o homogenosti prostora znotraj enot. Glede na različnost vzorcev v posamezni enoti pa je homogenost vsaj do

določene mere relativna. V tem delu je opredeljena kot skupna pripadnost določenemu območju, ki ga dojemamo kot skupno, kot enoto, čeprav ga lahko sestavljajo posamezni geografski prostori. Dojemanje skupnega, poenotnega v krajini je stvar možnosti in sposobnosti ustrezne posplošitve oziroma abstrakcije posameznosti. Dojemanje skupnega ima zato vendarle stvarne osnove.

Pri subjektivnem pristopu se lahko v tako abstrakcijo ali posplošitev vključujejo zelo številni dejavniki in značilnosti krajine, ki bi jih sicer kot prostorske podatke težko zajeli in vključili v formalizirane obdelave. Posplošitev se izrazi z značajem krajinske enote. Enoto dojemamo kot območje s skupnim značajem. Taka opredelitev je "celostna" in je zato lahko veliko ustrenejša od sistematičnih in na podlagi numeričnih obdelav ugotovljenih homogenosti krajinskih enot. Odločitev za subjektivnejši pristop je bila zato razumljiva in do določene mere tudi upravičena.

Angleži imenujejo na tak celosten način opredeljeno enoto "landscape character unit" – krajinska enota z "značajem" ali, kot bi bilo bolje prevesti angleški izraz, "enota skupnega krajinskega značaja". S tem skušajo poudariti različnost od pojma "krajinska enota". Slednja je namreč eden temeljnih pojmov v krajinskem planiranju predvsem v zvezi s sistematičnimi krajinsko načrtovalnimi postopki in jo velikokrat opredeljujejo na povsem formaliziran način.

Možnost abstrakcije in posplošitve skupnega krajinskega značaja je seveda odvisna tudi od obsega in s tem od preglednosti enote. Veliko lažja je na najnižji, najbolj členjeni ravni. Opazovalec posameznosti prepozna in si jih zapomni. Opredelitev krajinskega značaja na višji ravni je lahko težavnejša in manj prepričljiva. V vsakem primeru pa poenotenost na podlagi "skupnega krajinskega značaja" omogoča, da krajinska enota postane potencialni nosilec vrste informacij, pomembnih za načrtovalske naloge:

- opisljivih značilnosti,

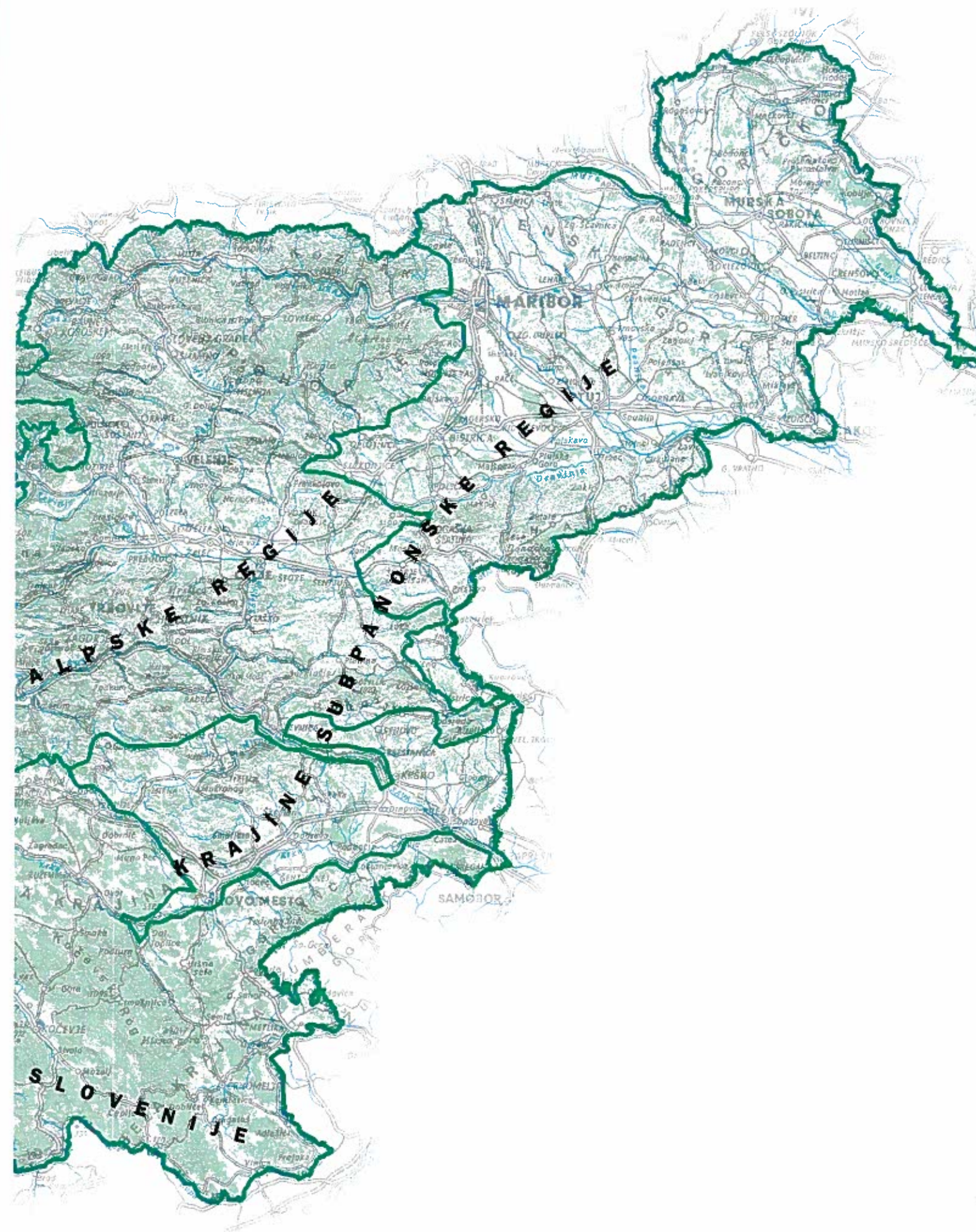
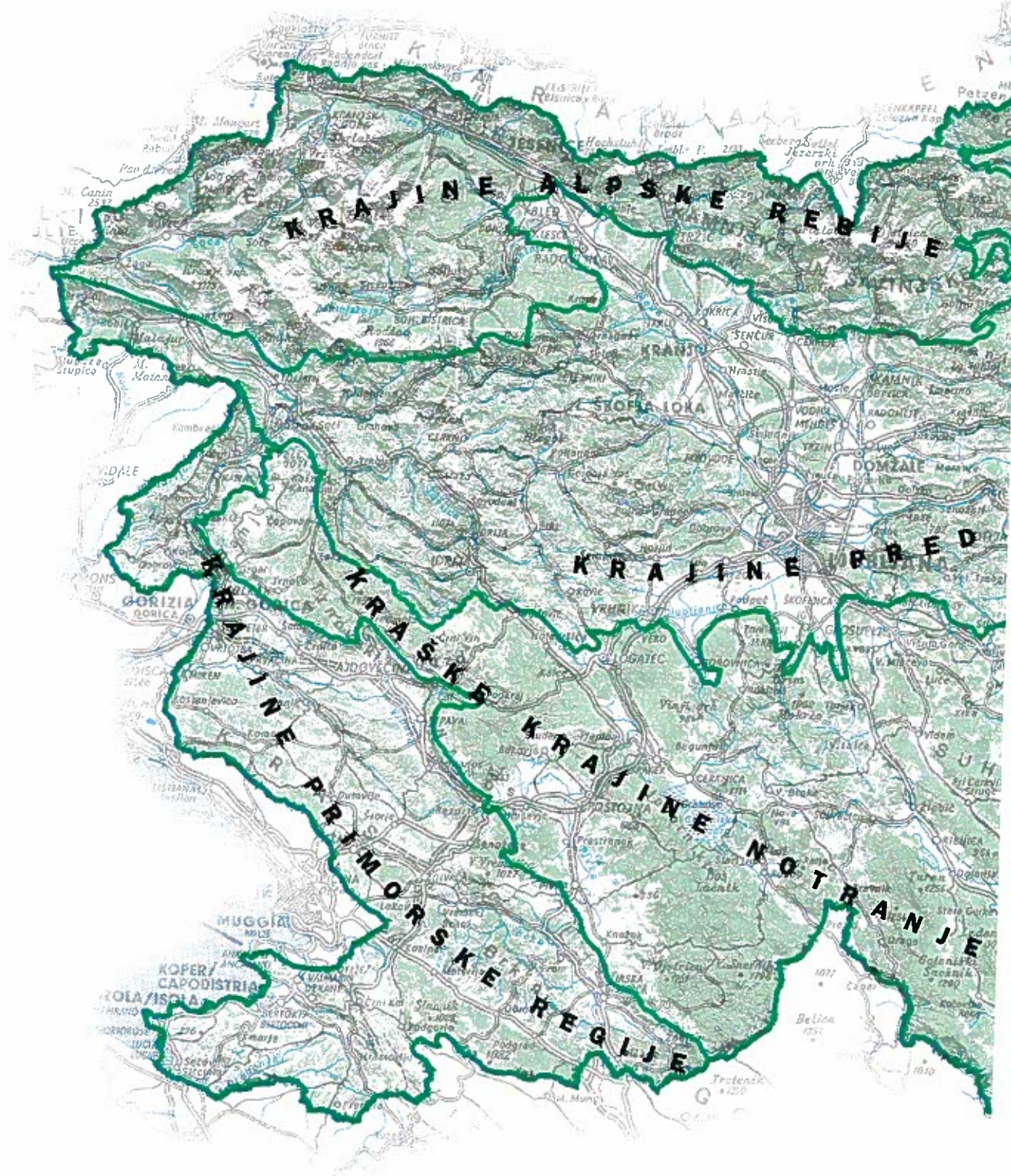

- vrednostnih oznak in spoznanih potencialov,
- predlogov za obravnavo enote v varstvenem pogledu,
- predlogov za upravljanje krajine, za usmerjanje posegov in ukrepov – smernic in do določene mere
- tipoloških oznak.

Na zemljevidih na straneh 40 - 47 je prikazan rezultat regionalizacije Slovenije, kakršen je nastal po veliko

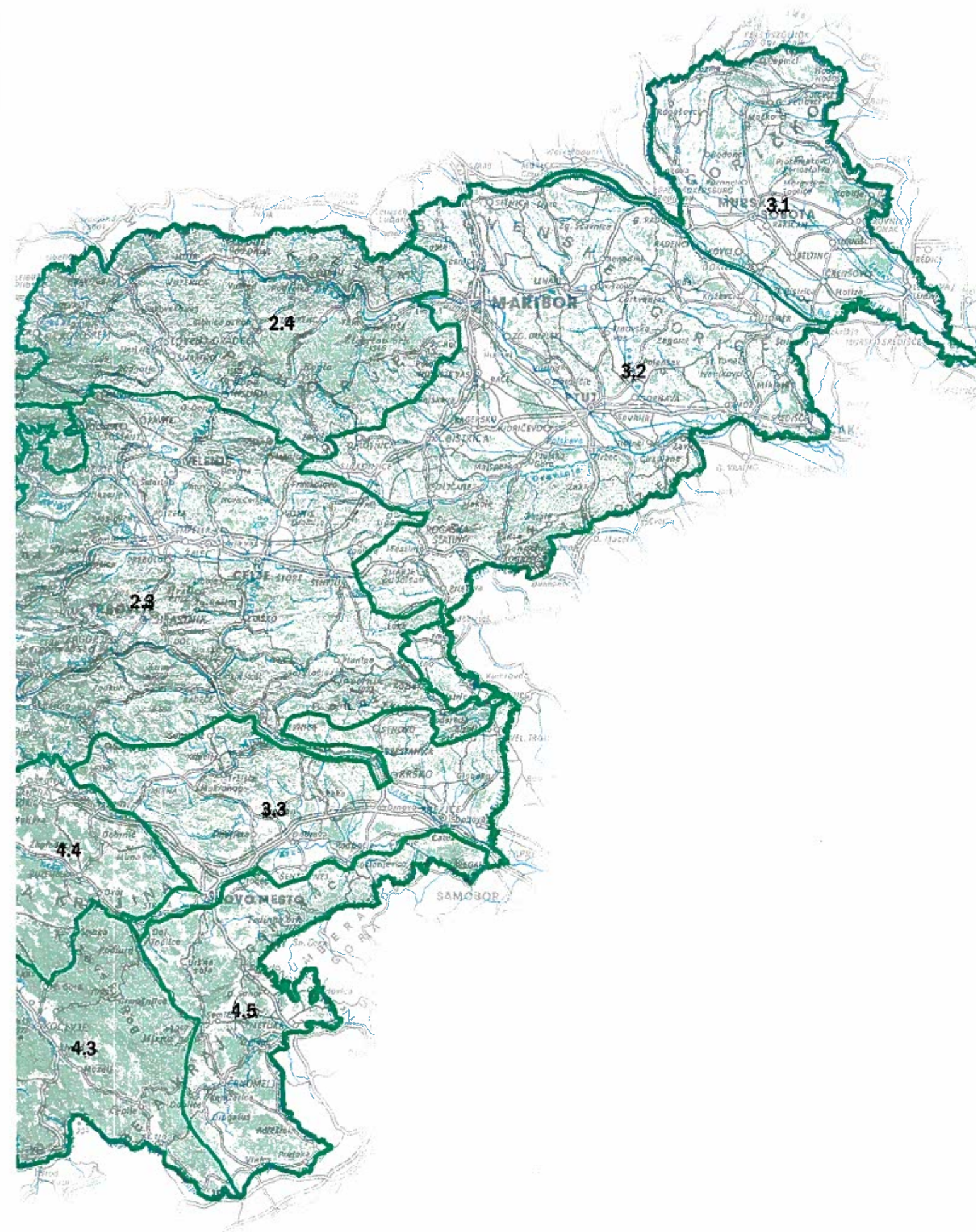
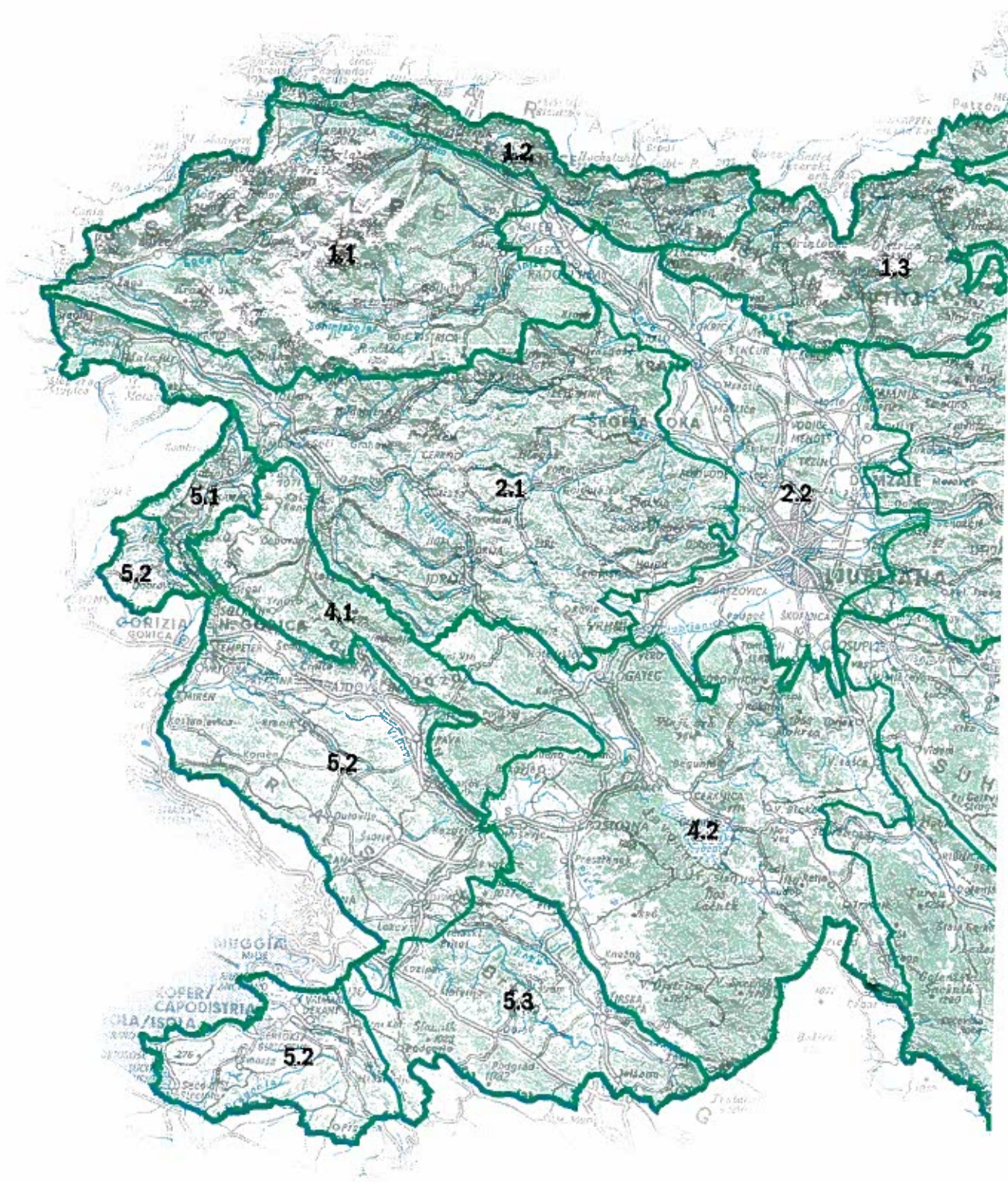
dopolnitvah in je osnova vseh opisov v nadaljevanju in v drugih zvezkih tega dela.

Popoln seznam krajinskih enot na vseh hierarhičnih ravneh členitve je predstavljen v Prilogi A na strani 101. Številčne oznake enot so skladne s številčnimi oznakami v zemljevidih.

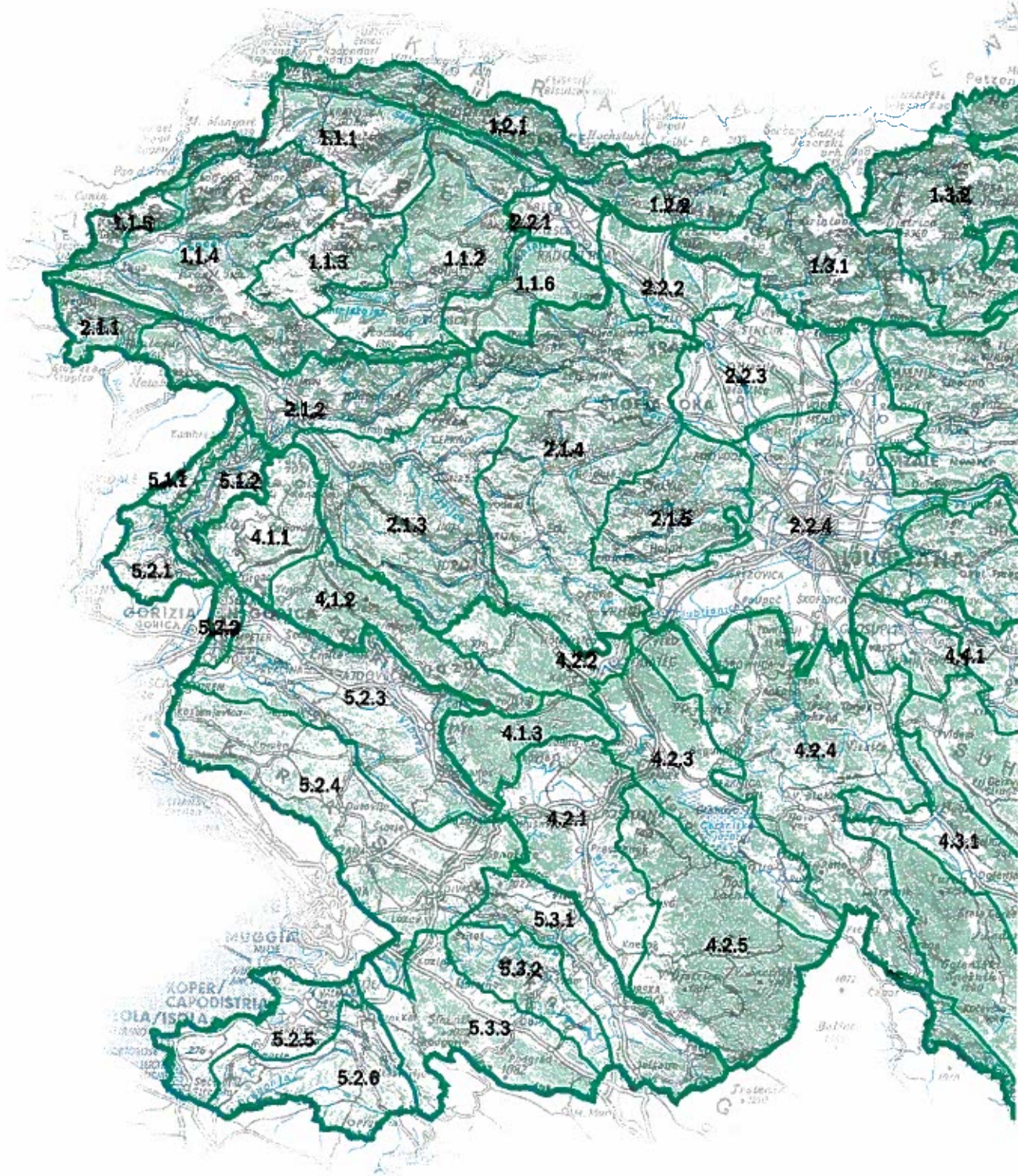

Popoln seznam krajinskih enot na vseh hierarhičnih ravneh členitve je predstavljen v Prilogi A na strani 101.

Postopek tipološke členitve

Postopek regionalizacije naj bi, kot je bilo prikazano v poglavju o izhodiščih naloge, sovpadal s tipološko opredelitvijo krajin. Opredeljevanje "skupnih značilnosti krajin", čeprav je njegov namen iskanje homogenih prostorskih enot, lahko privede tudi do tipološke opredelitve, če je končna homogenost enote izražena z morfološkimi značilnostmi. Hkrati pa tudi posamezen krajinski tip neizogibno izraža določen »krajinski značaj«. V tem se kaže pojmovno "zlivanje" obeh opravil, ki je bilo, kot že rečeno, sploh začetna premisa celotnega dela. Pomembna sestavina opisa posamezne krajinske enote je predstavitev njenih vzorcev. Pri tem so vzorci opredeljeni na podlagi meril, ki naj razkrijejo njihove krajinsko morfološke značilnosti.

V okviru naloge je bila opravljena obsežna inventarizacija. Dala je celovito sliko o krajinskih vzorcih, ki jih srečujemo v različnih delih Slovenije. Tudi za to delo so bili značilni cikličnost, ponavljanje in preverjanje posameznih korakov. Opravljeni so bili mnogi pogovori med sodelujočimi strokovnjaki. Končna opredelitev meril in označevanja vzorcev je nastala po večkratnih dopolnitvah.

Obsežna inventarizacija je bila zastavljena že od samega začetka. V začetnem koraku so bili vzorci vezani na najnižjo raven regionalizacije, na najpodrobneje členjene enote. Sami vzorci so se opredeljevali na podlagi meril, ki so se tudi postopno dograjevala. Analogno regionalizaciji so bile tudi pri tipoloških opredelitvah vpeljane ravni posplošitve oziroma ravni podrobnejših opredelitev vzorcev. Vendar gre pri tem vendarle za drugačen miselni sistem.

Vzorec, ki ga prikazuje posamezna fotografija, je ne glede na to, za katero raven je reprezentativen, vselej konkreten "osebek" nekega krajinskega tipa. Krajinski tip je abstrakcija. Podobno kot ni mogoče materializirati, s konkretnim osebkom predstaviti višje enote v biološkem taksonomskem sistemu, na primer

prikazati rastlinski rod ali družino kot neko, pa še tako modelno predstavljeno rastlino, tega tudi pri krajini ni mogoče storiti. Mogoče je samo osebke razvrščati v skupine s skupnimi lastnostmi in za posamezen osebek reči, da pripada določeni skupni oznaki. Hierarhično opredeljena merila pomenijo zato samo osnovo za sistem, po katerem v opredeljevanje vzorcev vpeljujemo merila.

Tipološki sistem je torej zgrajen na postopnem vključevanju najpomembnejših prvin ustvarjanja krajinske zgradbe – krajinskega vzorca.

Te prvine so:

- podnebje – ta opredeljuje osnovne značilnosti krajin, ki se "prečita" tako v rabi kot rastlinskem pokrovu,
- relief – ta skupaj z vodami oblikuje osnovno morfološko podlago za krajinsko zgradbo in
- raba tal ali površinski pokrov, ki je sicer neke vrste sinteza podnebja in reliefa oziroma v območjih intenzivnejšega prostorskega razvoja odkriva tudi razkroj tradicionalnega krajinskega vzorca.

Način tipološke členitve prikazuje slika 34.

Temeljna delitev na pet večjih krajinskih območij in s tem tudi pet najsplošnejših razvrstitvenih skupin ni docela zadovoljiva, čeprav v splošnem nakazuje temeljno odvisnost krajinskih vzorcev od podnebja. Slovenska vinogradniška območja so si na primer po morfologiji, ki jo določata relief in značilnost obdelovalnih zemljišč, podobna. Imajo pa vendarle pomembne razlike, ki jih lahko odkrije "celostno" dojemanje prostora. To je namreč "občutljivo" tudi za drobne, toda bistvene podrobnosti, ki jih vnaša podnebje, na primer pojavnost sredozemskih zimzelenih iglavcev, stavbna dediščina, ne nazadnje tudi doživljanje vremena neposredno kot doživljajska izkušnja.⁹ Po drugi strani pa podobnost podnebnih razmer izenačuje krajinske vzorce, ki po drugih merilih niso sorodni. Na primer

⁹ V tem primeru tudi barvna fotografija kot sorazmerno najpopolnejši model "stvarnosti" ne zadovoljuje zahtev predstavljanja posameznega krajinskega vzorca.

nekatero vzorce kraškega sveta notranje Slovenije dela prav podnebje podobne nekaterim vzorcem iz subalpskega sveta. Celek kot krčevina v strnjeni gozdni matici se pojavlja tudi v kraških območjih notranje Slovenije, čeprav je to najznačilnejši vzorec subalpskih krajin.

V tem pogledu bi ob nadaljnjem delu kazalo merila še dopolnjevati. Pravkar pokazani primeri samo dokazujejo, kako je tvarina zahtevna in kako je na tem področju potrebno še veliko teoretskega dela. Ne glede na te pomisleke pa predstavljena in uporabljena členitev na podlagi podnebja v splošnem ustreza namenom naloge.

Vključevanje makroreliefa in mikroreliefa v povezavi z vodo na nižji ravni omogoča opredelitev naslednje taksonomske ravni, ki pa ni več odvisna od tega merila samega. Vključuje namreč tudi vzorce rabe, predvsem razmerje med kmetijskimi zemljišči in gozdom v povezavi z geomorfološkimi značilnostmi.

Geomorfološke značilnosti nasploh najbolj opredeljujejo razmerje med gozdom in kmetijskimi zemljišči. Reliefne izravnave, kot so dolinska dna, planote, police, terase in podobno, večinoma zaseda kmetijska raba, gozd pa po pravilu strma pobočja, skalnata zemljišča, ozke grape. Vendar se gozd pojavlja tudi v ravnini, kjer pa spet, vsaj večinoma, odkriva slabše rastiščne razmere za kmetijsko pridelavo. Povezava se kaže tudi nad gozdno mejo ali v njenem območju, kjer so se v preteklosti zasnovale pašne površine ali planšarije v povezavi z reliefnimi izravnavami. To splošno pravilo lahko izgubi veljavo v različnih krajinskih območjih, kjer se razmerje med gozdom in kmetijskimi zemljišči ravna po drugih zakonitostih, ki pa tudi opredeljujejo slabše rastiščne razmere za kmetijsko pridelavo. V slovenskem subpanonskem svetu, na primer, se v gorah gozd pojavlja na severnih pobočjih in je razporejanje kmetijskih zemljišč in gozda manj odvisno od strmine pobočij, zato pa bolj od njihove izpostavljenosti stranem neba. Ob tem vendarle ne gre zanemariti tudi družbenih vplivov, predvsem posebnega statusa, ki so ga nekatera zemljišča imela v preteklosti in so zaradi tega ostala poraščena z gozdom, čeprav bi se na njih lahko uredile tudi kmetijske površine.

V nadaljevanju prikazujemo osnovne vzorce za vseh pet najbolj splošnih krajinskih območij Slovenije, ki so hkrati tudi najsplošnejše tipološke skupine.

Osnovni vzorci pomenijo temeljno tipološko skupino. Ta ni opredeljena z eno samo prostorsko značilnostjo, na primer reliefom, temveč je lahko tudi zna-

čilnost površinskega pokrova opredelilna za osnovni vzorec. Tako je na primer osnovni vzorec slovenskega predalpskega hribovja celek – krčitev v širši gozdni matici.¹⁰ Celek je lahko samo zaplata travinja v gozdu, lahko je zaokrožena posest ene kmetije, kar dejansko označuje beseda celek, lahko je širše kmetijsko območje z zaselkom ali vasjo ali celo z več vasmimi. Merilo za opredelitev te taksonomske skupine je torej oblika površinskega pokrova. Vendar lahko celke členimo tudi glede reliefne pojavnosti krčitev gozdne matice, na primer celek na zaobljenih grebenih, na pobočnih izravninah – policah ali na prehodu v ravnino. V celek seveda težko uvrstimo ravninska območja subalpskega sveta, pa tudi krajine planot in gričevja oziroma položnejših pobočij – dobnav – na robovih dolin in obsežnejših območij z gozdom. Zato razdeljujemo tudi druge osnovne vzorce subalpskih slovenskih krajin.

V panonskem svetu Slovenije lahko prepoznamo tri osnovne krajinske vzorce, ki jih zelo jasno določa makrorelief, toda tudi relief v povezavi z vodami. To so: gorice, odcedne ravnine z njivsko rabo in zamočvirjen obvodni prostor z različnimi oblikami višjega rastja.

Podobno lahko oblikujemo nekaj – štiri do šest – osnovnih vzorcev tudi za druga krajinska območja Slovenije. Osnovni vzorci so lahko hkrati tudi značilni vzorci, če so ti najpogostejši oziroma če določeno krajinsko enoto zaznamujejo, mu dajejo posebno identiteto.

Posamezne ali posebne krajinske vzorce opredeljujemo znotraj krajinskih enot z nadaljnjim členjenjem na načine, kot je bilo prikazano na primeru celka v subalpskih krajinah.

V pregledu krajinskih vzorcev kot posebni vzorci niso opisani taki, ki bi pomenili neki čeprav prostorsko obsežen objekt, na primer kamnolomi in nasploh dnevni kopii, elektroenergetski objekti – elektrarne, transformatorske postaje, velike prometnice, na primer avtocesta, posebej velika avtocestna križišča, industrijski in podobni v prostoru samostojno postavljeni objekti.

Poseben primer so zajezitve, ki sčasoma lahko postanejo razpoznavna značilnost v prostoru, še posebej če gre za niz vodnih akumulacij v dolini, na primer dolina Pesnice.

Smučišča v hribovitem svetu so opredeljena kot vzorec, ki se v prostoru pojavlja sorazmerno podobno: če je v visokogorju, je to običajno preoblikovano skalnato površje, ki ga je včasih težko ločiti od naravne krajine, primera sta Vogel in Kanin, če je v nižjih legah, gre praviloma za gozdne preseke z ostrimi robovi, kar v krajinski sliki očitno izstopa, na primer Kranjska Gora, Po-

¹⁰ Celek ima dokaj trdno pomensko vrednost. (Glej Slovar slovenskega knjižnega jezika, DZS, 1994, str. 80) Tu si izposojamo ta izraz za posplošitev vzorca rabe prostora, ki pomeni krčitev v gozdni matici.

horje. Naprave na smučiščih imamo za objekte, podobno kot dnevne kope.

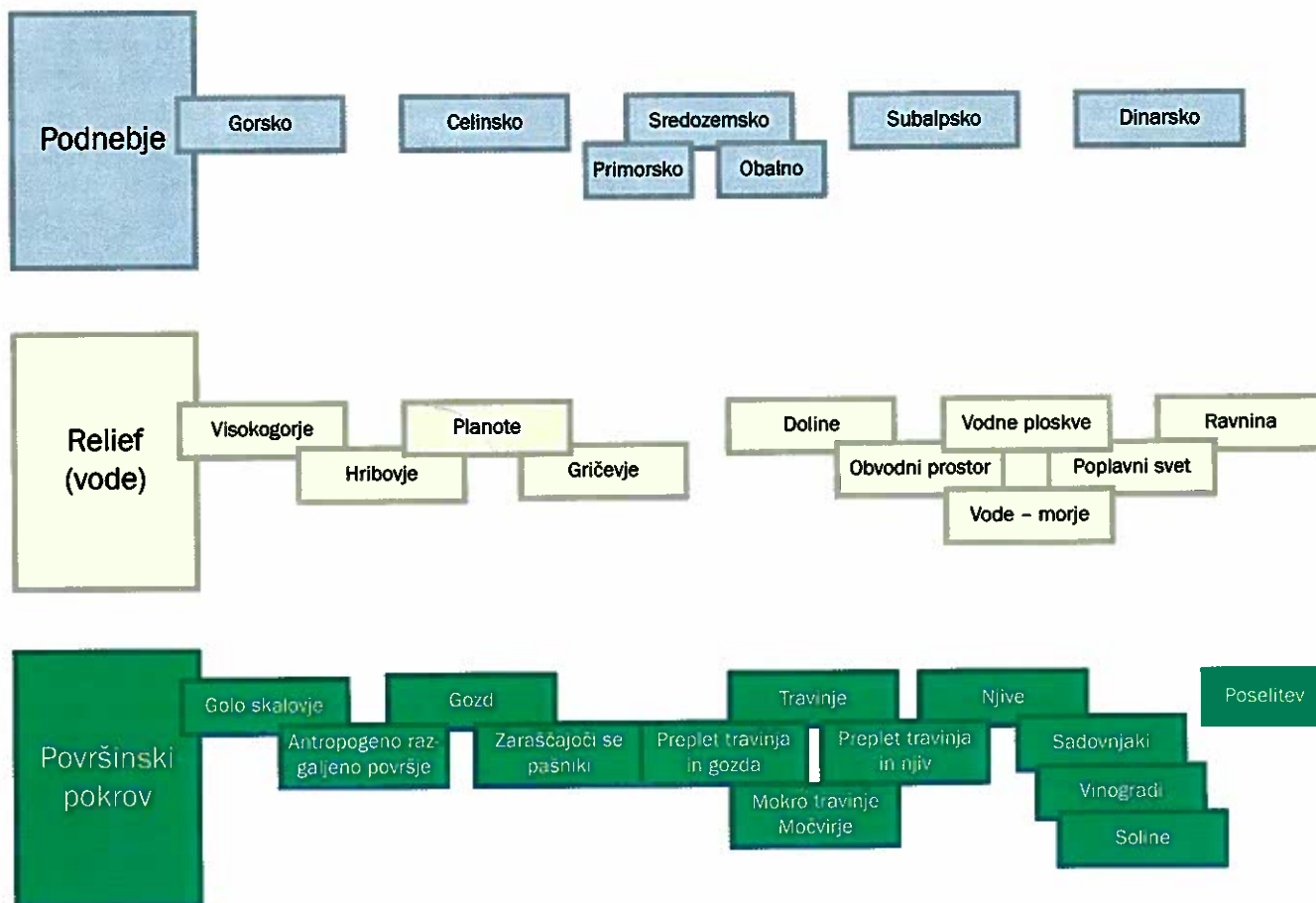
Splošni oziroma splošno razširjeni vzorci so vzorci intenzivnega človekovega delovanja, pri katerih se naravne posebnosti docela izgubijo ali se njihova morfologija, zunanja videzna podoba lahko razvršča po tipoloških merilih poselitvenih vzorcev. To so vzorci mestnega obrobja, industrijskih območij in nasploh vseh oblik strnjene poselitve.

Sistem tipološke opredelitve, ki je bil pravkar prikazan in je bil osnova za delo, ni docela dosleden. Na to kaže opozoriti. To bi se gotovo izkazalo kot njegova pomanjkljivost, če bi ga uporabili kot splošno veljaven klasifikacijski sistem. Je ena od klasifikacijskih

možnosti, ki je nastala v okviru namenov in ciljev načrtovalsko zasnovane naloge. Ker pri nalogi ne gre za temeljno naravoslovno raziskavo, je ta nedoslednost sprejemljiva. Sistem ima tu predvsem vlogo, da omogoča prepoznati za oblikovanje smernic krajinskega urejanja pomembne vidike krajinske pojavnosti v prostoru. Te pa se nazadnje vežejo na posamezne krajinske enote in ne na tipološke enote vzorcev.

Prikazan tipološki sistem pa je nedvomno lahko izziv za nadaljnje delo tudi v okviru naravoslovnih strok. Predvsem bi ga kazalo izčistiti in opreti na neko trdnejšo teorijo, ki bi predvsem opredelila odvisnost morfološke pojavnosti od različnih krajinsotvornih procesov.

MERILA ZA RAZVRŠČANJE KRAJINSKIH VZORCEV

Slika 34

Pregled krajinskih vzorcev

V Prilogi B je predstavljen seznam vseh krajinskih vzorcev, ki so bili opredeljeni v posameznih krajinskih enotah. Seznam je pripravljen po krajinskih enotah.

V seznamu niso predstavljeni vzorci najširših krajinskih enot (prva raven). Te predstavljamo v nadaljevanju kot osnovne krajinske vzorce Slovenije, ki jim je temeljna opredelilnica podnebje ob že zapisanih odstopanjih. Teh vzorcev namreč ne predstavljamo v posebnih zvezkih, ki so pripravljene za vsako od petih osnovnih krajinskih območij Slovenije.

Poleg teh vzorcev je v nadaljevanju predstavljamo tudi ožji nabor splošno razširjenih vzorcev, to je vzorcev, pri katerih je človekov poseg v krajino tako odločilno prevladujoč, da izniči morebitne lokalne posebnosti, na primer smučišča, igrišča za golf, odlagališča odpadkov in jalovišča, dnevni kopi. Na žalost moramo v Sloveniji sem uvrstiti tudi vzorce, za katere ni potrebe, da izgubljajo lokalne značilnosti, na primer regulirane struge rek in potokov, meliorirana kmetijska zemljišča, območja individualnih hiš v primestnem prostoru. Ti vzorci se sicer pojavljajo tudi v posameznih zvezkih z opozorilom, da nimajo značilnosti vzorcev, povezanih z določenim najširšim krajinskim območjem.

V seznamu so tudi značilni vzorci na ravni širših krajinskih enot (druga raven). Razločilnica je relief, kar je bilo upoštevano pri poimenovanju vzorcev. V ravninski vzorec, na primer uvrstimo na nižji ravni tako vzorec mešanih kmetijskih kultur drobne parcelacije kot široke, nestrukturirane njive brez visokega rastja. Podobno bi lahko vanj uvrstili tudi poplavne loge in poplavni gozd, vendar je njihova pojavnost zaradi vodnatosti in visokega rastja z močnim členitvenim pomenom, kljub temu da so v ravnini, povsem drugačna. Tako smo ravnali tudi v drugih podobnih primerih.

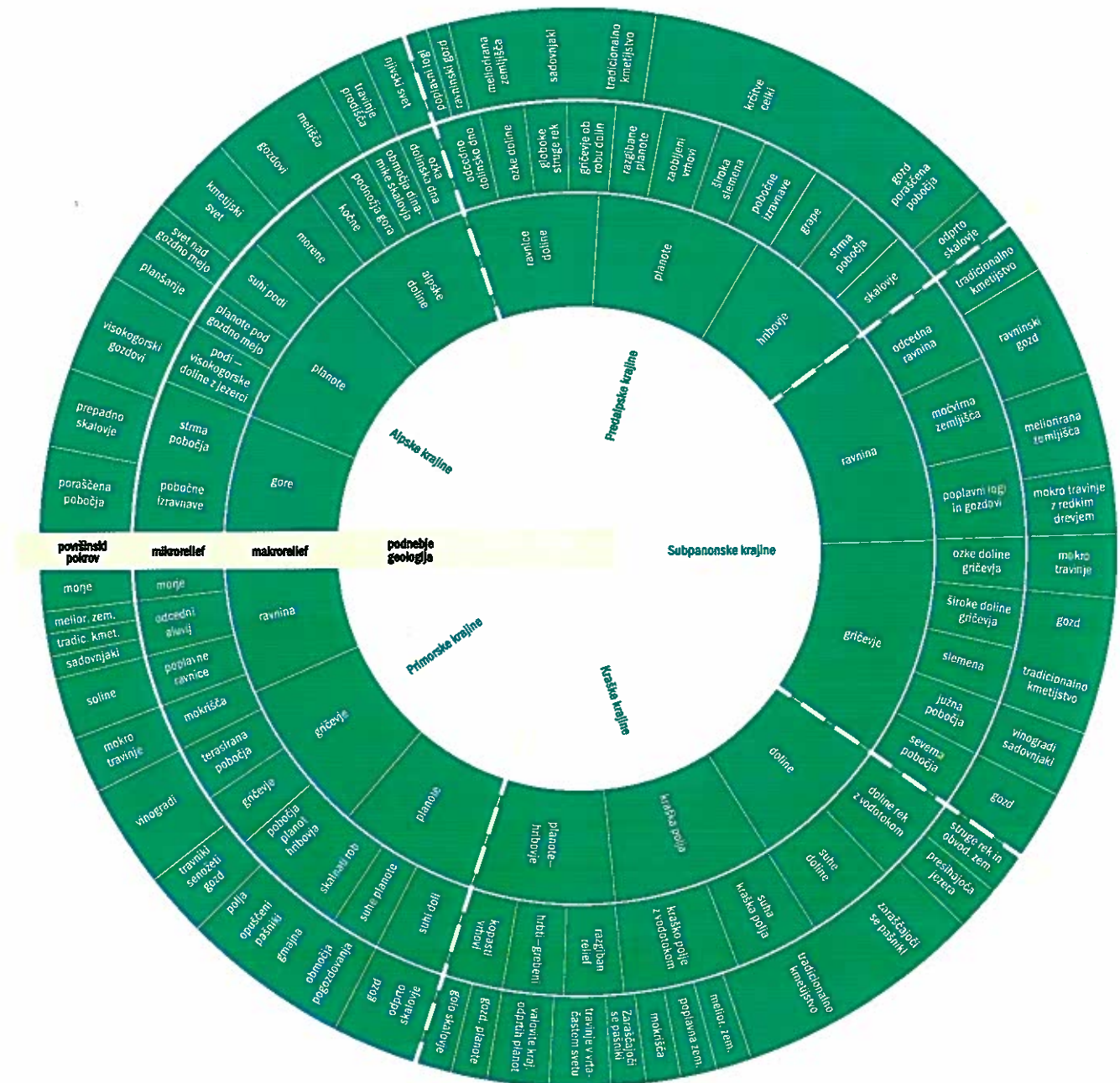
Pri opredelitvi posebnih krajinskih vzorcev na ravni krajinskih enot (tretja raven) smo dodali površinski pokrov, ki na tej tretji ravni najbolj določa krajinski vzorec. Razlika v krajinskem vzorcu je namreč opazna že, ko gre za različno orientacijo pobočja, na primer v subpanonskem gričevju.

Poimenovanje krajinskih vzorcev ni poenoteno. V poimenovanje so poleg površinskega pokrova zajete tudi reliefne in mikroreliefne značilnosti, ki lahko vplivajo na pojavnost vzorca.

Sistem tipološke klasifikacije je predstavljen na sliki 35, stran 52.

Sistem tipološke klasifikacije

Slika 35 – Krog s petimi segmenti – petimi najširšimi regijami in štirimi krogi – posameznimi merili

Krajinski vzorci osnovnih krajinskih območij Slovenije

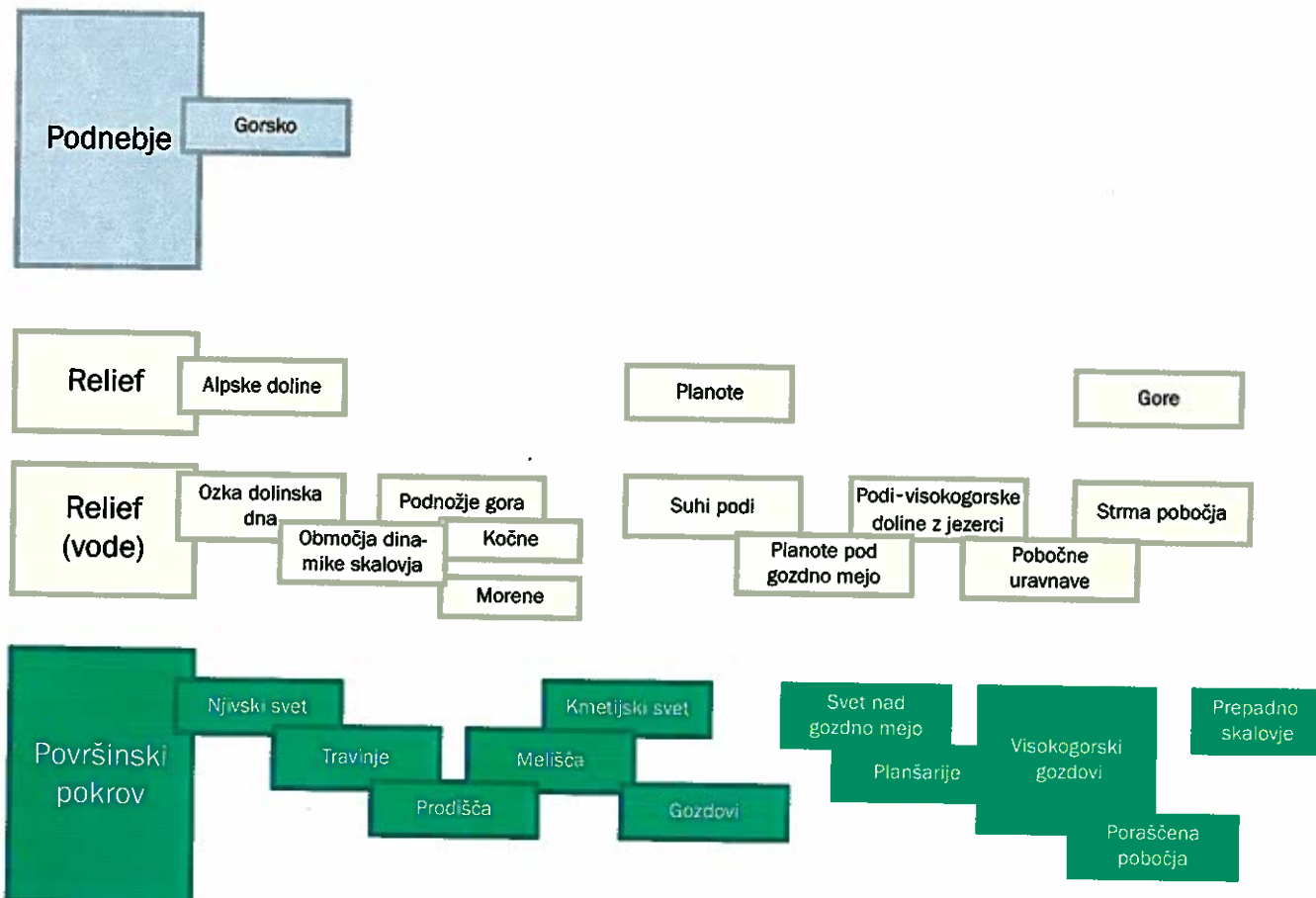

SLOVENSKE ALPSKE KRAJINE

Vzorci slovenskih alpskih krajin označuje relief. Velike relativne višinske razlike med dolinami in vrhovi delajo gore mogočne, čeprav so v primerjavi z drugimi območji Alp sorazmerno nizke. Druga značilnost je razgaljeno skalovje, znak mladega gorstva, in sorazmerno nizko začrtana višinska meja gozda, kar še poudarja razgaljenost skalovja. V krajinski podobi je očitna dinamika oblikovanja reliefa, hudourniške grape, melišča, območja snežnih plazov, območja očitnih erozijskih pojavov in podobno. V visokogorju se oblikujejo tudi manj razsežne planote, podi – Kaninski, Rombonski, Kriški podi, Komna, katerih značilnost so izraziti kraški pojavi z manjšimi zelenimi zaplatami z rušjem in visokogorskimi tratami – in neizrazite doline – Sedmera triglavska jezera z jezerci, krpami travinja, melišči, bal-

vani. Relief opredeljuje tudi dokaj ostro podnebje. Zato se človekova bivališča pojavijo sorazmerno nizko proti dolini. V alpskih dolinah se najprej pokažejo posamezne razpršene domačije. Površinsko skromni travniki ali njive izrabljajo izravnave v morenskih nanosih ali na običajno višinsko zelo različno postavljenih ozkih rečnih terasah. Značilnost morenskega sveta so velike osamele skale – balvani, ob katere se pogostokrat naslonijo stanovanjske hiše ali gospodarska poslopja. Strnjena naselja so že vezana na znatnejše izravnave v dnu dolin. Po svoji morfološki podobi jih kaže že uvrščati k subalpskim krajinam.

Uporaba meril tipološke opredelitve za alpske kraje Slovenije je prikazana na sliki 36.

Slika 36

Osnovni vzorci alpskega sveta

- gore
- planote – podi
- pobočne uravnave
- podnožje gora – vzorec dinamike skalovja
- visokogorski gozdovi
- alpske doline – morene

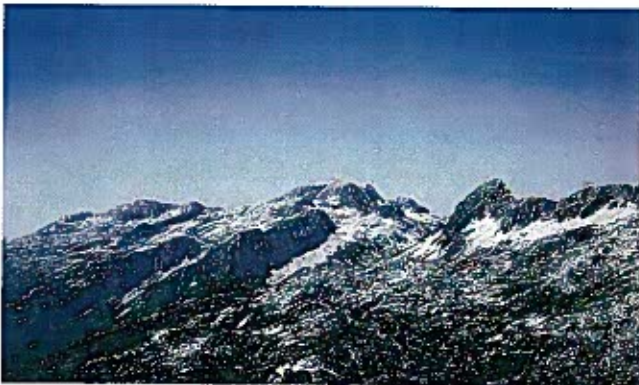
Slika 40: podnožje gora – vzorec dinamike skalovja

Slika 37: gore

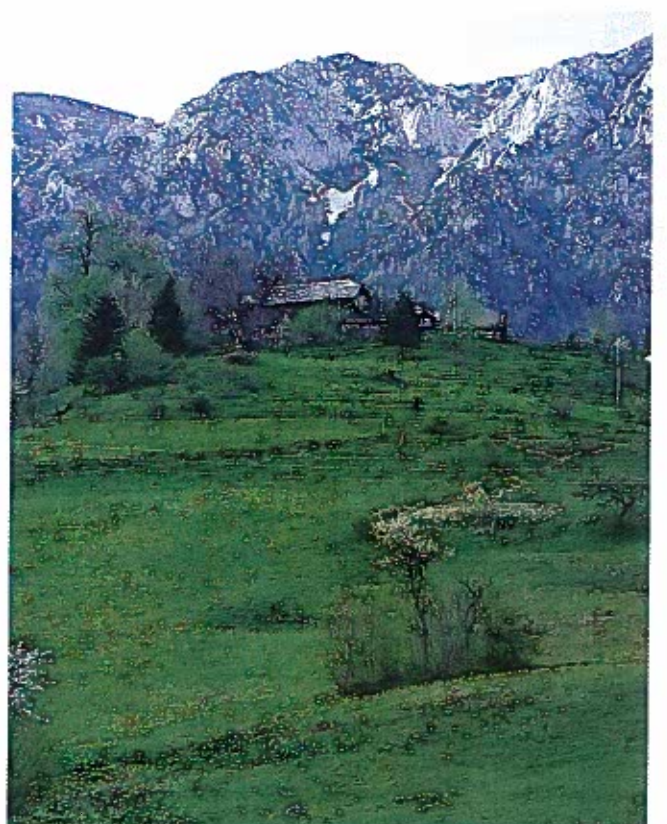
Slika 41: visokogorski gozdovi

Slika 38: planote – podi

Slika 39: pobočne uravnave

Slika 42: alpske doline – morene

SLOVENSKE PREDALPSKE KRAJINE

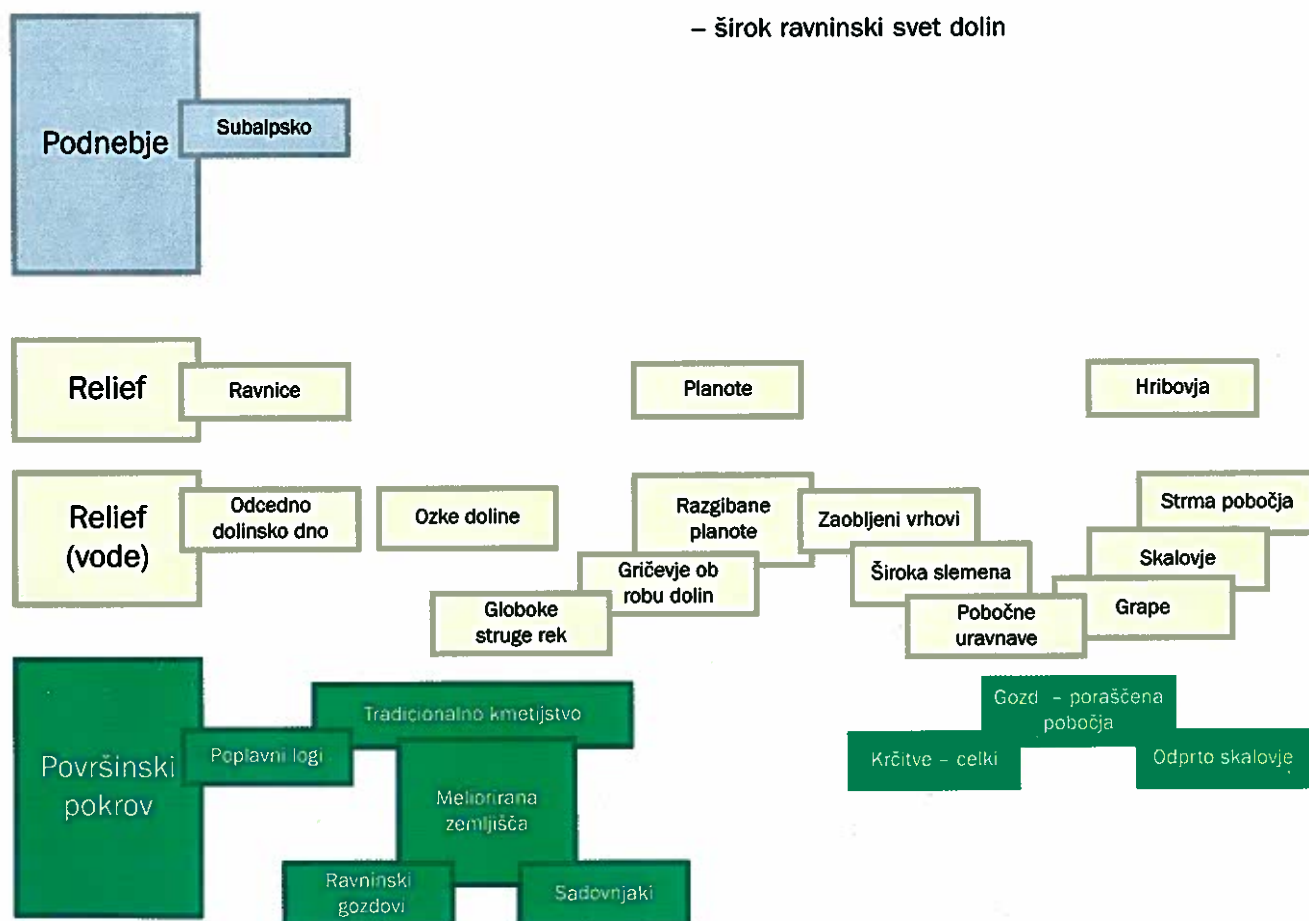
Slovenske predalpske krajine označuje alpsko podnebje, sorazmerno velika vlažnost in nižje temperature. Relief je tudi zelo opredelilen. To je razgibano hribovje z vmesnimi širšimi dolinami z ravnim dolinskim dnom. Tega so ustvarili nanosi rek. V hribovju se oblikujejo tudi manjše planote, ki so se ohranile med sicer globljimi dolinami. Pobočja nad dolinami so sorazmerno strma. Na njih se lahko ustvarijo manjše uravnave – police ali manjše planote. Večinoma je prehod iz strmih pobočij v ravnino oster, ponekod pa se ustvarja nižji gričevnat svet, ki ima sicer značilnosti planot. Osnovna značilnost krajinske podobe je celek, to je krčevina v gozdu. Krajinski vzorci so pravzaprav variacija na ta

osnovni tip. Vselej je v krajinski sliki močno opazen gozd in ta vselej oblikuje izrazit okvir kmetijskim zemljiščem in poselitvi. Manj izrazita podoba celka je samo na planotah. Gozdni okvir je tu zaradi valovitega reliefa in zaradi tega, ker se gozdni rob pojavlja pod prevesom planote v strma pobočja, manj izrazit. Vzorec vasi je v slovenskem predalpskem svetu prav tako zelo izrazit. Stavbe spremlja sadno drevje, ki je na valovitem reliefu dolinskega obrobja lahko tudi pomembnejša prvina krajinske slike.

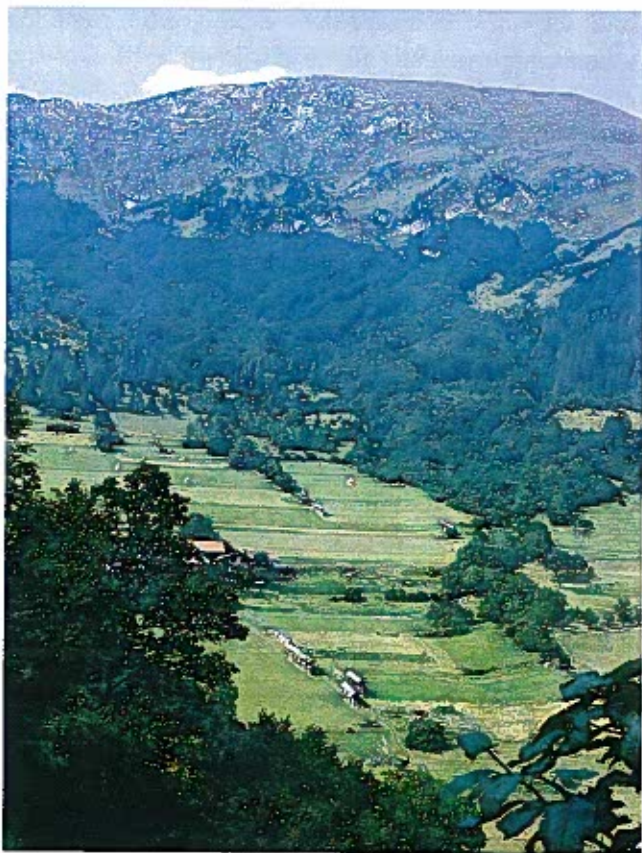
Uporaba meril tipološke opredelitve v subalpskih krajinah Slovenije je prikazana na sliki 43.

Osnovni vzorci predalpskega sveta

- skalni robovi pri prehodu v alpski svet
- strnjeni gozdovi na pobočjih
- celek – krčitev na pobočni uravnavi
- planotast svet
- gričevnat svet ob robovih dolin – dobrave
- ozke doline
- širok ravninski svet dolin

Slika 43

Slika 44: skalni robovi pri prehodu v alpski svet

Slika 47: planotast svet

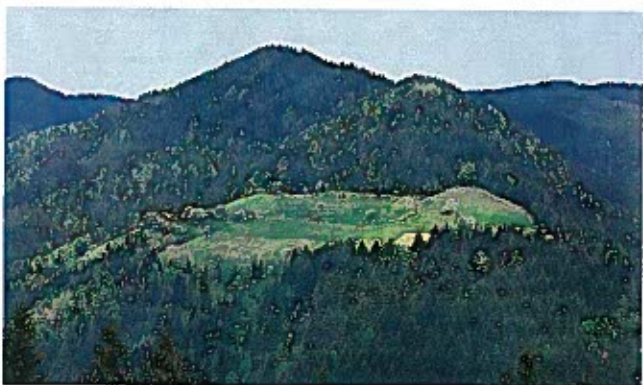
Slika 48: gričevnat svet ob robovih dolin – dobrave

Slika 45: strnji gozdovi na pobočjih

Slika 49: ozke doline

Slika 46: celek – krčitev na pobočni uravnavi

Slika 50: širok ravninski svet dolin

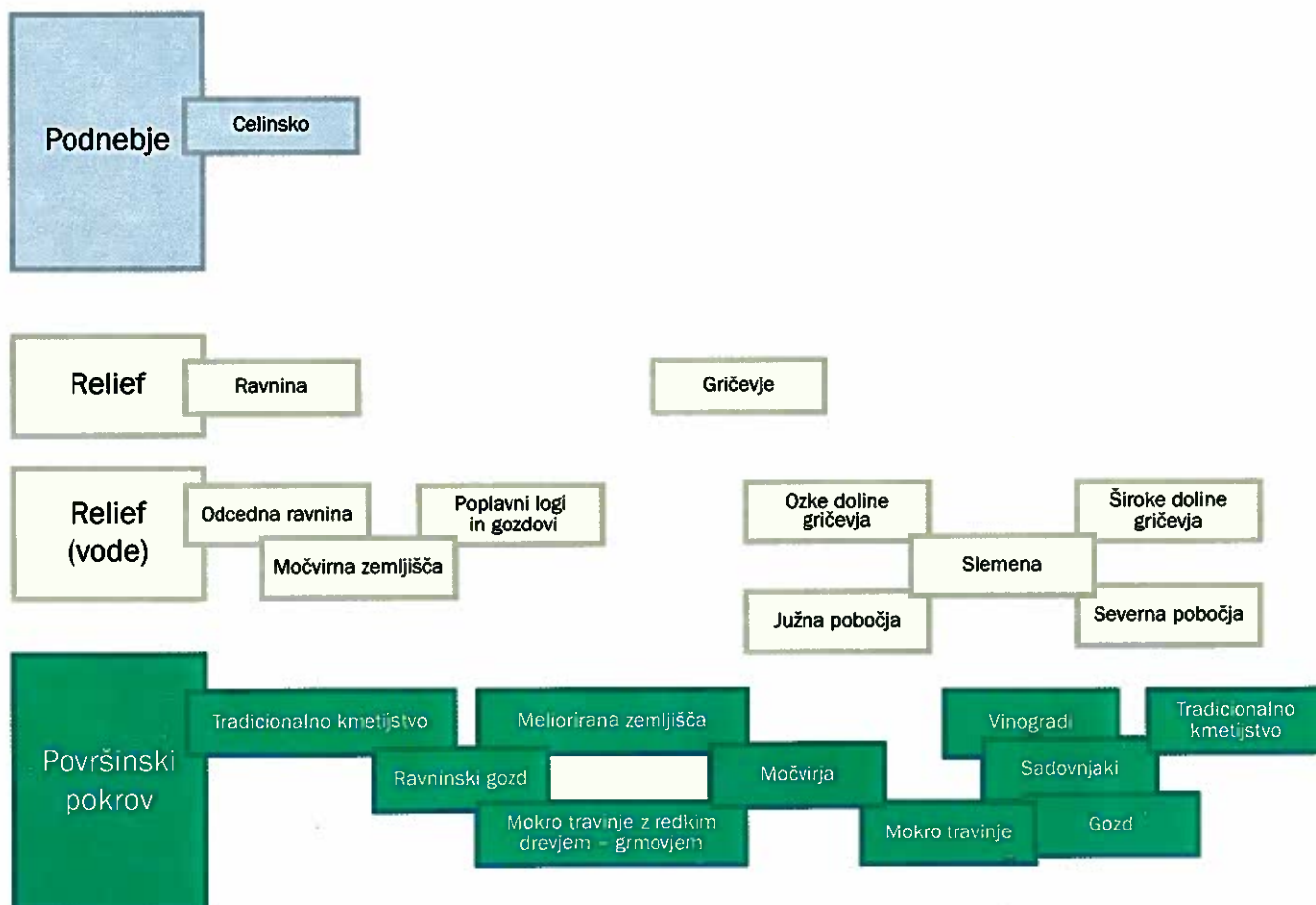

SUBPANONSKE KRAJINE SLOVENIJE

Subpanonske krajine Slovenije opredeljuje podnebje, ki bi ga lahko imeli za vinogradniško. Vendar so vinogradi lahko samo na južnih močnejše osončenih prisojnih legah. Tako se hkrati s podnebjem kot ustvarjalec krajinske podobe močnejše izraža tudi relief. Ta narekuje delitev na tri osnovne tipološke enote – ravnino, obvodni poplavni svet, gričevje, ki prehaja proti ravnini v bolj izravnanim valovitem reliefu, proti posameznim višjim hrbtom pa v bolj strmih in z gozdom poraslih pobočjih. Podnebje skupaj z reliefom opredeljuje tudi rabo pros-

tora. Izstopa njivski svet v ravninah, gozd oziroma logi v poplavnih ravninah, sadno drevje in predvsem vinogradi na prisojnih pobočjih. Severna pobočja prerašča gozd. Na manjših izravninah in v ozkih dolinah, te so velikokrat močvirne, se oblikujejo njive in travniki. Poselitev je v ravnini v vzdolžnih vaseh, na gričevju po slemenih.

Uporaba meril tipološke opredelitve v subalpskih krajinah Slovenije je prikazana na sliki 51.

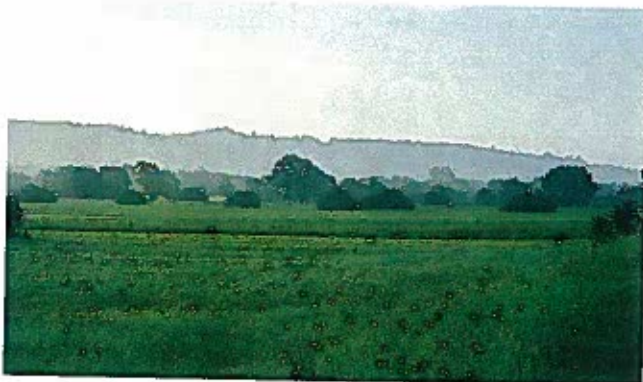
Slika 51

Osnovni vzorci subpanonskega sveta Slovenije

- vzorec ravninskega njivskega sveta
- vzorec obvodnega sveta – poplavni logi
- vzorec močvirnega sveta s posameznim drevjem in grmovjem
- gričevje z vinogradi in gozdovi
- doline v gričevju

Slika 52: vzorec ravninskega njivskega sveta

Slika 53: vzorec obvodnega sveta – poplavni logi

Slika 54: vzorec močvirnega sveta s posameznim drevjem in grmovjem

Slika 55: gričevje z vinogradi in gozdovi

Slika 56: doline v gričevju

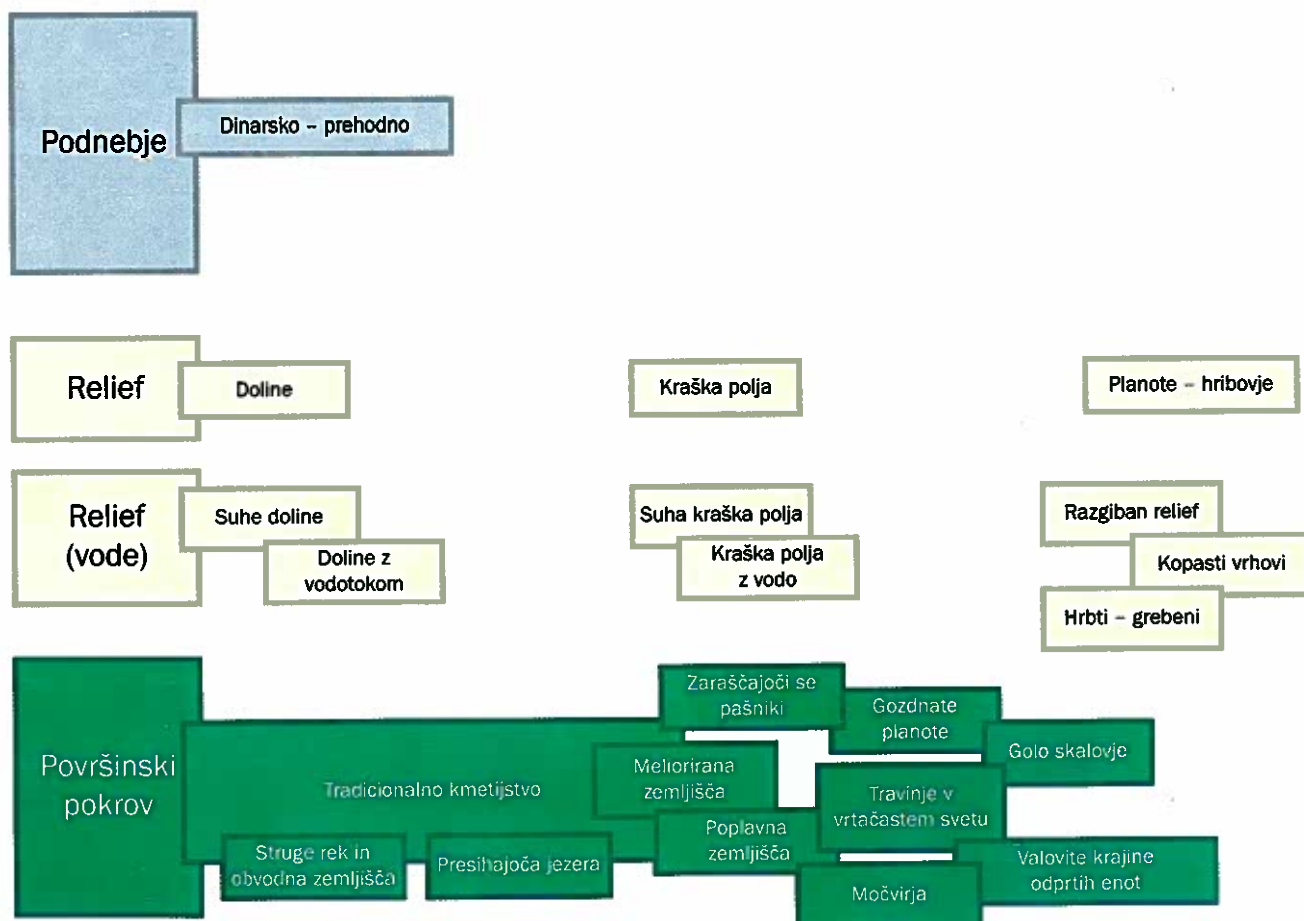

KRAŠKE KRAJINE NOTRANJE SLOVENIJE

Kraške krajine niso docela enoten svet glede krajinskih vzorcev. Lahko bi jih delili na tiste, ki se po krajinskih vzorcih nagibajo k predalpskemu svetu, in na prave kraške – dinarske krajinske vzorce. Prvi so sicer pretežno samo po osnovni geomorfološki zgradbi kraški. Krajinske vzorce kraškega sveta notranje Slovenije oblikuje izrazit kraški relief s kopastimi vrhovi ali posameznimi hrbti, ki se razvijajo v tako imenovani dinarski smeri in jih preraščajo strnjeni gozdovi. Med njimi so kraška polja, večinoma vzdolžne ravnice z njivskim svetom. Planotast svet se oblikuje bodisi kot

suh tipičen kraški svet z vrtačami in drugimi kraškimi geomorfološkimi oblikami ali kot mehak valovit svet, kjer je osnovna kamenina mehkejša, na primer Pivška, Postojnska, Banjška planota. Podnebno se območje prav tako deli na tega, ki je pod vplivom subalpskega podnebja, in tega, ki je izrazito dinarsko, to je podnebje stika subsredozemskega in celinskega podnebja, kar je vidno v krajinski podobi.

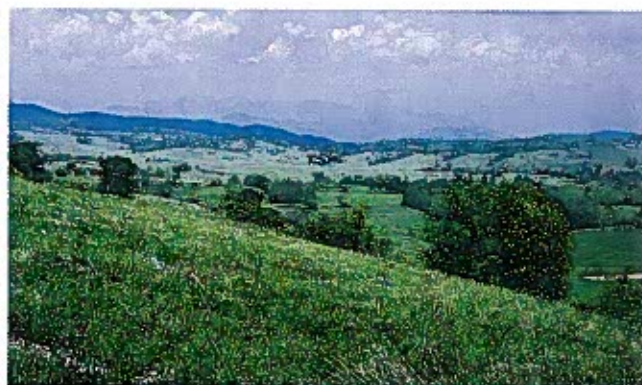
Uporaba meril tipološke opredelitve za kraške krajine notranje Slovenije je prikazana na sliki 57.

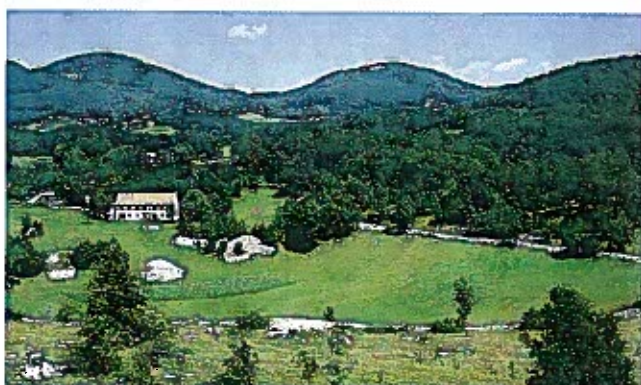
Slika 57

Osnovni vzorci kraškega sveta notranje Slovenije

- kopasti vrhovi, poraščeni s strnjenim gozdom
- kraška polja
- mehko valovit svet planot
- planotast svet s kraškim reliefom
- kraške doline – podolja

Slika 60: mehko valovit svet planot

Slika 58: kopasti vrhovi, poraščeni s strnjenim gozdom

Slika 61: planotast svet s kraškim reliefom

Slika 59: kraška polja

Slika 62: kraške doline – podolja

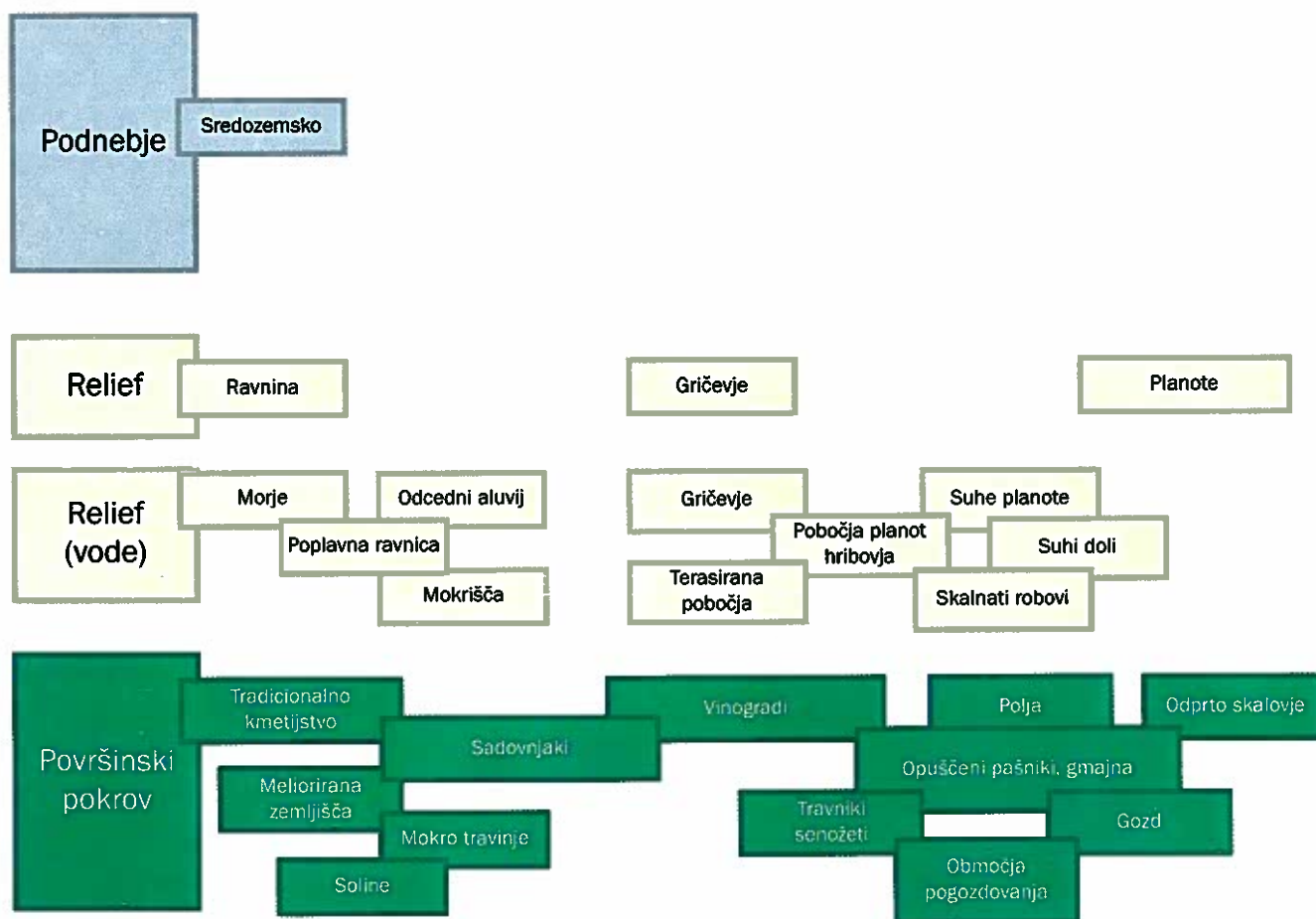

PRIMORSKE KRAJINE SLOVENIJE

Primorski svet je glede vzorcev najbolj raznolik od vseh slovenskih krajinskih območij. Opredeljuje ga, v splošnem, podnebje, ki omogoča večji obseg vinogradov in sadovnjakov, ki pa hkrati, predvsem zaradi bolj aridnih razmer, oblikuje tudi gozdni prostor kot manj izrazito strnjen. Notranja delitev krajinskih vzorcev pa se ravna po geološkem substratu in reliefu. Šavrinsko gričevje je nastalo na mehkih karbonatih, podobno tudi gričevje Vipavske doline, Goriških Brd in Brkinov. K primorskim vzorcem sodijo tudi kraški. Ti so podobni tem iz notranje Slovenije, vendar z izrazito drugačnostjo, za slednjo značilne so bolj sušne podnebne razmere in višje temperature. Tudi gričevnat svet na mehkejših karbonatih ni enoten. Vzorci Goriških ali Vipavskih Brd so po-

membno drugačni od šavrinskih krajinskih vzorcev. V prvih nastopa bujnejše rastje v širokih pasovih v grapah oziroma okleplja krčitve za vinograde. Rastje v Šavrinah je veliko skromnejše. Zato pa je v Šavrinah izrazita parcelacija, tradicionalno v krajših horizontalnih potezah. Ravninski svet je zamočvirjen. Posebni vzorci so ti, ki oblikujejo morsko obalo. Kraška območja še izraziteje kažejo kraške pojave predvsem zaradi slabšega vegetacijskega pokrova, pretežno panjevskih sestojev. Ti se obnavljajo na površinah, ki so bila v preteklosti docela gola.

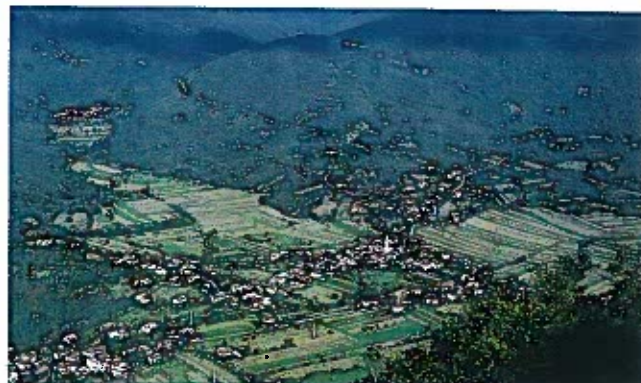
Uporaba meril tipološke opredelitve v primorskih krajinih Slovenije je prikazana na sliki 63.

Slika 63

Osnovni vzorci primorskega sveta

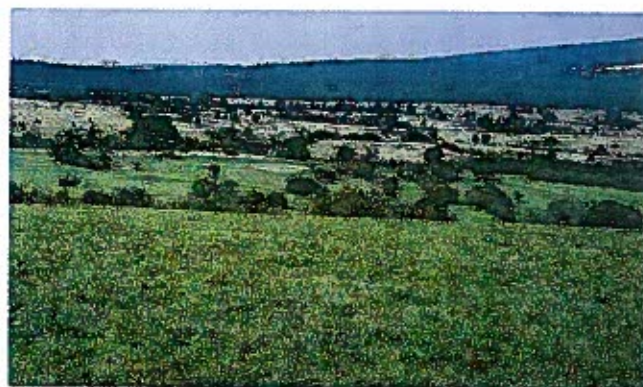
- flišno gričevje
- ravninski svet – doline
- rob kraške planote
- kraško polje
- kraška planota
- obala
- morje

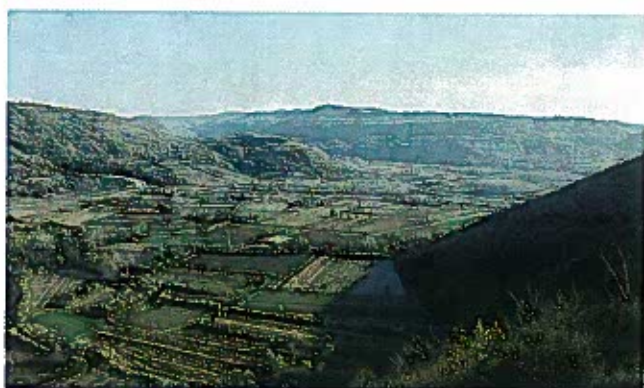
Slika 67: kraško polje

Slika 64: flišno gričevje

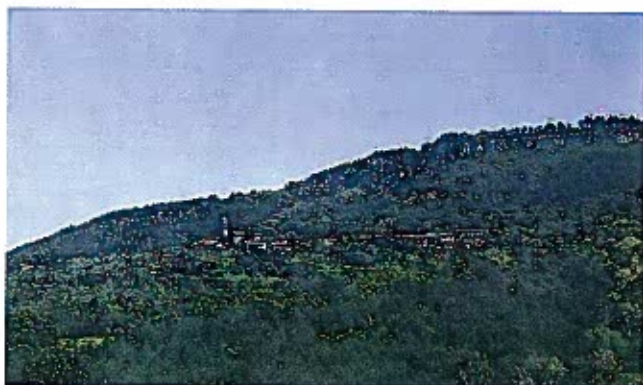
Slika 68: kraška planota

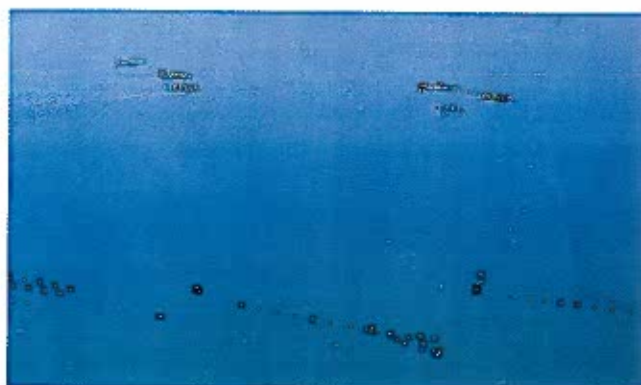
Slika 65: ravninski svet – doline

Slika 69: obala

Slika 66: rob kraške planote

Slika 70: morje

Splošni vzorci – splošno razširjeni vzorci

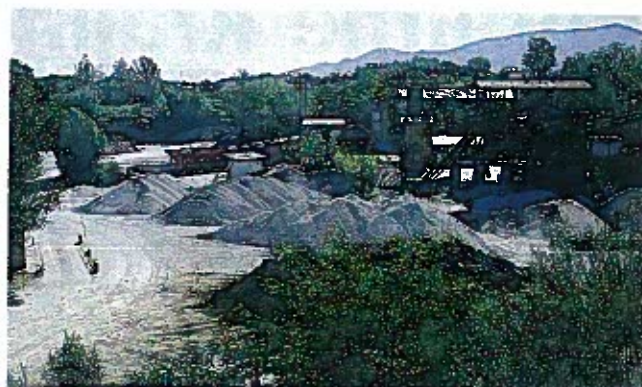
To so vzorci intenzivnega človekovega delovanja, pri katerih se naravne posebnosti izgubijo iz vzorca do te mere, da ne kažejo več pripadnosti določeni najširši prostorski enoti. To so vzorci mestnega obrobja, industrijskih območij in nasploh tistih oblik strnjene poselitve, ki ne povzemajo lokalno značilne poselitvene morfologije. Na žalost je takih poselitvenih vzorcev v Sloveniji veliko. Sem lahko uvrstimo tudi vzorce krajine, ki vključuje posebne objekte, kot so smučišča, igrišča za golf, širša rekreacijska območja z znatnim preoblikovanjem naravnih krajinskih značilnosti. Sem velikokrat lahko uvrstimo tudi krajino melioriranih zemljišč, na bolj podrobni ravni tudi krajino reguliranih strug rek in potokov, avtocest, akumulacijskih jezer, dnevnih kopov, če jih kot objektov ne izločamo iz krajinske tipološke obravnave.

Izbrani splošni vzorci

- Vzorec mestnega obrobja
- Vzorec smučišča
- Vzorec melioriranega kmetijskega zemljišča
- Vzorec industrije
- Vzorec gramoznice
- Vzorec regulirane reke in obrečnega prostora
- Vzorec akumulacije
- Vzorec elektrarne

Slika 71: mestno območje

Slika 75: gramoznica

Slika 72: smučišče

Slika 76: regulirana reka in obrečni prostor

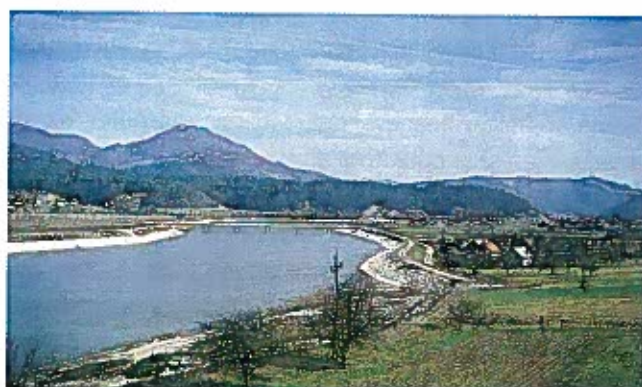
Slika 73: meliorirano kmetijsko območje

Slika 77: akumulacija

Slika 74: industrija

Slika 78: elektrarna

Smernice za urejanje kulturne krajine

NAČELA UREJANJA KULTURNE KRAJINE

1. Krajino moramo obravnavati v dveh njenih temeljnih značilnostih, kot naravno zgradbo, v katero človek vnaša motnje, in kot človekov bivalni in proizvodni prostor. To sta dve temeljni funkciji vsake kulturne krajine. Pri poseganju ali spreminjanju krajine si moramo prizadevati za to, da bosta obe funkciji lahko polno zagotovljeni, da se bo vsaka od njiju kolikor je le mogoče polno uveljavila.

2. Vsaka od dveh temeljnih funkcij se uveljavlja na poseben in samosvoj način.

Funkcije krajine kot naravnega prostora zagotavljamo tako, da si prizadevamo za kolikor veliko ohranjanje prvobitnosti v krajini in da omogočimo naravnim procesom, da se odvijajo kolikor je le mogoče nemoteno.

3. Drugi temelj kulturnosti krajine je plodno in ekonomsko zdravo ter harmonično družbeno življenje. Zato mora prizadevanje za varstvo in razvoj krajine hkrati vključevati skrb za trdne gospodarske osnove življenja, ki jih potrjuje dani gospodarski sistem. Plodno gospodarsko življenje pomeni najboljši način vzdrževanja kulturne krajine.

4. Ohranjanje kulturne krajine ne pomeni prizadevanja za ohranjanje zatečenih oblik, zatečene morfologije krajine, zatečenih rab in zatečene zgradbe prostora, temveč pomeni ohranjanje skladja med funkcijami. Prizadevati si moramo za premišljeno poseganje v okolje in za tako spreminjanje dosedanjih rab prostora, ki bo zagotavljalo krajinska skladja.

5. Ohranjanje videzne skladnosti pomeni poleg skladnosti življenjskih oblik tudi skrb za zagotavljanje celostnosti ureditvenih zasnov krajine. Krajinsko enoto, ki jo obravnavamo v okviru ureditvenih pobud, moramo urejati z enotno ureditveno zasnovo.

6. Pomembna temelja krajinske ureditve sta pestrost in urejenost. K pestrosti v krajini ne prispeva samo biotska ali pestrost drugih naravnih sestavin, temveč tudi pestrost človekove prisotnosti v okolju, pestrost

pomenov in simbolike v krajini. Pestrost pa ne sme voditi v neurejenost in kaotičnost. Zato moramo pri poseganju v krajino ali pri njenem urejanju ob skrbi za naravno pestrost skrbeti tudi za ohranjanje strukturne urejenosti – preglednosti in berljivosti krajine – ter za njeno ustvarjanje, če je ta bila porušena zaradi preteklih posegov.

7. Podobno kot preglednost je za ohranjanje kulturne krajine pomembna njena prepoznavnost – identiteta. Prvinam, ki so pomembne za ustvarjanje prepoznavnosti določene krajinske enote, moramo zagotoviti to vlogo pri vsakem poseganju ali preurejanju krajine. Te prvine so lahko morfološki členi, naravni in antropogeni, ki jih opredeljujejo morfološke prvine krajinskih vzorcev, lahko so simbolne vrednosti krajine, ki je večinoma prostorsko specifične, lahko je »duh prostora«, enkratni preplet vrste posameznih dejavnikov, ki so za del krajine značilni in ustvarjajo njegovo posebnost.

8. Načelo ohranjanja izpostavljenih geomorfoloških oblik ni zgolj zahteva, ki je v duhu varstva naravne prvobitnosti, temveč ima tudi širši krajinsko ureditveni pomen. Te oblike so naravni vir, ki zasluži že zaradi tega dejstva skrbno in pretehtano izrabo. Na reliefno izpostavljena mesta, vrhove, grebene, robove pobočnih polic ne postavljamo objektov, ki jim tak položaj v prostoru ni neogibno potreben. Taka mesta naj zasedajo, če drugače ni mogoče, izjemne rabe, ki lahko prostoru dodajo simbolne pomene in prispevajo k strukturiranju pomenov prostora. Na ta način ohranjamo v krajini, poleg njenega naravnega značaja, tudi preglednost in strukturno ureditev.

9. Podobno tudi načelo ohranjanja vodnih pojavov in oblik vode v prostoru ne pomeni samo zahteve v duhu ohranjanja naravne prvobitnosti, temveč tudi ohranjanja doživljajske pestrosti in potencialov za veliko število človekovih potreb.

10. Skrbna izraba naravnih potencialov – naravnih virov

je taka raba, ki je hkrati gospodarsko upravičena in ne izloča drugih tudi pomembnih ali pomembnejših izrab prostora.

SMERNICE ZA UREJANJE KRAJINSKIH VZORCEV

Vzorci alpskih krajin

Vzorci alpskih krajin so naravno najbolj ohranjeni krajinski vzorci v Sloveniji. Smernice za njihovo urejanje so zato v prvi vrsti varstvene.

(1) Gore – skalovje

Kakršnokoli pojavljanje človekove trajnejše prisotnosti v tem krajinskem vzorcu pomeni pomembno spreminjanje značaja vzorca. Za planinska zavetišča, razna znamenja in telekomunikacijske naprave, ki so se v preteklosti pojavljala v tem svetu na vidnih mestih, moramo poiskati skrita in manj opazna mesta, ter mesta, ki ne motijo naravnega življenja.

(2) Planote – podi

V tem krajinskem vzorcu se poleg planinskih zavetišč, lahko pojavijo tudi zgradbe, naprave in ureditve za zimsko rekreacijo – žičnice, pristajališča za helikopterje in podobno. Za vse te posege velja, da naj se izogibajo vidno izpostavljenih mest in pa mest, kjer so možne največje motnje naravnega življenja.

(3) Pobočne uravnave

Ti vzorci so v preteklosti bili prostor kmetijske rabe, predvsem za pašo. Danes se lahko pokaže potreba po obnovi pašnih površin, predvsem pa obnova zgradb v počitniške hišice. Zaraščanja teh zemljišč, ko je pobočna izravnava na gozdni meji ali pod njo, je proces, ki se mu ni mogoče izogniti, s stališča varstva krajine pa tudi ni potrebe za kaj takega.

Obnova višjih pašnikov, če se zanje pokaže resnična potreba, naj:

- upošteva zmogljivost, to je obremenljivost zemljišč s pašo,
- ohranja naj značaj nekdanjih planšarij,
- v zgradbah naj ohranja ali ustvarja tradicionalne značilnosti planšarskih stanov.

Dostopne ceste morajo biti v tem prostoru načrtovane z največjo skrbjo, tako da so poškodbe zemljišč kolikor je le mogoče majhne. Hkrati naj bi dostopne ceste bile tudi skrite pred pogledi s pomembnih točk opazovanja. Obnova pastirskih stanov v počitniške hišice naj bo le izjemoma dovoljena, ko so za kaj takega tudi širše sprejemljivi razlogi, na primer ohranjanje kulturnega

vzorca, k čemer pa morajo lastniki počitniških hišic prispevati z ustreznim obnašanjem in vložkom svojega dela.

(4) Podnožja skalovja – vzorec dinamike skalovja
Vzorec ogrožajo predvsem različni tehnični objekti za zmanjševanje učinkov dinamike naravnih procesov. Za kaj takega je vse manj razlogov, ki so bili v preteklosti poudarjeni, na primer zavarovanje obvodnih kmetijskih zemljišč, preprečevanje zaproditve strug rek in podobno. Tovrstni posegi morajo biti zelo omejeni in njihova potrebnost mora biti nadvse tehtno in prepričljivo upravičena. Najpomembnejša značilnost vzorca je prav to, da odkriva moč naravnih sil v gorskem svetu.

(5) Visokogorski gozdovi

Ohranjanje strnjene pokrova je tu najpomembnejša zahteva. Golosek, ki je v Sloveniji sicer z manjšimi izjemami prepovedan, je tu še manj dopusten. Dopustne tudi niso nikakršne gradnje v tem vzorcu. Poseke za smučišča, če so neogibne, morajo izkoriščati obstoječe jase. Trakasto oblikovanje preseka ni ustrezno.

(6) Alpske doline – morene

Krajinski vzorec, v katerem so največji posegi v alpskem svetu, je hkrati tudi najbolj ogrožen. Njegove značilnosti, preplet naravnih prvin, kot so morenske geomorfološke oblike, veliki balvani, redki gozdi, skalovje in človekove prisotnosti v obliki skromnih njiv, travnikov in redkih bivališč, ki so velikokrat izredno slikovito postavljena, ogroža vsak poseg, ki ne upošteva duha tega prostora. Kmetijske melioracije, ki izničujejo geomorfološke posebnosti, počitniške hišice, ki niso dovolj skrbno locirane, druge gradnje, infrastruktura in podobni posegi, ki niso skriti v reliefu ali prilagojeni posebni geomorfologiji in členjenemu površinskemu pokrovu, se v tem prostoru ne bi smeli izvajati ali graditi. Spreminjanje obstoječih bivališč v počitniške hišice bi moralo biti dovoljeno samo ob pogoju vsaj delnega ohranjanja rabe tal, ki je podobna tej v preteklosti, kot je na primer košnja košenic in travnikov na najbolj značilnih in vidno pomembnih zemljiščih.

Vzorci predalpskega sveta

(1) Skalni robovi pri prehodu v alpski svet

Vzorec, ki je posebnost prehodov med alpskimi in predalpskimi območji, je potencialno ogrožen na prostorsko omejenih posameznih mestih, kjer bi morebiti nastopila potreba za infrastrukturo, na primer telekomunikacijski objekt, smučarske žičnice ali z njimi pove-

zane zgradbe. Večinoma je ta vzorec varovan kot varovalni gozd. Sicer pa moramo upoštevati splošno načelo ohranjanja izpostavljenih geomorfoloških oblik.

(2) Strnjeni gozdovi na pobočjih

Strnjenost pokrova je pomembna posebnost vzorca. Jase, ki se kažejo v strnjenem gozdu, niso nenavaden pojav, kažejo pa, kot je to sploh značilnost za krpe v matici, dogodek, ki je lahko naraven, na primer zemeljski ali snežni plaz, požar in podobno, ali pa je človekov poseg, na primer golosek, krčitev za ustvarjanje kmetijskega zemljišča in podobno. Poškodbo vzorca pomenijo predvsem tiste krpe, ki preveč očitno kažejo novodobno poseganje, za katerega ni prave potrebe ali nima značaja krajinsko ureditvene celote. Primer so nepremišljeno in brez enotnega ureditvenega koncepta oblikovane smučarske proge. Posegi v strnjen gozd morajo zato biti premišljeni, skrbno načrtovani tudi v pogledu oblikovanja gozdnih posek.

(3) Celek – krčitev na pobočni uravnavi

Celek je »pravzorec« predalpskih krajin. Ekološko gledano je krpa v gozdni matici. Njegova najbolj tipična morfološka značilnost je jasno začrtan gozdni rob in kontrast med temnim gozdom in svetlimi kmetijskimi zemljišči, ki obdajajo bivalne in gospodarske zgradbe. »Idealen« celek vključuje eno kmetijo z nekaj poslopji v skupku. Obdaja jih sadno drevje. Na najbolj položnih delih so njive. Osrednji del obdajajo travniki, zaobjeti z gozdnim robom. Za različne tipe celkov, tiste z bolj razgibano obliko, z dvema kmetijama, z zaselkom ali vasjo v sredini, veljajo splošna ureditvena načela, ki sledijo iz podobe »idealiziranega« celka. Ohranjati je treba jasno začrtan gozdni rob. To hkrati pomeni, da so pogozditveni posegi v notranjosti celka nezaželeni. Ti sodijo v rob celka. Ohranjanje starih sadnih dreves ima ne samo krajinsko ureditveni, temveč tudi krajinsko ekološki pomen. Na novo sadimo visokodebelna sadna drevesa. Nove zgradbe naj sledijo razgibani stavbni morfologiji kmetij v celkih. Poti in ceste naj potekajo tako, da so usmerjene h kmetiji, zaselku oziroma poselitvenim jedrom.

(4) Planotast svet – krčitev na širši reliefni uravnavi – planoti

Ta vzorec je oblika celka, ki pa zaradi geomorfološkega značaja ne daje videza obkroženosti z gozdom. Morfološka posebnost tega vzorca, ki je zanj najbolj opredelilna, je njegova odprtost navzven – 'zračnost'. Zato je, poleg splošnih zahtev, ki so enake kot za celek, tu pomembno uveljaviti tudi zahtevo za ohranjanje odprtih

robov planot. Zaraščanje robov planot je sicer težko zadržati. Zato pa je treba preprečiti zapiranje robov planot z objekti.

(5) Gričevnat svet ob robovih dolin – dobrave

Dobrave so poseben vzorec reliefno dvignjenih obrobij predalpskih dolin, za katere so najbolj značilna sadna drevesa. Podnebno so dobrave ugodnejše od dolinskega dna, posebno prisojne. Na njih so zato lahko tudi večji sodobni plantažni sadovnjaki. Na dobrave je zaradi ugodnejših podnebnih razmer tudi večji poselitveni pritisk. Vzorec se zato lahko pomembno spreminja. Splošna smernica za njegovo urejanje se zato lahko ob splošnih načelih dobrega krajinskega urejanja, nanaša predvsem na ohranjanje opazno večjega obsega sadnega drevja. Sadna drevesa ob hišah naj bi bila višja, to je cepljenke na visokodebelnih podlagah. Pri urejanju prehoda v gozdna območja moramo tudi tu upoštevati značilnost celka – jasno opredeljen rob gozda. Gozdni rob naj spremlja travinje. Zaraščanje, to je širjenje gozda, naj bi se dogajalo s premikom gozdnega roba v kmetijska zemljišča, ne pa neurejeno kjerkoli sredi kmetijskih zemljišč. Tako navodilo ima pomen samo tam, kjer je na zaraščanje mogoče vplivati in ga usmerjati.

(6) Ozke doline

Ozke doline so tudi posebna oblika osnovnega vzorca 'celka', s tem da njegova oblika ni tako izrazita. To so večinoma vzdolžni celki z manj izrazitim gozdnim robom. Zaradi sorazmerno pestre morfologije je pri tem krajinskem vzorcu pomemben predvsem njegov ekološki pomen. Zato je pomembno, da ohranjamo ustrezno obraslost vodotokov. Ta se lahko tudi širi v manjše jase, če te postajajo manj zanimive za kmetijsko rabo. Nove posege, predvsem graditeljske, odmikamo od vodotokov in jih usmerjamo na višja mesta tudi zaradi morebitne obnove naravne dinamike vodotokov. Na prehodih dolin v pobočja naj bo jasno zaznaven gozdni rob, tako kot to velja za osnovni vzorec – celek.

(7) Širok ravninski svet dolin

Za široka polja predalpskega sveta je značilna vse bolj poenotena podoba ravnega poljedelskega prostora, ki bi brez okvira gora, ki so v predalpskih krajinskih območjih vedno v vidnem polju, povsem izgubila svojo prepoznavnost, identiteto. Za ravninska območja je bila tradicionalno značilna obraslost s posameznimi drevesi, skupinami grmovja in gozdiči, ki so večinoma nakazovali spremenjene značilnosti tal. Obnova tega rastlinskega pokrova na poljih bi morala biti načelo

vsakršne kmetijske obnove, ki poteka v tem vzorcu. Za vzorec je pomembno tudi, da ohranjamo oziroma obnavljamo in dograjujemo njegovo strukturno urejenost, ki je pomembna za prepoznavnost posameznih območij ravninskega sveta.

Vzorci subpanonskega sveta Slovenije

(1) Vzorec ravninskega njivskega sveta

Vzorec je posebno tam, kjer so bile izvedene agrarne operacije izgubil drobno parcelno strukturo, in s tem posebnost, ki ga je delala enkratnega med ravninskimi vzorci v Sloveniji. Obnova drobne parcelacije ne bi bila smiselna, niti ni mogoča. Zato kaže vzorcu vgraditi nove prvine, ki bi ga ponovno naredile prepoznavnega. Predvsem so to vegetacijske prvine. Za ta poljedelski, večinoma tudi namočen svet, so to lahko rastlinske vrste, kot so jagned, dob, jelša, na odcednejših tleh lipe. V takem prostoru je treba zagotoviti predvsem vertikalne prvine, ki bodo obnovile prepoznavnost in strukturno členjenost krajine. Zato so urejeni nasadi, na primer drevoredi, v tem prostoru zaželeni.

(2) Vzorec obvodnega sveta – poplavni logi

Ta krajinski vzorec pomeni naravno bolj ohranjen svet. Zato je v njem poudarjeno varstvo naravnih prvin, predvsem mokrih zemljišč, ostankov nekdanjih meandrov, poplavnosti in takim ekoloških razmeram prilagojenega rasti. Vse te prvine ohranjamo v največji možni meri.

(3) Vzorec močvirnega sveta s posameznim drevjem in grmovjem

Podoben vzorcu obvodnega sveta je tudi vzorec širših zamočvirjenih ravnin. Tudi pri njem je poudarjeno predvsem varstvo njegovih naravnih kakovosti. Zanj je značilno posamezno drevje in večje v kroglaste osamelce oblikovano grmovje. Vzorec je ogrožen predvsem zaradi možnih melioracij – osuševanja, ki vzorec lahko do cela spremenijo. Zato melioracije v tem vzorcu ne bi smele biti dovoljene. Če se jim ni mogoče izogniti, pa je mogoče ohraniti vsaj nekaj značaja krajinskega vzorca s skrbno načrtovanimi zasaditvami posameznega drevja.

(4) Gričevje z vinogradi in gozdovi

Vzorec je zelo značilen in opredeljen izrazito reliefno. Prisojna pobočja so v kmetijski rabi – značilni so vinogradi in sadovnjaki. Vzorec ima veliko različic, ki se pojavljajo kot posebni vzorci v različnih območjih, tako v podobi poselitve, značaju vinogradov in sadovnjakov, obsegu posamezne rabe na prisojnih pobočjih. Splošne smernice zato pomenijo napotke, skupne za vse nje-

gove pojavne oblike. Najpomembnejše je ohranjati značilno delitev površinskega pokrova med pobočji z različno ekspozicijo. Obnova vinogradov in sadovnjakov naj upošteva ustrezno členitev glede na reliefne spremembe. Pri tem je pomembno, da so vodotoki v nižjih legah, kjer se pojavlja večja namočenost tal, ustrezno obsajeni z naravnim rastjem.

(5) Doline v gričevju

Večinoma so doline močvirne, na njihovem robu pri prehodu v bolj strma pobočja pa odcedna tla omogočajo tudi njivsko rabo. Razvoj nakazuje večje obraščanje mokrih zemljišč. To krajini daje značaj večje naravnosti, kar v tem primeru nikakor ne gre onemogočiti. V ožjih dolinah se bo ta vzorec zaradi zaraščanja postopno izgubil. Širše opredeljen vzorec gričevja se zato ne bo pomembno spremenil, niti izgubil svojega osnovnega značaja.

Vzorci kraškega sveta notranje Slovenije

(1) Kopasti vrhovi, poraščeni s strnjnim gozdom

To je svet strnjene poraščenosti z gozdom, ki mu dajejo posebnost kopasti vrhovi značilni za kraški svet. Ti velikokrat oblikujejo verige vrhov. Vzorec lahko spremenijo morebitna krčenja v gozdni matici zaradi preseka, golosekov, naravnih pojavov, kot so požari, žled, viharji. Pri človekovih posegih v gozdni pokrov je treba paziti na to, da bodo ti zmanjšani na najmanjšo možno mero, da bodo skriti pred pogledi in da bodo skladni z naravovarstvenimi zahtevami.

(2) Kraška polja

So svojevrsten vzorec ravninskega sveta, ki je značilen za vse kraške krajine v Sloveniji. Poljem v notranjem krasu Slovenije pa lahko pripišemo tudi podobnost s celkom. Vzorec kraških krajin ima zelo številne pojavne oblike. Pojavna oblika tega vzorca so na primer njive v dnu večjih vrtač, dolov in koliševk, manjše izravnave v dnu manj izrazitih kraških dolin ali podolij, neizrazite depresije na kraških planotah, v katerih se je nabrala debelejša plast zemlje in, seveda, obsežna kraška polja s tipično podobo. Ravnina obkrožena s poraščeni pobočji, ki večinoma ostro prehaja v pobočja, po sredi polja se vije stalni ali občasni vodotok, ki na polju, na njegovem robu ali v sredini, ponikne v podzemlje. Najbolj vidna značilnost kraških polj, tudi njenih rudimentarnih različic, je njivski svet, urejen v trakasti parcelaciji. Melioracije mnogih kraških polj so že izničile prav to njihovo najpomembnejšo značilnost. Druga značilnost predvsem večjih kraških polj je po-

selitev, ki je večinoma znotraj polja. Poselitvi sledijo ceste, ki tudi potekajo po polju, velikokrat vzdolž polja ali pa žarkasto povezujejo več naselij na polju. Odločilno za ohranjanje tipičnosti vzorca so zato:

- oster, kontrasten prehod v robove polja, v poraščena pobočja,
- poljska delitev, ki mora ohranjati osnovne smeri prvotne poljske delitve, če se zaradi posodabljanja kmetijstva spreminja parcelacija,
- ureditev polja, ki mora ohranjati prostorsko strukturo, ki je sicer značilna za celek – poselitev v polju, v sadno drevje 'potopljene' vasi, obdajajoč jih njivski svet in travinje na robovih. Zaraščanja sredi polja, ki so velikokrat posledica skalnih 'otokov' v sicer ravnem polju, so tudi običajna za mnoga kraška polja.

(3) Mehko valovit svet planot

Vzorec je svojevrsten za kraški svet s svojo mehko reliefnih oblik, zamočvirjenji, ki se mestoma pojavljajo, in z obsežnejšimi enotami kmetijskih zemljišč. Vzorec lahko ogrozijo predvsem neustrezna razpršena poselitev, v manjši meri prenovne kmetijskih zemljišč. Za vzorec so značilne večje ploskve kmetijskega sveta, ki jih v vidni podobi členi valovitost reliefa in zato niso moteče. Osuševanje manjših zamočvirjenj ni dopustno predvsem zaradi krajinsko ekoloških razlogov. Za svet so značilne drevesne in grmovne živice, tudi skupine drevja in gozdčiči, ki jih je treba ohranjati ali obnavljati.

(4) Planotast svet s kraškim reliefom

Za kmetijsko rabo manj ugoden svet je bil izkrčen predvsem za travinje, pašnike in travnike. Vzorec danes ogrožata zaraščanje z ene strani ter agromelioracije, ki so se marsikje v tem vzorcu izvajale in iz njega izločile tako značilne plitvejšje vrtače in golo skalovje na površini. Zaraščanja ne bo mogoče preprečiti, agromelioracije pa morajo biti take, da ne uničijo drobnih geomorfoloških pojavov, ki so najbolj opazna značilnost vzorca.

(5) Kraške doline – podolja

Vzorec je na določen način prehodni vzorec med vzorcem planotastega sveta s kraškim reliefom in vzorcem kraškega polja. Značilno podobo doline mu daje osnovna reliefna oblika ter uokvirjenost v obrobno zaraščanost. Dolina pa je tipično suha in površina kaže značilen kraški relief z vrtačami in skalovjem. Zaraščanja, ki pomenijo zlivanje stranskih robov doline, lahko ta vzorec pomembno spremenijo. Ohranjanje odprtosti vzdolžne smeri podolij je zato najpomembnejše za ohranjanje vzorca.

Vzorci primorskega sveta

(1) Flišno gričevje

Podobno kot gričevje subpanonskih krajin, se tudi primorski gričevnat svet kaže v obliki posebnih vzorcev v vsaki od gričevnatih primorskih območij. Splošna značilnost, ki dela primorska gričevja drugačna od vzhodnoslovenskih je, da raba ni tako izrazito členjena po straneh neba. Vinogradi ali sadovnjaki so tudi na severnih pobočjih. V njih je manj naravnega rastja. Naravno rastje je v grapah in na zelo strmih ali od erozije prizadetih zemljiščih. Za mnoge, tudi tradicionalne oblike vinogradov in sadovnjakov, so značilne terase. V obalnem pasu so podzidane in krajše, zato parcele težijo k bolj kvadratni obliki. Novejše obnove vinogradov ne ponavljajo tega tradicionalnega vzorca teras. V notranjosti, na primer v Goriških Brdih, se tudi kažejo terase v krajših potezah, čeprav so ožje. Vinogradi so zelo pestrih oblik, tudi ti, ki so na novo zasajeni. Pri obnovah vinogradov je treba upoštevati te značilnosti in jih ohranjati. (Stare terase so v obalnem pasu poseben krajinsko ureditveni problem tudi zaradi njihove historične in dediščinske vrednosti. Ker je njihov obstoj vezan na posebne oblike obdelovanja, ki so bile značilne za obalni prostor v preteklosti, njihovega ohranjanja ali urejanja ni mogoče zagotoviti s kratkimi napotki, kot so ti tukaj.) Za vzorec flišnega primorskega gričevja je pomembno tudi, da ohranjamo naravno rastje v grapah, ker je členjenost, ki ga prostoru daje, za vzorec najbolj opredelilna.

(2) Ravninski svet – doline

Mešane kulture, ki je bila tradicionalno značilna raba v tem vzorcu, ne bo mogoče ohraniti. Lahko pa se ohrani ali obnovi splošnejša značilnost, to je pojavnost posameznih visokodebelnih sadnih dreves znotraj njivskega sveta, češenj, mandljev, smokev, sliv, oljk in podobno. V območjih, kjer zaradi vremenskih razmer sadno drevje ne uspeva, na primer zaradi burje v Vipavski dolini, takemu vzorcu lahko dajejo enako podobo druga po polju zasajena drevesa.

(3) Rob kraške planote

Vzorec je dokaj razširjen v primorskem svetu, povsod tam, kjer kraške planote prehajajo v flišno gričevje ali v dolinski svet. Skalnati robovi so primer naravno bolj ohranjenega sveta v sicer kmetijsko predvsem v preteklosti intenzivno izrabljani krajini. Vzorec potencialno ogrožajo infrastrukturni posegi, morebitna rekreacijska raba. Ogroženost je predvsem vezana na posamezne

točke v skalnem robu. Splošna smernica je, da v rob posegamo samo takrat, ko drugače ni mogoče. V tem primeru izbiramo v robu najmanj izpostavljena mesta, če je mogoče tam, kjer je rob manj izrazit oziroma je v njem presledek brez prepadnih sten.

(4) Kraško polje

Za kraška polja v primorskih kraških krajinah veljajo ista načela urejanja kot za kraška polja notranjega krasa Slovenije. Posebnost primorskih kraških polj je, da se je v njih v preteklosti pojavljala mešana kultura kot oblika rabe. Zato je splošen napotek za urejanje teh kraških polj enak, kot je napotek za urejanje ravninskega sveta primorskih dolin.

(5) Kraška planota

Vzorec kraških planot se spreminja odvisno od obsega padavin in temperaturnih razmer, pravzaprav od oddaljenosti od morja. Iz izrazito sušnih območij se postopoma preliva v vzorec kraških planot notranje Slovenije. Izrazito skalovita, pustinska krajina, kakršna je bila ta na kraških planotah v Primorju, je ohranjena le še v skromnih ostankih. Zaraščanje v območjih z več padavinami hitreje napreduje. Ali ga zaustavljati, pa je težavno vprašanje. Po eni strani izgubljam krajinski vzorec, ki je vsaj v zgodovinskem pogledu zanimiv. Po drugi strani pa je ta vzorec dokaz prevelikega obremenjevanja krajine s pašo in sečnjo. Ker se pojavljajo pobude za obnovo kraških pašnikov, je vprašanje o ustreznem odnosu do tega problema zelo aktualno. Odločitve o obnavljanju kraških pašnikov mora izhajati iz trdno argumentiranega ekonomskega interesa za rabo. Pri odločitvi pa je treba poleg kulturnozgodovinskih vidikov upoštevati tudi ekološke in naravovarstvene vidike tega problema.

(6) Obala

Obalna krajina je lahko bolj ali manj širok trak obmorskega sveta, ki je značilno opredeljen s stikom kopnega in morja. Značaj obalnega vzorca se spreminja glede na stopnjo njegove naravne ohranjenosti od povsem pozidanega do skorajda povsem naravno ohranjenega. Naravno bolj ohranjene dele slovenske obale označuje zelo ozek trak proda, potem pa strme flišne stene, s katerih stalno erodira zemljina. Drug pomemben vzorec obale je rob solin, tako teh, ki so še aktivne, kot opuščeni. Pri obeh vzorcih je neogibno ohranjanje naravnega oziroma zatečenega stanja. Spričo zelo kratke obalne črte, ki jo ima Slovenija, pa je nasploh neogibna nadvse racionalna raba tega vira. Raje kot posegati v naravno ohranjene dele obale, je treba intenzivneje

izrabljati njene že pozidane dele. Pri opredelitvah rab v obalni krajini moramo biti nadvse selektivni. V obalno krajino ne sodijo rabe, ki so lahko drugje.

(7) Morje

Morje kot krajina je svojevrsten pojav. To je naravno, prvobitno stanje prostora, v katerem se človek pojavlja občasno. Z veliko pogostnostjo pojavljanja pa ladje in druga plovila postanejo stalno prisoten pojav. K tem pa gre dodati dejansko stalno prisotne ureditve za gojenje školjk in ribogojnice v obliki plavajočih kletk. Prav slednje, še v večji meri kot plovila, lahko prispevajo k neurejeni podobi morskega prostora. Splošne smernice so tu naslednje:

- ureditve za gojenje morskih organizmov je treba združevati in omejiti v posebna območja,
- treba jih je prostorsko urediti, tako da bo njihova podoba zanimiva za opazovalca s kopnine, če seveda to dopuščajo merila, ki jih postavljajo postopki gojenja organizmov,
- plovila naj se zadržujejo znotraj plovniških koridorjev.

Splošni vzorci

S to oznako so predstavljeni vzorci, ki so bolj ali manj neznačilni za posamezna krajinska območja Slovenije in ki jih opredeljujejo sodobne rabe in dejavnosti v prostoru. Njihovo neznačilnost, velikokrat tudi njihovo nezanimivo ali celo neprijetno podobo lahko imamo za obliko razvrednotenja prostora. Zato je problem usmerjanja razvoja teh krajinskih vzorcev povsem drugačen kot pri teh, ki so bili obravnavani v predhodnih poglavjih. Te vzorce uvrščamo med probleme krajinskih sanacij. Teh se lotevamo potem, ko smo opravili analizo vseh možnih razvrednotenj prostora, ko smo opredelili prioritete in nujnost sanacijskih posegov ter pripravili detajlnejše načrte za njihovo odpravljanje.

obnavljanje

Vrednotenje krajinskih enot

Vrednotenje krajinskih enot na najnižji ravni, na ravni krajinskih podenot je bilo pripravljeno, kot je bilo že uvodoma zapisano, zaradi potrebe, da se za prostorski plan Slovenije pripravijo vrednostne oznake posameznih delov Slovenije in posledično tudi za oblikovanje usmeritev za razvoj ali varovanje krajine.

Predmet vrednotenja je bila krajinska enota in ne morda krajinski vzorec. Čeprav to tu poudarjamo, je to povsem razumljivo. Vzorec sam kot tipološka enota namreč ne more biti predmet vrednotenja. Vrednotenje bi se sicer lahko nanašalo na konkretno pojavnost nekega vzorca v prostoru. V tem primeru bi to pomenilo povsem konkreten prostorski pojav. Temu bi ob vrednotenju morali določiti prostorske meje. Morali bi vedeti, do kje segajo naše vrednostne opredelitve, ki vključuje vse prvine vzorca. S tem pa bi že "prestopili" iz vzorca v krajinsko enoto. Vrednotenje vzorcev torej ni smiselno.

Tudi vrednotenje krajine, ki ga izvajamo v okviru krajinskih enot, ni brez težav. Večja kot je enota, večja je raznolikost enote in več možnosti je, da bi posamezne dele take enote, njene podenote, različno vrednotili. Po drugi strani pa bi preveliko drobljenje enot lahko vrsto vrednostnih meril, pri katerih je občutje celote odločilnega pomena, naredilo za nesmiselna. To težavo bi lahko izrazili tudi kot problem vpliva posameznosti in celote na kakovostno oceno krajine. Posameznost je na primer lahko neki manjši poseg, ki okolje razvrednoti, celota pa je pri tem še vedno krajina velike vidne privlačnosti ali harmoničnosti. Ocena o tem, v koliki meri posamezen poseg naruši širšo harmoničnost, je težavna in je ni mogoče strogo formalizirati. Po drugi strani pa je težavno oceniti tudi vpliv posameznosti, ki ima na primer značaj izjemno slikovite krajinske prvine, na celoto, ki je lahko daleč od skladja in vidne privlačnosti.

Sicer bi vrednotenje lahko opisali kot postopek primerjave dveh ali več pojavov, pri katerem si enega od pojavov opredelimo kot referenčnega za določeno vred-

nostno oceno. Običajno si za vrednostno referenco postavimo neko ciljno ali želeno stanje krajine. Ciljno ali želeno stanje krajine je po definiciji idealno. Je takšno, kakršno si želimo, da bi bilo. Vendar so naše želje večinoma uokvirjene glede na naše izkušnje. To pomeni, da pri vrednotenju krajine običajno ne postavljamo docela namišljenih idealov, temveč take, ki so skladni z našim resničnim izkustvom in zato tudi pričakovani. Oceno nekega stanja krajine bi lahko opisali kot oceno razlike med dejanskim in idealno zamišljenim stanjem.

V načrtovalski praksi se tudi oblika in metoda vrednotenja ravnata po namenu vrednotenja. Pri strokovnih ocenjevanjih se ocenjevalci običajno dogovorijo za referenčna krajinska prizorišča, pri čemer uporabljajo fotografije krajin s celotnega območja, na katero se ocenjevanje nanaša. Referenčna prizorišča zastopajo posamezne kakovostne razrede, ki hkrati pomenijo lestvico ocenjevanja. Običajno referenčna prizorišča zastopajo vse kakovostne razrede, kar pomeni, da tudi najbolj in najmanj kakovosten razred zastopajo krajine iz obravnavega območja.

Mogoče je ocenjevalni lestvici postaviti tudi referenčna stanja iz nekega drugega prostora, če želimo dobiti ocene, ki bi bile širše primerljive. Toda tudi v tem primeru moramo opredeliti območje, znotraj katerega naj bi bile ocene primerljive, na primer ves svet, Evropa, alpski prostor in podobno¹¹.

Ocene so vedno relativne. Zato mora biti ob vrednotenju vselej tudi pokazano, kako so posamezna referenčna stanja opredeljena oziroma, kaj vrednotenje pomeni v okviru nekega postopka in kakšen je namen vrednotenja.

Strokovnjaki vsako posamezno krajino primerjajo z referenčno podobo na fotografiji in skladno s presojo, kateremu referenčnemu stanju krajine se dejansko stanje v prostoru najbolj prilega, določajo ocene. Tako ocenjevanje je mogoče izvajati ob skupinskem delu, kar nedvomno lahko do določene mere objektivizira ocenjevanje.

¹¹ Pravkar zapisane značilnosti vrednotenja krajine se zdi pomembno poudariti, ker se je že pri dosedanjih predstavitvah vrednotenja slovenskih krajin pokazalo, kako različni ljudje različno gledajo na prostor, v katerem živijo. Nekateri mislijo, da je vsa Slovenija "izjemno kakovostna krajina", drugi pa, da je Slovenija "izjemno razvrednotena", da je "pod standardi, ki jih terja sonaraven razvoj".

Tu predstavljeno vrednotenje je potekalo podobno kot druge presoje v okviru te naloge. Predlog ocenjevalnih lestvic in za posamezne ocene referenčnih stanj je pripravil eden od sodelavcev. O predlogu so razpravljali vsi sodelujoči v okviru posebne strokovne delavnice. Posamezni poskusi uporabe lestvic so dali izkušnje, ki so pomagale odstraniti iz lestvic nedoslednosti ali morebitno enostranskost gledanja na kakovost krajine. Za ocenjevanje so bile končno uporabljene lestvice in "modeli" referenčnih stanj, za katere je bilo doseženo soglasje med sodelujočimi.

Ocenjevanje se je nanašalo na celotno podenoto. To pomeni, da je celotna podenota dobila eno samo oceno, ne glede na to, ali posamezna območja znotraj enot v pogledu vrednosti niso povsem homogena. Regionalizacija je bila pač opravljena na podlagi fizičnih značilnosti in ne na podlagi meril, ki so bila uporabljena za ocenjevanje kakovosti krajin. Ta problem je bil sicer povezan predvsem z enotami, v katerih je objekt, ki pomeni razvrednotenje.

Vsebinsko vrednotenja določajo merila. Izhodišče so bile že uvodoma prikazane prvine kulturnosti krajine.

V nadaljevanju so merila predstavljena skupaj z referenčnimi stanji krajin.

MERILA

Namen vrednotenja je bil opredeliti vitalnost (naravno in ekonomsko), doživljajsko prijetnost ("lepoto") in stabilnost ("zdravost") krajine na ocenjevalni lestvici, na kateri so bila opredeljena referenčna stanja, od najbolj zaželenih stanj do tistih, ki pomenijo razvrednotenje nekega prostora in zmanjševanje njegovih potencialov. Izbrana so bila štiri osnovna merila:

- naravna ohranjenost
- pestrost
- prostorski red
- harmoničnost.

Dodani sta bili še merili simbolnega pomena za prvine ali dele prostora, ki že imajo posebne asociativne pomene, bodisi na ravni lokalne skupnosti, širšega območja – regije ali države:

- simbolni pomen naravnih prvin,
- simbolni pomen kulturnih prvin.

Težave pri uporabi teh meril so se do določene mere pokazale pri posameznih merilih zaradi njihove posebnosti. Pri naravni ohranjenosti je namreč potrebno določeno vedenje o lastnostih prostora in o dogajanju v njem, saj na podlagi podobe krajine ali le neposrednega opazovanja ni mogoče vedno oceniti prave stopnje naravne ohranjenosti.

Pri merilu pestrosti je največja težava stojišče. Opazovanje od daleč namreč lahko pomeni drugačne oblike pestrosti kot pogled od blizu. Prav tako so nekatera območja bolj odprta in dostopna ter s tem bolj vidna, druga pa manj.

Na prostorski red močno vpliva raba, čeprav je tudi v povsem naravnih oblikah mogoče odčitati poteze urejenosti. Raba ustvarja najrazličnejše oblike reda. Pri kmetijskih rabah je mogoče odčitati pravilo, ki ga običajno moti urbanizacija (razpršena, veliki gabariti) ali naravni sukcesijski procesi (zaraščanje).

Pri uporabi meril za simbolne pomene v krajini se postavlja vprašanje, kako težo ima določen simbolni pomen krajine, kako daleč sega vednost o njem. Tu je bil pomen opredeljen na lestvici, ki njegovo težo stopnjuje glede na to, ali je lokalni, regijski ali državni. Glede na to, da regije v Sloveniji nimajo pravno-formalnega statusa v prostoru, je izraz regijski uporabljen v smislu pomena, ki presega obseg posamezne občine. Regijski torej pomeni vrednostno opredelitev, ki jo je hkrati mogoče prepoznati na večjem območju.

Če je v podenoti razvrednoten prostor zaradi človekovega posega, ki vpliva na vidne kakovosti in potencial prostora, visok simbolni pomen ostaja. Razvrednotenje torej ne zmanjšuje simbolnega pomena. Končna ocena ni preprost seštevek in izračun povprečja vseh posameznih ocen, temveč smiselno povezane ocene. Prav zaradi tega sta merili simbolnega pomena opisni in ne številčni in ločeni od drugih. V opisu podenote so podane posebnosti, ki so v enoti in so pomembne za posamezno oceno. Zapisana so tudi razvrednotenja. Zato je iz opisa tudi očitno, na kaj se simbolni pomen neke krajine nanaša.

LESTVICA OCENJEVANJA KRAJINSKIH ENOT

– za osnovna merila:

ocena 1 = največ, največji oziroma najbolj

ocena 5 = najmanj, najmanjši oziroma najmanj

– za dodatna merila:

državni, regijski, lokalni pomen

NARAVNA OHRANJENOST

Pomeni ohranjene naravne prvine oziroma prvinskost območij, hkrati pa tudi območja, ki jih imamo za naravna (prepuščena naravi), čeprav so lahko nastala sekundarno (v stoletjih zamenjan ekosistem ali spodbujena naravna sukcesija, regulacija vode in večdesetletna prilagoditev narave nanjo)

velika naravna ohranjenost – naravnost: 1

- ohranjenost reliefa, rastja, geologije, vodnih tokov
- ohranjena dinamičnost naravnih pojavov v vodnem in gorskem svetu
- stabilni ekosistemi (gozdovi)

primeri: (1) gore, reliefna dinamika

(2) ohranjena dinamika vodotoka

(3) gozdni sestoji

1

2

3

velika naravna ohranjenost – naravnost: 2

- narava v sekundarnih sukcesivnih procesih
- nekdanj močno izkoriščene površine v postopni naravni sukcesiji

primer: (1) nekdanj močno izkoriščene površine v postopni naravni sukcesiji

1

srednja naravna ohranjenost: 3

- preoblikovanost, ki se prilagaja naravnim danostim tako, da bistveno ne spreminja reliefa, globine tal ali njene razporeditve
- tradicionalno, mozaično kmetijstvo
- prilagajanje kmetijske izrabe vodnim putem in poplavnim območjem

primer: (1) reliefu prilagojena kmetijska raba z vmesnimi členi rastlinstva

(2) vrtačast svet z višjim rastlinstvom in njihovim svetom na debelejših tleh v vrtačah

1

2

majhna naravna ohranjenost: 4

- naravni ali spodbujeni sukcesijski procesi v opuščeni razvrednotenih območjih ali v območjih sanacij
- rabe, ki pomenijo odmik od naravnega stanja, a gospodarijo z naravnim virom tako, da je ohranjena njegova produktivnost
- posegi, ki lahko začasno prizadenejo naravne procese

primer: (1) njivski svet brez ohranjenih rastlinskih členov

(2) preoblikovanje naravnega vodotoka

1

2

majhna naravna ohranjenost: 5

- območja, kjer je preoblikovanost taka, da je vrnitev v prvobitno stanje praktično nemogoče (pozidanost) oz. ni racionalno, ker terja nove (gradbene) posege

primer: (1) velika pozidanost površin

1

PESTROST

Upoštevali smo pestrost pojavov, oblik in prvin. Pri doživljanju pestrosti sta gozd kot visoka vegetacija (vertikalna struktura) in masa (volumen) zelo pomembna. Pojavlja se lahko v različnih, zelo pestrih oblikah (večji ali manjši gozdiči, gozdni jeziki v grapah, ravninski gozdovi, boršti). Večja je pestrost tudi v povezavi z reliefom, na primer gozda z reliefom ali vode z reliefom.

velika pestrost: 1

- je kombinacija nekaterih ali vseh naštetih sestavin:
- pestrost reliefa (gore, vrhovi, hribi, gričevje, vrtače, doli, doline, polja)
- pestrost vodnega prostora in vodnih tokov (ravnice, terase, meandri, kanjoni, jezera, morje)
- pestrost vegetacijskih oblik (gozd, zaplate gozda, skupine drevja, posamična drevesa, živice)
- pestrost kulturnega preoblikovanja (kmet. raba, poselitev)
- pomembna je tudi množičnost oziroma številčnosti oblik in pojavov

primer: (1) raznolikost reliefa, poselitve, rastlinstva, parcelacije in cest

(2) pestrost naravnega sveta, grebeni, melišča, nižja in višja vegetacija, pašnikov

1

2

manjša pestrost: 2

- manjša raznolikost naravnih ali antropogeno pogojenih oblik in pojavov

primeri: (1) raznolikost reliefnih in vegetacijskih oblik ter parcelacije, manjša pestrost posameznih prvin

1

srednja pestrost: 3

- manj sestavnih členov, manj raznolikih oblik posameznih prvin

primer: (1) vegetacijski členi na manj razgibanem reliefu, majhno število različnih enot

(2) slabše razgiban relief z linijskimi potezami obraščenih suhozidov

1

2

majhna pestrost: 4

- majhna razgibanost naravnih prvin
- majhna krajinska pestrost

primer: (1) zaraščajoče se gozdno pobočje

(2) visoka planota ali ravnina z malo členitvenimi prvinami

1

2

majhna pestrost: 5

- homogenost prostora je velika
- prvine pestrosti sicer so prisotne (npr. vegetacija, razgiban relief), krajina pa kljub temu ni pestra zaradi ponavljajočega se vzorca

primer: (1) gozdnata pobočja

1

PROSTORSKI RED

Upoštevani so le vzorci reda, pri čemer kompleksnost kot najvišjo stopnjo reda, ki vsebuje že merilo skladnosti, uravnoveženosti, harmoničnosti, ocenjujemo drugje. V naravi ocenjujemo strukturni red (potek grebenov, dolin) in posamezne sestavine prostorskega reda: ponavljanje, ritem, usmerjenost, stopnjevanost.

velik prostorski red: 1

- ponavljajoč enostaven in razpoznaven vzorec
- visoka stopnja reda

primer: (1) njivske površine v ravnini v pravilnem vzorcu
(2) terasasti vinogradi

1

2

velik prostorski red: 2

- prostorski red je še vedno velik
  - več različnih sestavin, vsaka v svojem strogem redu
- primer: (1) urejena parcelacija njivskih površin, strnjena pozidava ob vznožju, gozd na pobočjih, njive na ravnini

1

(2) vertikalna in horizontalna urejenost površinskega pokrova na reliefu z gozdnimi zaplatami

2

3

(3) naravna krajina v visokogorju s prvinami, ki ne ustvarjajo jasnega reda (slabše izražene smeri dolin)

srednje velik prostorski red: 3

- prostorski red obstaja, a pojenjuje

primer: (1) stopnjevanost red po višini, ki pa v ospredju pojenjuje (posamezne različne prvine rastlinstva in razporeditve)

1

(2) razporeditev vegetacijskih prvin na vrtačastem svetu izraža red

2

majhen prostorski red: 4

- veliko različnih prvin, slaba strukturiranost, vtis naključnosti posameznih struktur

primer: (1) zaraščena dolina vodotoka z edino potezo reda, to je smer doline, ki jo nakazuje obrobje
(2) razpršena poselitev z vmesnimi nestrukturiranimi prvinami rastlinstva na pobočju

1

2

majhen prostorski red: 5

- prostorski red je težko odčitati

primer: (1) zaraščajoče se površine (ni okvira, ni strukture)
(2) pozidana ravnina, videz naključnosti, neurejenosti

1

2

HARMONIČNOST

Harmoničnost je sestavljeno merilo, in sicer iz pestrosti (števila prvin, pojavov, oblik prvin in pojavov) in reda. Poleg skladnosti med naravnimi danostmi in preoblikovanjem vsebuje tudi estetsko merilo – prijetnost krajinske slike. Najvišja ocena harmoničnosti pripada vzorcu, ki ima pestro, a zelo urejeno strukturo. Ocena pade, če je pestrost velika, a red manjši.

Za oceno harmoničnosti so pogosto pomembne logičnost izrabe glede na naravne danosti in stopnjo preoblikovanja (npr. poti ob vznožju pobočja) in preglednost ter razpoznavnost vzorca.

velika harmoničnost: 1

- razpoznavnost vzorca
- preoblikovanje je prilagojeno naravnim razmeram
- visoka stopnja urejenosti in skladnosti
- prijetnost krajinske slike

primer: (1) kmetijska ravnina z obrobjem in posamičnimi drevesi, gričevje z zaplatami gozda in kmetijsko rabo

(2) vinogradniško območje s slemensko pozidavo in jasnim vzorcem vinogradov

1

2

velika harmoničnost: 2

- visoka stopnja reda v prepoznavnem vzorcu
- skladnost je manjša

primer: (1) terasna pozidava pomeni določen red, pestrost je precejšnja, harmoničnost pa manjša

(2) ozka dolina s slabo sklenjenim gozdnim robom

1

2

srednja harmoničnost: 3

- raba je do neke mere skladna s prostorom, vzorec pa ima premalo prvin, da bi bil harmoničen, manjkajo na primer čitljivost, razpoznavnost, okvir

primer: (1) mozaični preplet gozdov in kmetijskih površin slabše dojemljivosti in razpoznavnosti

(2) pobočno preoblikovanje v vinograde in slemenska cesta sta prvini reda, medtem ko se zidanice in zaplate gozda ne podrejajo povsem temu redu

1

2

majhna harmoničnost: 4

- harmoničnost pojenjuje zaradi nizke stopnje reda kljub visoki pestrosti (ali obratno)

primer: (1) prepoznavna oblikovanost, ravnina je slabše členjena, vegetacijski členi so neizraziti

(2) pestrost kopastega hribovja, prepoznavanje vzorca je težje

1

2

majhna harmoničnost: 5

- raba prostora ni harmonična

primer: (1) ravnina z nekaj različnih prvin, ki pa so členjene zgolj v horizontalni smeri, pestrost je kljub urejenosti majhna, vertikalnih členov, ki bi ustvarjali dojemljiva prostorska razmerja, ni

(2) ravnina, ni cezur, manjša strukturiranost z različnimi prvinami, razmerje med naravnimi in kulturnimi prvinami je v korist slednjih

1

2

**SIMBOLNI POMEN NARAVNIH PRVIN
(GORE, JEZERA, REKE, RASTJE)**

Na podlagi naravnih značilnosti in krajinsko prepoznavnega kulturnozgodovinskega pomena opredeljujemo, v kakšnem obsegu je neko območje prepoznavno (v državnem, regionalnem ali lokalnem).

Državni pomen:

Simbolni pomen imajo na primer posamezne gore ali druge naravne prvine, ki so ga pridobile bodisi zaradi domoljubnih, turističnih, verskih dogodkov ter se vežejo na njihove osnovne naravne lastnosti (višino, izpostavljenost, vidnost, obliko, lego) in zaradi redkosti (npr. morje).

primeri: (1) *Triglavski masiv*

(2) *Slovensko morje*

Regionalni pomen:

Naravne prvine so pomembne za regijsko identiteto in so razpoznavne na ravni regije.

primer: (1) *Golica*

(2) *Krka*

Lokalni pomen:

Lokalni pomen imajo prvine in pojavi, ki so na tej ravni razpoznavni bodisi kot zaokrožena območja ali lokalne posebnosti – redkosti. So lahko pomembne prvine lokalne identitete.

primer: (1) *reka Nadiža*

(2) *stene nad Kolpo*

1

2

1

2

1

2

SIMBOLNI POMEN KULTURNIH PRVIN

Na podlagi krajinskih značilnosti kulturnih prvin opredeljujemo, v kakšnem obsegu je neko območje prepoznavno (v državnem, regionalnem ali lokalnem).

Državni pomen:

- primer: (1) *Bled*
(2) *Piranske soline*

Regionalni pomen:

- primer: (1) *Jeruzalemske gorice*
(2) *grad Otočec*

Lokalni pomen:

- primer: (1) *Lača ves*
(2) *Slivje*

1

2

1

2

1

2

Ocene kakovosti krajine po krajinskih enotah Slovenije

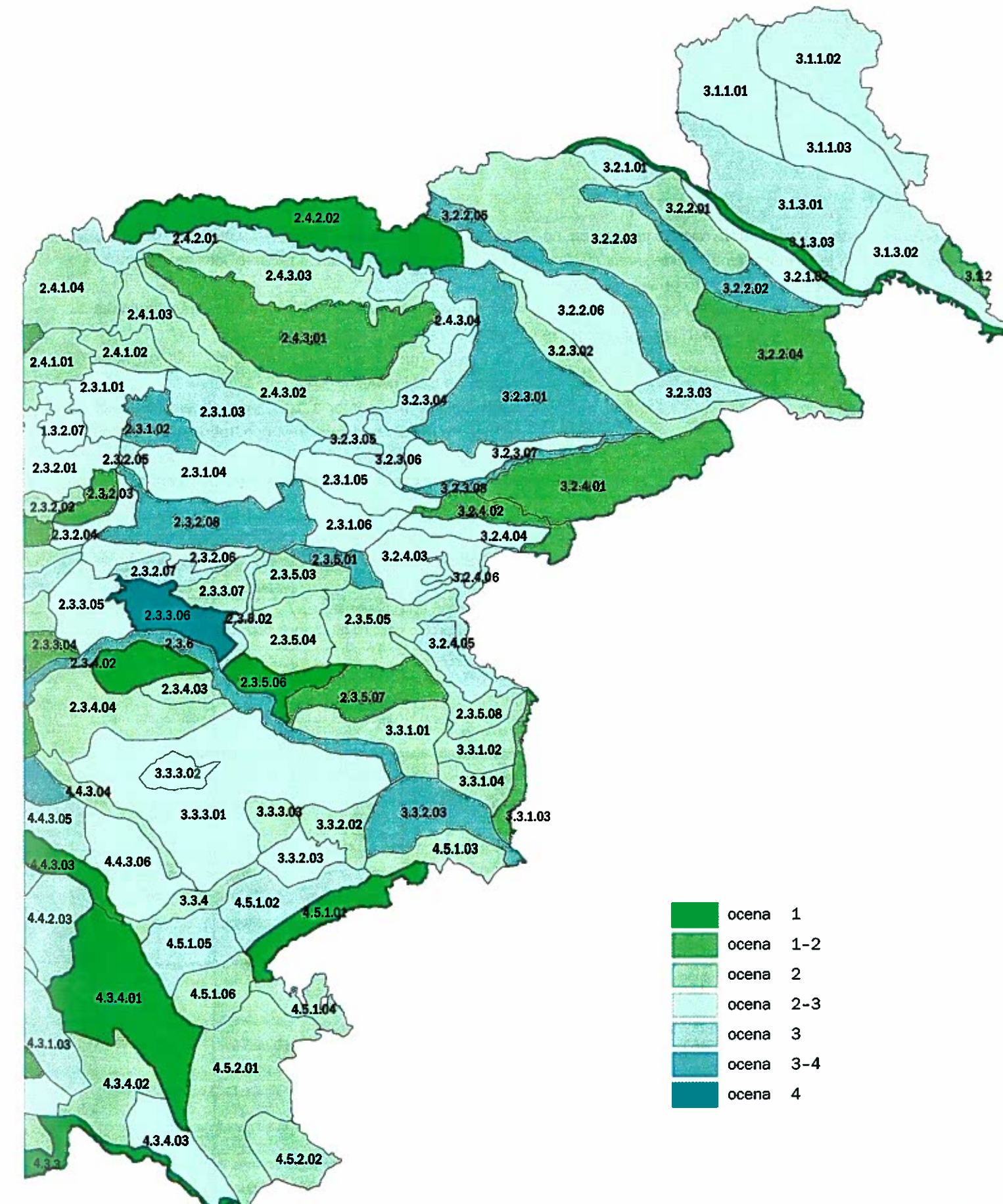
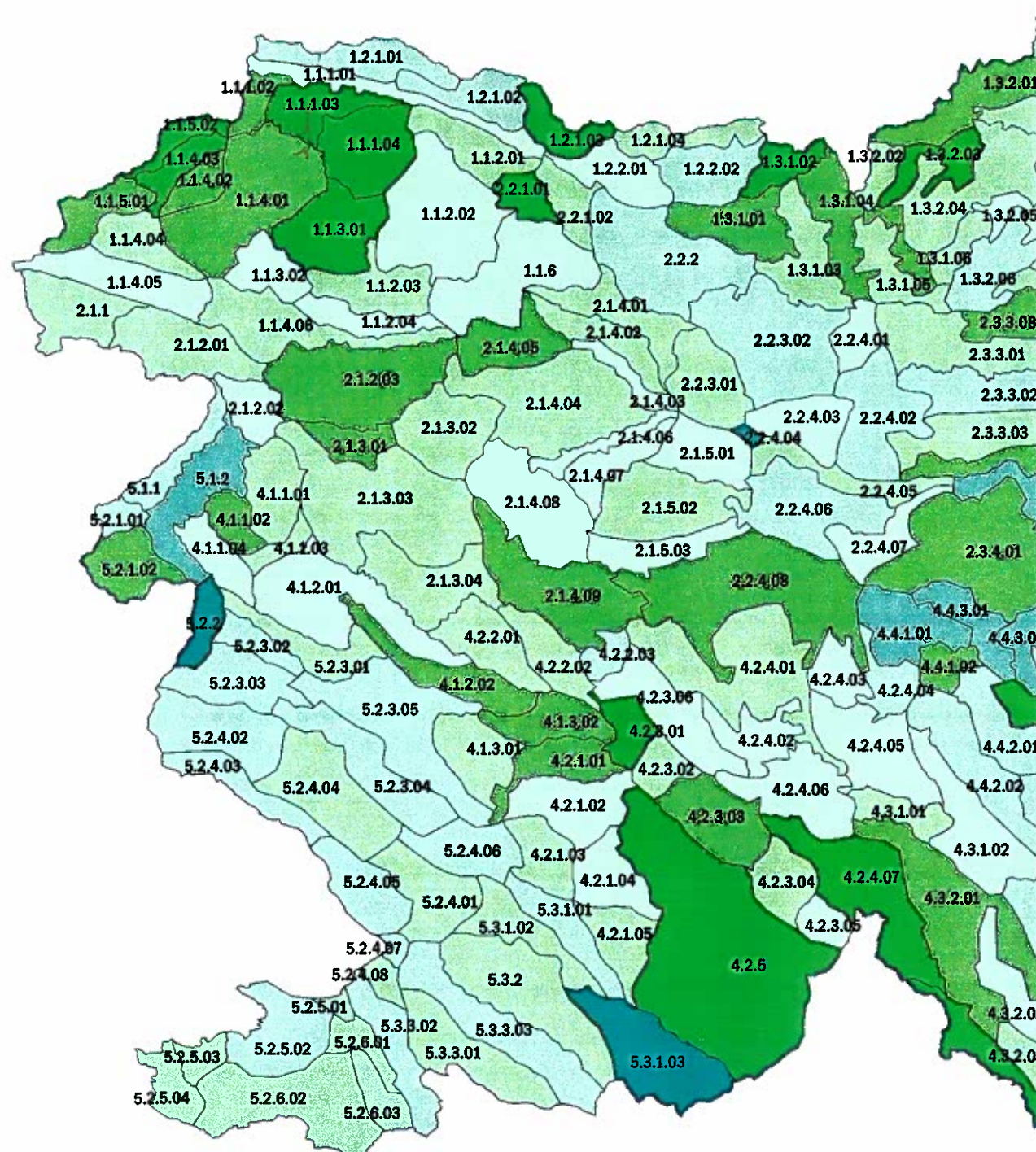

SKUPNA OCENA PODENOTE

Krajina je bila vrednotena na lestvici ocen od 1 do 5. Največ ocen se giblje med 2 in 4, ocena 5 ni bila podeljena nobeni podenoti. Razlogi za to so različni. V nekaterih območjih k temu pripomore dejstvo, da smo se v obravnavi izognili mestom in večjim urbaniziranim območjem. Po drugi strani se razvrednotenja pojavljajo

kot posamični objekti, ki celotno oceno sicer zmanjšajo, vendar ne vplivajo na vrednost cele enote. Sorazmerno visoke ocene krajine pa kažejo na to, da je predvsem v podeželskih območjih krajina še dobro ohranjena.

Karta vrednotenja krajinskih podenot je predstavljena na strani 82 – 83.

Struktura opisov na različnih ravneh krajinske regionalizacije

Vsak opis enote na vseh treh ravneh je narejen po enotni shemi, ki je predstavljena v nadaljevanju.

Na prvem mestu je ime enote, ki jo opisujemo. Številka se nanaša na razvrstitev v eno od osnovnih območij, ki smo jih opredelili v postopku regionalizacije in pomeni:

- 1 – alpske regije,
- 2 – predalpske regije,
- 3 – subpanonske regije,
- 4 – kraške regije,
- 5 – primorske regije.

Samo ena številka pred imenom (na primer 1) označuje najširšo krajinsko enoto in opise na najsplošnejši ravni.

Dve številki (na primer 1.1) pomenita širšo krajinsko enoto in opis na drugi ravni.

Tri številke (na primer 1.1.1) označujejo opis krajinske enote na tretji ravni.

Štiri številke (na primer 1.1.1.1) označujejo krajinsko podenoto in opise na četrti ravni podrobnosti obdelave. Na začetku vsakega opisa enote je ime enote, navedba enote, v katero je vključena, in navedba enot, ki jih zajema na nižji ravni.

PRVA RAVEN – NAJŠIRŠE KRAJINSKE ENOTE		
Glavne vsebine	Podvsebine	Opisi
Ime		prvi zapis je poimenovanje enote, ki jo opisujemo drugi zapis je navedba enot, ki sodijo vanjo na nižji ravni in bodo opisane v nadaljevanju
I. Opis enote	Položaj v prostoru	pisna in grafična ponazoritev na karti Slovenije
	Homogenost	Temeljna opredelilnica enote podnebje, relief – geologija, rastje
	Raznolikost	prvine prepoznavnosti in lastnosti, ki vplivajo na dojetje homogenosti enote (npr. relief, rastje, kraški pojavi)
II. Krajinski značaj		raznolikost v širšem smislu; opredeljujejo jo lahko razčlenjenost (razbrazdanost) reliefa, različna stopnja kulturne preoblikovanosti oziroma naravne ohranjenosti
III. Smernice za varovanje		opisano glede na naravno ohranjenost, rastje, hidrologijo, relief, smeri prostora, poselitve, primarno rabo tal (na tej ravni ni opisov vzorcev, regionalizacija temelji na podnebjju)
		se vežejo na predhodno izpostavljeni krajinski značaj enote
DRUGA RAVEN – ŠIRŠE KRAJINSKE ENOTE		
Glavne vsebine	Podvsebine	Opisi
Ime		prvi zapis je ime enote, ki jo opisujemo drugi zapis je navedba enot, ki sodijo v enoto, ki jo opisujemo in bodo opisane v nadaljevanju
I. Opis enote	Položaj v prostoru	pisna in grafična ponazoritev lege enote v Sloveniji
	Grafična predstavitev	relief z gozdom
	Statistika	nadmorska višina v razredih, strmina v razredih, geologija v razredih
	Merila za opredelitev enote	hidrografska mreža, robovi, meje, prostorske smeri, skupni pojavi
	Prepoznavnost krajine	krajinske lastnosti, ki vplivajo na prepoznavnost krajine (višinske razlike, relief, naravna dinamika, vode, raba prostora)
	Spreminjanje krajine	procesi, ki jih je odčitati kot novejšje spremembe v krajini in se nanašajo na relief, vode, primarno rabo tal, rastje, poselitve in urbanizacijo
II. Krajinski vzorci		splošni vzorci z navedbo območij, kjer se pojavljajo; regionalizacija temelji na reliefu
III. Smernice za varovanje		izhajajo iz opisov prvin prepoznavnosti in iz spreminjanja krajine

TRETJA RAVEN – KRAJINSKE ENOTE		
Glavne vsebine	Podvsebine	Opisi
Ime		prvi zapis je ime enote, ki jo opisujemo drugi zapis je navedba enot, ki sodijo v enoto in so vrednotene
I. Opis enote	Položaj v prostoru Ključne značilnosti Grafična ponazoritev Statistika Merila za opredelitev enote Splošna prostorska razmerja Krajinske posebnosti	pisna in grafična ponazoritev lege enote v Sloveniji kratka opredelitev, ki naj bi ponazorila duha prostora in se v tem vrstnem redu nanaša na: naravne značilnosti, kulturne prvine, doživetje prostora – orientacijo, pomene prostora, izjemnosti relief z gozdom nadmorska višina v razredih, strmina v razredih, površinski pokrov prvine, ki enoto razlikujejo od drugih enot; skupne lastnosti opis strukture območja, preglednost, orientacija, merilo krajine, kompleksnost zgradbe, spreminjavnost opis prvin, ki so krajinsko pomembne, ki izstopajo, bodisi zaradi svoje naravne oblike ali posebnosti ali kulturnega preoblikovanja in so v prostoru zaznavne
II. Opis posameznih krajinskih prvin	Relief Vode Rastje Primarna raba tal Poselitev	oblike površja, geomorfološke značilnosti, relativne višinske razlike, prehodi v druge površinske oblike pojavnost vode in njene oblike, ohranjenost, značaj, pomen v prostoru lastnosti in oblike rastja (strnjenost, odprtost, posamičnost prvin), oblike poraščenih površin, stopnja naravne sukcesije, vegetacijske posebnosti opis posameznih primarnih dejavnosti glede na pojavnost v prostoru (npr. gozdarstvo: sodobno prebiralno, številne gozdne ceste; kmetijstvo: opis prevladujočega tipa, stopnje izrabe, tip parcelacije, stik s tradicionalno poselitvijo) tip glede na obliko: razložena, strnjena – gručasta, zaselki, celki, novejša: razpršena
III. Krajinski vzorci	Vzorci	kratek opis krajinskega vzorca, ki se veže na vzorce, opredeljene na drugi ravni, ter oznaka: redek ali značilen; regionalizacija temelji na sestavljenosti, ki jo na tej ravni ustvarjajo stanje površinskega pokrova, raba in relief
IV. Vrednotenje		vrednostne (številčne) ocene krajinskih pomenov na četrti ravni z opisom vrednosti in z navedbo izjemnih (izjemna krajina) in razvrednotenih območij; simbolna vrednost je opisana posebej
V. Smernice za varovanje in urejanje		smernice za varovanje in urejanje izhajajo iz krajinskih vzorcev in vrednotenja

Primer opisa na vseh treh ravneh

Za prikaz opisov posameznih krajinskih ravni je bilo izbrano območje Kraških regij notranje Slovenije. Znotraj tega območja sta bili izbrani še dve enoti, po ena za vsako raven.

1. raven Kraške krajine notranje Slovenije

(Najširša krajinska enota)

2. raven Pivško–Cerkniška planota

(Širša krajinska enota)

3. raven Velika notranjska planota

(Krajinska enota)

Predstavitev posamezne enote sledi pokazani shemi.

Je istovetna s prikazi in opisi v 4. zvezku Kraške krajine notranje Slovenije.

4 Kraške krajine notranje Slovenije

OPIS ENOTE

Položaj v prostoru Enota sega od Banjšic, V. Čemšenika, Godoviča, Logatca, Vrhnike, južnega roba Ljubljanskega barja, do Grosupljega, Trebnjega, doline Temenice, Novega mesta, Šentjerneja, Kostanjevice in Bregane ter naprej po hrvaški meji do Ilirske Bistrice, Pivke, južnega roba Nanoške planote, pobočij nad Vipavo, pa do Ajdovščine, Nove Gorice in Banjšic.

Temeljna opredelilnica enote Enoto opredeljujejo kraške značilnosti, ki se kažejo v oblikovanosti reliefa, hidrologiji in površinskih ter podzemeljskih geomorfoloških pojavih.

V enoti glede na nadmorsko višino prevladuje bolj ali manj ostro celinsko podnebje. Zaradi odmaknjenosti od drugih podnebnih izrazitejših enot vanjo na splošno ne posegajo močni sredozemski, alpski in subpanonski podnebni vplivi, razen na mejnih območjih enote.

Homogenost Enoti dajejo homogenost kraški pojavi, kot so kraške jame, površinska skalovitost, vrtače, udornice, slepe doline, kraška polja, suhe doline in kraška hidrologija, kot so ponikalnice, poplavna območja, občasna jezera, ki pa so v povezavi z reliefom zelo raznoliki. O homogenosti govorimo zato na ravni doživetja, vtisa kraškega prostora.

K homogenosti prispeva gozdnatost območja, ki je velika predvsem na odmaknjenih delih in obrobju.

Raznolikost Raznolikost enote je velika. Opredeljujejo jo zlasti vertikalna členjenost in horizontalna oblikovanost reliefa, oblike izravnjav, menjavanje gozdnih hribovij ali planot s kraškimi podolji ter precejšna nestanost kraških voda.

Na zahodnem delu enoto opredeljujejo kraške planote, členjene z večjimi ali manjšimi izravnjavami, od katerih so najizrazitejša kraška polja, na vzhodu pa je nižji kraški svet gričevja in ravnikov.

KRAJINSKE ZNAČILNOSTI

Značilna je velika naravna ohranjenost, predvsem gozdov, visoke vegetacije ob potokih in zamočvirjenjih, reliefa in mikroreliefnih pojavov.

Prevladujoč tip gozdov, ki dajejo enoti znatno mero homogenosti, so jelovo bukovi gozdovi.

Krajinski značaj pomembno oblikuje hidrološka spreminjavnost, ki se kaže v občasnih oziroma nestalnih vodnih površinskih tokovih, ponikujočih kraških rekah, presihajočih jezerih in občasnih poplavadah.

Značaj prostora oblikuje tudi naravna, pretežno dinarska smer (SZ–JV). V tej smeri potekajo predvsem podolja in kraška polja, ki so pojem večjih uravnav na krasu, na katera se veže večji del kmetijske rabe in poselitve.

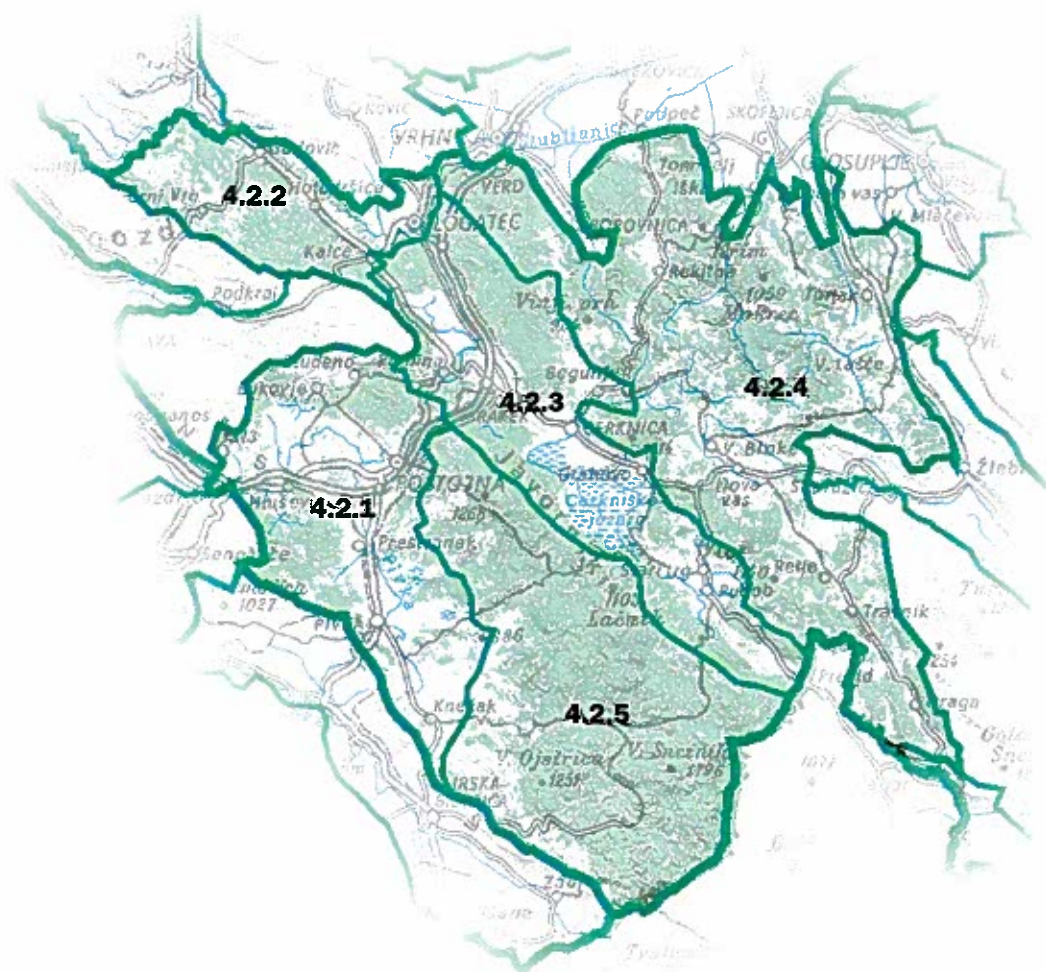
Prevladuje tip podeželske krajine, za katero so značilne strnjene vasi, obkrožene s kmetijskimi zemljišči. Prilagodnost kmetijskega pridelovalnega prostora eni vasi je jasna in ponekod poudarjena z gozdnatim obrobjem ali postopno preko senožetne krajine prehaja v gozd.

SMERNICE ZA VAROVANJE

Ohranjati je treba naravno prvobitnost, hidrološko spreminjavnost, osnovne kraške oblike in prepoznavni značaj kulturne krajine, ki jo opredeljuje povezava kmetijskega prostora s poselitvijo – vasmi.

4.2 Pivško–Cerkniška planota

KRAJINSKE ENOTE

- 4.2.1 Pivška planota
- 4.2.2 Planota Črni vrh – Logatec
- 4.2.3 Cerkniško območje
- 4.2.4 Velika notranjska planota
- 4.2.5 Snežnik z Javorniki

OPIS ENOTE

Položaj v prostoru Enota sega od zgornjega toka Idrijce do Godoviča, se nadaljuje do Ljubljanskega barja, od tu do Žlebiča, Travnne gore in Trave do hrvaške meje, po njej do Ilirske Bistrice, Pivke, Razdrtega in po južnem robu Nanoške planote do Planine in Črnega vrha ter do doline Zgornje Idrijce.

Merila za opredelitev enote Enoto opredeljuje enotno povodje, ki sicer v prostoru zaradi podzemnih tokov ni povsem razpoznavno. Obrobja enote so deloma tudi v drugih povodjih, vendar reliefno sodijo v meje te enote.

Prepoznavnost krajine Prepoznavnost vzhodnega dela območja so kraške oblike reliefa. Na površini so izrazite v verigi kraških polj od Godoviča do Babnega polja ter v višjih planotastih območjih.

Zahodni del, Postojnsko–Pivško območje, je prepoznavno po mehkem, valovitem reliefu z zamočvirjenji po dolinicah in skupinami visoke vegetacije.

V enoti je nekaj izjemnih naravnih pojavov, ki so uvrščeni v naravno dediščino (Rakovška uvala, Cerknško jezero, Postojnska jama, Snežnik) in se asociativno enačijo z enoto.

Spreminjanje krajine V krajini poteka urbanizacija podeželja, ki se kaže v večji pozidanosti prostora in razpršeni gradnji na pobočjih ter spremembah v kmetijski rabi. Sledi urejeni prometni mreži. Odvija se v bližini večjih središč (Pivka, Postojna, Logatec, Cerknica) in ob vitalnih vaških naseljih (Loška dolina, Loški potok). Posegi v relief so moteči predvsem zato, ker gre večinoma za kamnolome, ki načenjajo vidno izpostavljeno obrobje (Cerknško območje). Kmetijski prostor s težjimi pridelovalnimi razmerami (planotast in vrtačast svet, pobočja) se zarašča, kar v ravninah ali dolinah pomeni zapiranje območij in manjšo preglednost (dolina Rašice), včasih tudi spremembo mikroklimе in posledično opuščanje pridelave določenih pridelkov, ki jih take spremembe prizadenejo (povečanje vlage, manjša prevetrenost). Zaraščanje vrhov, posebno takih, kjer je identiteta grajen objekt (primer Križne gore s cerkvijo ali gradu Turjak), pomeni izgubo orientacijske točke. V odvisnosti od kmetijske rabe so površine v zaraščanju lahko senožetna krajina s posamičnimi drevesi in grmi na travnati površini, ali pa brezoblična, težko prehodna vegetacijska masa z nejasnim gozdnim robom.

V dostopnejših predelih dolinskega ali uravnanege sveta (Postojnsko, Cerknško) poteka intenzifikacija kmetijske pridelave, ki je usmerjena predvsem v odstranjevanje zarasti, kar ravninski, pregleden in pogosto manj členjen svet osiromaši, tako krajinsko kot ekološko.

Pomemben vir spreminjanja krajine je gradnja prometnih koridorjev, ki je na tem prometno strateškem območju zelo aktualna. Na kraškem območju, kjer prevladujejo dinarske smeri SZ – JV, je povezava v prečni smeri velika prednost, kar pa lahko po drugi strani povzroči neprimeren razrez prostora na nenaravne krajinske enote, izgubo orientacije in identitete, odpiranje naravnih območij.

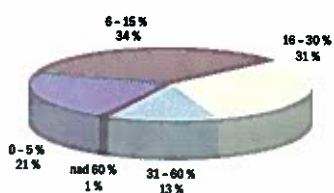
KRAJINSKI VZORCI

- strnjeni gozdovi na hribovju (Javorniško–Snežniško pogorje, Krim, Mokrec)
- kraška polja (Cerknško, Babno, Logaško, Planinsko, Loški potok, Ponikve)
- členjena kmetijska krajina na razgibanem reliefu (Hrušica, Slemena, Goljanska planota)
- vodnate doline (Postojnsko, Pivško)

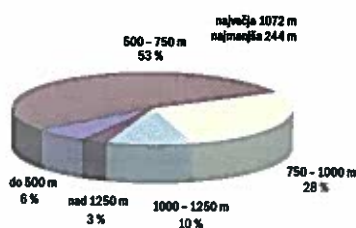
SMERNICE ZA VAROVANJE

- ohraniti podeželski značaj prostora, kar pomeni pozidavati v ustreznem razmerju do odprtega prostora in v obliki, ki je značilna za območje (strnjena ali razložena, na slemenu, v vznožju, na vrhu, na obrobju) in v skladu z značajem naselja
- ohranjati prehodnost naravnih koridorjev, kot so doline, poplavna območja
- ohraniti razpoznavne naravne, dinarske smeri prostora
- ohraniti značilne robove, ki so pomembni za krajinsko podobo oziroma orientacijo, zaključenost ali odprtost območja ter prepoznavnost (obrobja kraških polj, obrobja dolin – Želimejščica, Rašica, Mišja dolina, Cerknšičica)
- varovati prvobitnost naravnih oblik (rečnih strug in sotesk, kot so Iška, Zala) in njihove okolice, posebno značilne naravne pojave ter območja, kot so vrtače, doline, hidrološke kraške posebnosti, skalni robovi in močvirni biotopi na splošno in povsod tam, kjer so ti pomembni členi krajine (visoka vegetacija na zamočvirjenih območjih na Pivškem in Postojnskem)

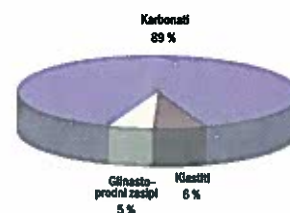
STRMINE

NADMORSKE VIŠINE

GEOLOGIJA

4.2.4 Velika notranjska planota

KRAJINSKE PODENOTE

- 4.2.4.01 Krimsko–Pokojiška planota
- 4.2.4.02 Vidovsko hribovje
- 4.2.4.03 Goljanska planota
- 4.2.4.04 Turjak
- 4.2.4.05 Velike Lašče – dolina Rašice in Slemena
- 4.2.4.06 Topol – Nova vas – Bloke
- 4.2.4.07 Širše območje Loškega potoka

OPIS ENOTE

Položaj v prostoru Meja poteka od Logaške planote, Brezovice pri Borovnici do Kamnika pod Krimom, po južnem robu Ljubljanskega barja, do Želimelj in Smrjenj, M. Ločnika, do Male gore, Travne gore, ob Gote-niškem Snežniku do Trave, po hrvaški meji, čez Racno goro, do Metuljev, Bloške police, severno od Slivnice, na Menišijo in Logaško planoto.

Ključne značilnosti

- slemenena, reliefna raznolikost, vodnatost
- odprta kmetijska krajina, vezana na vasi
- odmaknjenost, razglednost, odprtost ravnin
- prvobitnost prostora
- soteske, grad, cerkve

Merila za opredelitev enote Območje geografsko sklenjenega planotastega sveta opredeljujeta nadmorska višina in geološka zgradba.

Splošna prostorska razmerja Zgradbo prostora bi lahko opisali kot zaporedje ločenih kraških planot, ki se med seboj razlikujejo po reliefni izoblikovanosti. Preglednost in orientacijo v prostoru motita izrazita členjenost območja znotraj posameznih enot kot tudi njihova med-sebojna delitev z vodnimi soteskami v različnih smereh. Na območjih uravnanih planot (Nova vas, Bloke) sta preglednost in orientacija večji, predvsem zaradi odprtosti prostora in relativne neporaslosti v območjih kmetijske rabe. Posamezni deli obrobja (relief ali vasi) so orientacijske točke v prostoru in nakazujejo smer prostora in njegovo nadaljevanje, kar je značilno za doline.

Merilo krajin znotraj enote je različno, na območjih večjih kraških planot je merilo večje in zgradba enostavnejša, čeravno so lahko kmetijske površine drobno strukturirane, pa so zaradi travinj neprepoznave (Bloška planota, Krmsko–Pokojiška planota). Na območjih slemen in rečnih dolin je merilo drobnejše, kompleksnost vzorcev pa večja predvsem zaradi reliefa (terase, njive) in vegetacije (Velikolaška dolina, Slemenena, Vidovska planota).

Zgradbo prostora spremlja velika spreminjavnost predvsem v območjih z izrazitejšo kraško hidrologijo (Loški potok z obdobji krajše poplavnosti), kar pa na razmerja v prostoru bistveno ne vpliva.

Krajinske posebnosti Naravno ohranjene, neposeljene in težko dostopne soteske Iške in Zale sodijo med krajinske posebnosti območja. Prav tako kulturne prvine, kot so grad Turjak na reliefnem pomolu nad Želimeljščico, na daleč, po obliki in poraščenosti razpoznavna gora Gora s sv. Ahacem, tako iz Ljubljanske kotline kot Slemen, nadalje cerkve – znamenja v prostoru (sv. Ana nad Podpečjo, sv. Marjeta nad Golim, sv. Marija nad Robom, sv. Lovrenc na V. Osolniku, sv. Gregor na Sv. Gregorju, sv. Lenart v Loškem potoku) zaznamujejo naravno izpostavljene dele prostora.

OPIS POSAMEZNIH KRAJINSKIH PRVIN

Relief Visoke kraške planote se strmo dvigajo iz nižjega ravninskega sveta (prehod iz dolin: Sodraške, Želimeljске), prav tako stopnjevan je prehod med posameznimi uravnanimi deli planot (z nižjega Cerkniškega območja v Novo vas, z Nove vasi na višje ležeče Bloke ali Loški potok).

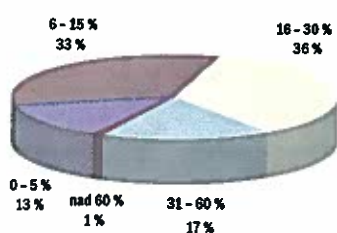
Relief je valovito planotast, vanj se zajedajo doline, grape, soteske, prehaja v slemenena, griče, višje hrbte, ravnine in kotlaste izravnave.

Vode Površinske vode se pojavljajo v ozkih grapah ali strmih skalnih in prepadnih soteskah, zarezanih v planote (Želimeljščica, Iška, Zala), ali kot površinski vijugavi tokovi po slabo prepustni podlagi (Bloke, Ponikve nad Preserjami). Ustvarjenih jezerskih biotopov je malo in so majhni (Bloško jezero, Rakitniško jezero). Zamočvirjenja so povsod ob potokih, v dolinah se pojavljajo v večjih površinah (Mišja dolina, dolina Rašice).

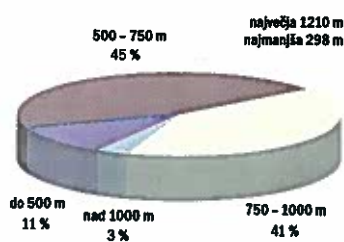
Občasno se pojavljajo na površini podzemne vode, ki ostanejo najpogosteje nekaj dni ali tednov (Loški potok).

Rastje Na odmaknjenih legah enote prevladujejo sklenjeni jelovo–bukovi sestoji. Razširjeni so tudi drugi, predvsem sekundarni in degradirani gozdovi ter opuščene kmetijske površine, ki se zaraščajo s pionirsko vegetacijo. Na višjih legah je to predvsem smreka, delno leska in topol, drugod bor in breza. Na vlažnih površinah v dolinah prevladuje grmovna in visoka vegetacija ter močvirni biotopi. Travinje prevladuje na kmetijskih površinah, pojavljajo se kot intenzivne (v ravninah) ali ekstenzivne površine (na pobočjih).

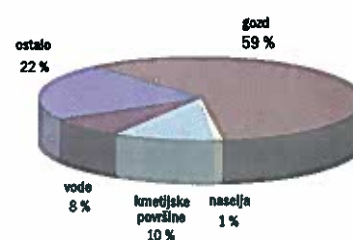
STRMINE

NADMORSKE VIŠINE

POVRŠINSKI POKROV

Primarna raba tal Kmetijske površine se pojavljajo kot sklenjene večje izkrčenine sredi gozdov (Rakitniška kotlina, Pokojiška planota, Kamniško podolje, Slemen), vedno v povezavi z naselji, redko kot manjše jase sredi gozdov. Pasovi ozkih kmetijskih površin ob naseljih se v večji oddaljenosti od njih spremenijo v senožeti, obsežne travnate površine, pogosto neravne in porasle s skupinami dreves ali posamičnimi drevesi. Gozdarstvo ima prednost predvsem na površinah s strnjenim in gozdarsko zanimivimi gozdnimi sestoji, vmesne površine pa so kulturna krajina v prehodu, ki

prehaja bodisi v gozd z naravno sukcesijo, bodisi v nove zazidljive površine.

Poselitev Osnovni poselitveni vzorec se prilagaja razgibanosti, kakovosti tal in poplavnosti. Najpogostejše so številne, manjše, gručaste vasi na izravninah slemen, na obrobju dolin in kraških poljih ali kot samine na manjših kmetijskih površinah, obdane z gozdovi. Novejši poselitveni vzorec se temu redu ne prilagaja, gre pretežno za sistem razpršene gradnje ali širitev vasi navzven ob komunikacijah ali med njimi.

KRAJINSKI VZORCI

4.2.4/1 Gozdne kraške planote Dvignjeni uravnani platoji s kmetijskimi površinami se v mozaičnem tradicionalnem kmetijskem vzorcu prepletajo z gozdovi in strnjenimi vasmí. Ponekod se pojavljajo vrtače. V planote se zajedajo globoke, naravno ohranjene soteske vodotokov, ki imajo izjemno zgradbo.

Značilen vzorec. Primer: Gozdovi nad Iško

4.2.4/2 Kmetijska krajina na uravnani planoti Uravnan svet, širok in odprt, z manjšimi vzpetimi hribi, ki so povečini travnati ali porasli z borovjem. Naselja ležijo na pobočjih. Manjši potočki so regulirani, progasta struktura njiv sledi blagim nagibom; vegetacije na odprtih površinah je malo.

Značilen vzorec. Primer: Topol

KRAJINSKI VZORCI

4.2.4/3 Kmetijska krajina na zamočvirjeni kraški planoti Komaj opazne depresije so zamočvirjene, ponekod so celo naravno ohranjeni potoki. V splošnem prevladujejo travniki, na odcednejših površinah pa so urejene njive. Gričevno obrobje je poraslo z borovjem. Pozidava se pojavlja na obrobju planote.

Redek vzorec. Primer: Bloke

4.2.4/4 Kmetijska krajina na slemenastem reliefu Na reliefno razgibanem območju z zaobljenimi oblikami ter z grapami in dolinami se pojavlja značilna poselitve v manjših zaselkih na slemenih. Kmetijska pridelava je ekstenzivna, s prevladujočim travinjem. Prepletanje večjih travniških površin s sadovnjaki in poselitvijo ustvarja razgiban krajinski vzorec.

Značilen vzorec. Primer: Slemena

4.2.4/5 Kraška polja V kraških uvalah z jasnimi strmejšim in gozdnatim obrobjem so središčno postavljene gručaste vasi ob osrednji cestni povezavi. Talne vode pomembno vplivajo na organizacijo naselja in rabo prostora. Kmetijske površine so urejene na ozkih parcelah, ki so ponekod poudarjene s pasovi grmovnih živic, tako da tradicionalna kmetijska raba ustvarja mozaičen in pester vzorec.

Redek vzorec. Primer: Retje, Loški potok

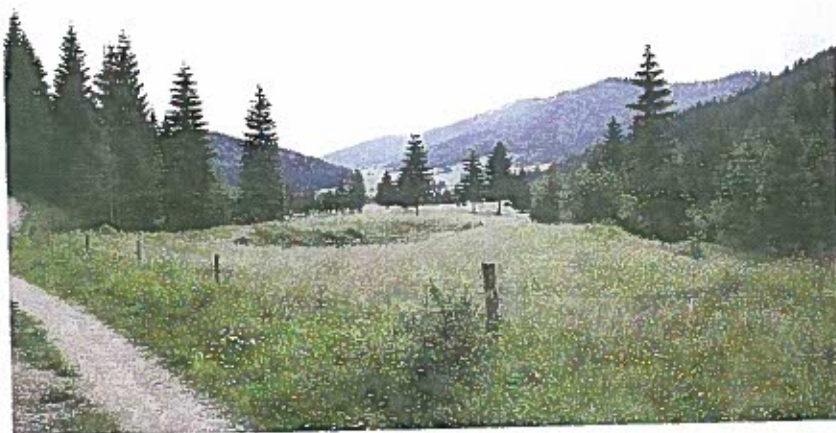
4.2.4 Velika notranjska planota

4.2.4./6 Vodnate doline Rečne doline prehajajo v zamočvirjene ravnice z bogato obrežno zarastjo in močvirnimi travniki. Pozidava in sodobna kmetijska pridelava se pojavljata na obrobju zunaj dosega poplavnih voda, večino ma v mozaičnih vzorcih in na terasno preoblikovanih pobočjih. Opuščanje kmetijske obdelave močvirnih ravníc vodi k naravni sukcesiji, s tem pa se zmanjšujejo vrednosti kulturne krajine.

Značilen vzorec. Primer: Dolina Rašice

4.2.4/7 Kmetijska krajina v suhi dolini Dolge, ozke doline, ponekod razširjene, mikroreliefno razgibane, ponekod z manjšimi zamočvirjenji. Strnjena naselja na dnu doline so obdana s tradicionalnimi kmetijskimi površinami na boljših zemljiščih. Zaraščena pobočja prehajajo v strnjen gozd. Na razvojno zanimivih območjih se čuti pritisk urbanizacije v novogradnjah in širitvah vasi.

Značilen vzorec. Primer: Draga

VREDNOTENJE

4.2.4.01 Krmsko–Pokojliška planota 2

Zaradi odmaknjenosti je ta pretežno gozdna enota ohranila veliko stopnjo naravne ohranjenosti in značilnosti naravne krajine.

Simbolne vrednosti naravnih in kulturnih prvin: lokalni pomen

4.2.4.02 Vidovsko hribovje 2–3

Kmetijska krajina na razgibanem reliefu odslikuje veliko skladnost prvin kulturne krajine z naravnimi strukturami območja, vendar po izjemnosti ne izstopa.

Simbolne vrednosti naravnih in kulturnih prvin: lokalni pomen

4.2.4.03 Goljanska planota 2–3

Prilagojenost poselitvenega vzorca in kmetijske rabe tal reliefni zgradbi ter ohranjenost naravnih oblik reliefa uvrščata območje med značilne kmetijske krajine s samooskrbnim kmetijstvom.

Simbolne vrednosti naravnih in kulturnih prvin: lokalni pomen

4.2.4.04 Turjak 3

To kraško območje ima nekatere kulturne prvine izjemnega pomena (Turjaški grad, cerkev svetega Ahaca, slapovi), vendar se tu pojavlja močna stihijska pozidava slabših kmetijskih površin in razvrednotenega gozda.

Simbolne vrednosti naravnih in kulturnih prvin: regionalni pomen

4.2.4.05 Velike Lašče – dolina Rašice – Slemenca 2–3

Kmetijska krajina je kljub zaraščanju kmetijskih površin in spreminjanju vasi ohranila visoko stopnjo prostorske pestrosti in skladnosti kulturne krajine ter naravne zgradbe prostora.

Simbolne vrednosti naravnih in kulturnih prvin: lokalni pomen

4.2.4.06 Topol – Nova vas – Bloke 2–3

Območje zaznamuje naravna ohranjenost močvirnih ravnin in potokov, kraška izoblikovanost reliefa, prilagojenost izrabe prostora tem naravnim danostim in manjše izjemne krajinske strukture, kot je potek Bloščice čez Bloško planoto.

Simbolne vrednosti naravnih in kulturnih prvin: regionalni pomen

4.2.4.07 Širše območje Loškega potoka 1

Kmetijska raba je v tej dolini oblikovala drobno členjeno kulturno krajino s strnjenimi naselji in značilno parcelno strukturo, ki je kljub opuščanju kmetijske rabe na nekaterih višje ležečih območjih še vedno jasno čitljiva in ustvarja jasen prostorski red.

Simbolne vrednosti naravnih in kulturnih prvin: državni pomen

SMERNICE ZA VAROVANJE IN UREJANJE

- ohranjati prvobitne, težje dostopne predele (soteske Iške, Zale, gozdnata pobočja in vrhovi Mokrcja, Krima)
- ohranjati vidnost posameznih znamenj v prostoru z upoštevanjem njihovega kulturno zgodovinskega izročila (Turjaški grad, posamične cerkve na Goljanski planoti)
- ohranjati posebne reliefne oblike (Gora, doline vodotokov Želimeljščica, Iška, Zala)
- ohranjati strukturo kraških polj in oblike preoblikovanja, ki jih narekuje (pozidava nad poplavami, ohranjanje robov polja)
- ohranjati obliko dolin kot posebne krajinske in morfološke enote (reke Želimeljščica, Iška, Zala)
- ohranjati strukturo slemenastih krajin
- ohranjati tip senošetne krajine, ki s postopnim in vegetacijsko značilnim vzorcem prehaja v gozd
- zaraščanje naj poteka logično, glede na prostorske značilnosti, na primer po pobočjih navzdol (pobočja nad Retjami, Novo vasjo, na Blokah); v primeru vasi, obdanih z gozdom, naj se ta širi od gozdnega roba navznoter, proti vasi (V. Poljane, Golo)
- preprečevati pobočno pozidavo visokih in strmih leg ter slemenastih območij, ki so zdaj v kmetijski rabi in so vidno izpostavljena
- tehnološka prilagoditev in sprememba parcelacije naj potekata v logičnih vzorcih, ki morajo povzemati razmerja v zgradbi sedanje kulturne krajine (na primer vzdolžnost)
- pri posegih v vodni režim ohranjati visoko vegetacijsko zarast in grmovne skupine ter drevesne in grmovne živice (Želimeljščica, Rašica, Cerkniščica)
- območja zamočvirjenj, pomembna ekološko in krajinsko (Bloke), previdno upravljati z redno kmetijsko rabo, s čimer bo preprečeno zaraščanje

Slovarček izrazov

krajina – splošno	celotna zgradba vseh dejavnikov in sestavin zemeljskega površja
krajina – ožje	vse, kar zaobjamemo s pogledom in kar nam ta pogled omogoča prepoznati
krajinska regionalizacija	postopek določanja homogenih območij na podlagi krajinskih značilnosti
krajinska enota	območje z opredeljenimi mejami, ki je enotno v pogledu ene ali več krajinskih značilnosti
krajinska identiteta	krajinska značilnost, ki je za določeno območje ali krajinski vzorec opredelilna, ki dela območje ali krajinski vzorec razpoznaven – območju ali vzorcu daje identiteto
krajinska značilnost	prepoznavna lastnost, ki opredeljuje določen krajinski videz ali značaj; na primer: oblikovanost površja, raba prostora, rastje
krajinski tip	posplošen model za več krajinskih vzorcev
krajinski motiv	likovna kompozicija prvin z značilnim pogledom nanjo; primer: cerkev z lipo na travnatem vrhu, posamično stoječe drevo na odprti, travniški površini z opaznim habitusom in podobno; tudi pogled ali veduta
krajinsko prizorišče	podoba krajine, ki se kaže opazovalcu z določene točke opazovanja
redk vzorec	vzorec, ki se v prostoru redkeje pojavlja
regionalizacija	postopek opredeljevanja območij v prostoru, ki temeljijo na sorodnostih oziroma enakostih določenih lastnostih, ki opredeljujejo njihov skupni značaj, na primer, ostro podnebje (vpliv na rastje, postavitev naselij, izrabo prostora), geologija (vpliv na oblike reliefa, hidrografska mrežo in rabo tal) ali povodje; namen členitve odreja lastnost, po kateri območje določamo
tip	posplošujoči model za sorodne ali podobne pojave
vzorec	kompleksen splet krajinskih značilnosti, na primer reliefa, stanja površinskega pokrova in rabe; vzorec ni prostorsko omejen; vzorci zvezno prehajajo drug v drugega; v prostoru odčitamo množico vzorcev v odvisnosti od podrobnosti obdelave;
značilen vzorec	širšemu prostoru daje identiteto; vzorec je značilen, kadar prevladuje v nekem območju

Viri in literatura

- A Planning Classification of Scottish Landscape Resources. Countryside Commission for Scotland, Perth, 1971, str. 83
- A Park System for Scotland, Countryside Commission for Scotland, Perth, 1975
- Atlas Slovenije, MK – GZS, (3. izd.), Ljubljana, 1996, str. 441
- Bruun, M.: Norveški pristop h krajinski klasifikaciji. Mednarodni posvet Tipološka klasifikacija krajinj, Ljubljana, 1993
- Bundesinventar der Landschaften und Naturdenkmäler von nationaler Bedeutung. Eidg. Oberinspektorat, Abteilung Natur- und Heimatschutz, Bern, 1977
- Coleman, D., Landscape Diversity in Europe: Natural Areas and Historic Sites, Paysage & Aménagement – Landscape Research, No. 23, 1993, str. 34–39
- Crowe, S., Mitchell, M.: The Pattern of Landscape, Packard Publishing Limited, 1988, str. 122
- Curk, J., Trgi in mesta na Slovenskem Štajerskem, Založba Obzorja, Maribor, 1991
- Curk, J., Puc, M., Varstvo naše dediščine, Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana, 1989, str. 69
- Cvahtal, M., Gorenjska, Vodnik, samozaložba, 1997
- Dešnik, S., Reka Mura prostorski in naravovarstveni fenomen, diplomska naloga, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 1995, str. 97
- Enciklopedija Slovenije, MK, Ljubljana, 1991
- Fister, P., Glosar arhitekturne tipologije, Arhitekturna identiteta, Zavod za prostorsko planiranje, MOP, Ljubljana, 1993
- Fister, P., Arhitekturne krajine in regije Slovenije, Arhitekturna identiteta, Zavod za prostorsko planiranje, MOP, Ljubljana, 1993
- Forman, R.T.T., Godron, M., Landscape Ecology, Wiley, New York, 1986
- Gilder, P.: The New Map of England – An Example of Landscape Classification and Assessment. Mednarodni posvet Tipološka klasifikacija krajinj, Ljubljana, 1993
- Gepp, J. Et al., Auengewässer als oekozellen, BMGU, Wien, 1986
- Hudoklin, J., Tipologija krajinj in opredeljevanje krajinj posebnih vrednosti v Sloveniji, magistrsko delo, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 1994, str. 127
- Ilešič, S., Pogledi na geografijo, PK, Ljubljana, 1979
- Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, 1. del: vzhodna Slovenija, Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana, 1988, str. 436
- Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, 2. del: osrednja Slovenija, Zavod R Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana, 1991, str. 606
- Kalaora, B., European Landscape Images in Space, Time and Society. Paysage & Aménagement - Landscape Research, No. 23, 1993, str. 22-33
- Kiemstedt, H., Krajinsko planiranje, Vsebine in postopki, sl. prev., MOP, Ljubljana, 1994
- Landscape Assessment Principles and Practice. A Report by Land Use Consultants, Countryside Commission for Scotland, London, 1991, str. 36
- Landscape and Urban Planning, Vol 18, 3–4, February 1990; Special Issue : Changing Agricultural Landscapes of Europe, str. 355
- Lovrenčak, F., Pedogeografska in vegetacijskogeografske razmere v Koprskem Primorju, Primorje, Zveza geografskih društev Slovenije, 1990
- Lucas, P.H.C.: Protected Landscape: A Guide for Policy Makers and Planners. London (in tako dalje): IUCN, Chapman & Hall, 1992, str. 297
- Marinček, L., Bukovi gozdovi na Slovenskem, DE, Ljubljana, 1987

- Matvejev, S.D., Naravni tipi predelov Slovenije in njihovo varstvo, Zavod R Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine Slovenije, 1991
- Marušič, J., Jančič, M., Tipologija slovenskih krajin, Mestni in primestni gozd – naša skupna dobrina, ur. Golob, S., Ljubljana, 1993, str. 18–26
- Marušič, J., Varstvo krajine, Okolje v Sloveniji, Tehniška založba Slovenije, 1994, str. 257–263
- Marušič, J., Razpotja urejanja in varstva slovenske krajine, Vesela znanost. Del 1, O okolju, 1995, str. 26–37
- Marušič, J., Bartol, B., Krajina – njeno varstvo ter razvoj v okviru programov za razvoj podeželja, Celovit razvoj podeželja, ur. Kovačič, M., Nič, Ljubljana, 1995, str. 165–176
- Marušič, J., Značilni krajinski vzorci Slovenije, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, 1996, str. 18–26
- Meeus, J.H.A., Wijermans, M.P., Vroom, M.J., Agricultural Landscapes in Europe and their transformation, v *Changing Agricultural Landscapes in Europe, Landscape and Urban Planning*, vol. 18, no.34, 1990
- Meinig, D.W.: *The interpretation of Ordinary Landscapes. Geographical Essays*, Oxford University Press, New York, 1979, str. 255
- Melik, A., Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino, SM, Ljubljana, 1957
- Melik, A., Slovensko primorje, SM, Ljubljana, 1960
- National Forest Service, Landscape Management, Vol.3, Chapter 1: The Visual Management System. Forest Service, U.S. Department of Agriculture; Agriculture Handbook Number 462, 1977, Washington D.C.
- Ogrin, D.: Slovenske krajine, DZS, Ljubljana, 1989, str. 240
- Ogrin, D., et al., Krajina – pojem in predstave. Vrednotenje kulturne krajine v Sloveniji. I. poročilo za leto 1986. Raziskovalna skupnost Slovenije. Katedra za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 1996, str. 185
- Plut, D., Prikaz in ocena naravnogospodarskih potez Koprškega primorja z vidika načrtovanja prostorskega razvoja, Zbornik za humanistične, naravoslovne in družbene raziskave, št. 4–5, Lipa, Koper, 1981
- Podboj, M.: Tipološka členitev krajine Slovenske obale kot osnova za ureditvene smernice v prostoru, Diplomaska naloga, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 1993
- Požeš, M., Razvoj podeželskih naselij v občini Koper, *Geographica slovenica*, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1997
- Pogačnik, A., Prispevek k teoriji mestnega in krajinskega motiva, FAGG, Ljubljana, 1987, str.131
- Prebevšek, M., Gozd v zelenem pasu slovenske Obale, Koper, 1993
- Primorje, Zbornik 15. Zborovanja geografov, Portorož, 1990, Tisk. Povše, Ljubljana, 1990
- Prekmurje od A–Ž, Priročnik, Pomurska založba, Murska Sobota
- Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji, Poročilo o rezultatih opravljenega dela na raziskovalno – razvojnem projektu, Katedra za krajinsko arhitekturo, BF, Ljubljana, 1992
- Scotland's Scenic Heritage, Countryside Commission for Scotland, Perth, 1978
- Simon, H., *The Sciences of the Artificial*, MIT, Cambridge, 1981
- Slovenija, Turistični vodnik, MK, Ljubljana, 1995
- Slovenija iz zraka, MK, Ljubljana, 1993
- Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, Opisi, Karte, sekcije 221–225, 230–239, 246–247, 250, 60, Znanstveno-raziskovalni center SAZU, Arhiv R Slovenije, Ljubljana, 1995, str. 345
- Slovenija total, Gorenjsko, Pomurska založba, Murska Sobota, 1994
- Slovenija total, Ljubljana, Pomurska založba, Murska Sobota, 1996
- Slovenija total, Savinjsko, Pomurska založba, Murska Sobota, 1997
- Slovenske gore, CZ, Ljubljana, 1986
- Smej, Š., Mura, Tu bi lahko lebdela duša, Pomurska založba, Murska Sobota, 1994
- Stritar, A., Krajina, krajinski sistemi; Raba in varstvo tal v Sloveniji, PK, Ljubljana, 1990
- Šavel, I., Prazgodovinske naselbine v Pomurju, Pomurska založba, Murska Sobota, 1994
- Tipologija slovenskih krajin, Katedra za krajinsko arhitekturo, BF, delovni material, Ljubljana, 1992
- Titl, J., Socialnogeografski problemi na koprskem podeželju, Lipa, Koper, 1965
- Turistični vodnik po Kranju in okolici, Gorenjski tisk, Kranj, 1991
- Vroom, M.: Krajinska klasifikacija na Nizozemskem. Mednarodni posvet Tipološka klasifikacija krajin, Ljubljana, 1993
- Wraber, M., Kratak prikaz vegetacijske odeje v Slovenski Istri, Proteus, št. 7, 1968
- Wraber, T., Skoberne, P., Rdeči seznam praprotnic in semenk SRS, Varstvo narave, Ljubljana, 1989
- Zakladi Slovenije, CZ, Ljubljana, 1979
- Zelko, I., Zgodovina Prekmurja, Pomurska založba, Murska Sobota, 1994
- Žnidaršič, J., Slovenski vinogradi, Mihelač, Ljubljana, 1993

PRILOGA A

**Pregled krajinske regionalizacije po regijah –
seznam krajinskih enot**

Pregled krajin alpske regije

1 Alpske regije

1.1 Julijske Alpe

1.1.1 Dolina gornje Save Dolinke

- 1.1.1.01 Dolina Save Dolinke med Jesenicami in Ratečami
- 1.1.1.02 Planica
- 1.1.1.03 Dolina Pišnice z Martuljkom
- 1.1.1.04 Triglavske doline

1.1.2 Triglavsko predgorje

- 1.1.2.01 Mežakla z dolno Radovne
- 1.1.2.02 Pokljuka
- 1.1.2.03 Bohinjska dolina
- 1.1.2.04 Planote na severni strani Bohinjskih hribov

1.1.3 Osrednje območje Julijskih Alp

- 1.1.3.01 Dolina Triglavskih jezer – južna pobočja Triglava
- 1.1.3.02 Komna–Bogatln–Krnsko jezero

1.1.4 Gornja dolina Soče

- 1.1.4.01 Trenta
- 1.1.4.02 Bavščica
- 1.1.4.03 Koritnica
- 1.1.4.04 Bovška kotlina
- 1.1.4.05 Dolina Soče pri Trnovem
- 1.1.4.06 Južna pobočja Bohinjskih hribov – dolina Tolminke

1.1.5 Zahodni Julijci

- 1.1.5.01 Kaninsko–Rombonski podi
- 1.1.5.02 Mangartski greben

1.1.6 Jelovica

1.2 Karavanke

1.2.1 Greben Karavank

- 1.2.1.01 Zahodne Karavanke
- 1.2.1.02 Golica
- 1.2.1.03 Stol
- 1.2.1.04 Košuta

1.2.2 Obrobje Blejsko–Radovljiške ravnine

- 1.2.2.01 Dolina Draga in Dobruša
- 1.2.2.02 Tržiška Bistrica

1.3 Kamniško–Savinjske Alpe

1.3.1 Zahodne Kamniško–Savinjske Alpe

- 1.3.1.01 Storžič
- 1.3.1.02 Jezersko
- 1.3.1.03 Dolina Kokre
- 1.3.1.04 Grintovec – Skuta
- 1.3.1.05 Kamniška Bistrica
- 1.3.1.06 Velika Planina in pobočja Ojstrice

1.3.2 Vzhodne Kamniško–Savinjske Alpe

- 1.3.2.01 Olševa
- 1.3.2.02 Matkov kot
- 1.3.2.03 Logarska dolina–Robanov kot
- 1.3.2.04 Raduha
- 1.3.2.05 Dolina Lučnice
- 1.3.2.06 Rogatec–Florjan pri Gornjem Gradu
- 1.3.2.07 Goite

Pregled krajin predalpske regije

2 Predalpske regije

2.1 Zahodnoslovensko predalpsko hribovje

2.1.1 Dolina zgornje Nadiže

2.1.2 Tolminsko

- 2.1.2.01 Dolina Soče pod Kobaridom
- 2.1.2.02 Osrednje Tolminsko
- 2.1.2.03 Dolina Baše

2.1.3 Idrijsko–Cerkljansko hribovje

- 2.1.3.01 Šentviška planota
- 2.1.3.02 Cerkljansko
- 2.1.3.03 Dolina spodnje Idrije s stranskimi dolinami
- 2.1.3.04 Idrija z zgornjo Idrijco

2.1.4 Škofjeloško hribovje

- 2.1.4.01 Pobočja nad dolino Save
- 2.1.4.02 Severna pobočja nad dolino Selške Sore
- 2.1.4.03 Dolina spodnje Selške Sore
- 2.1.4.04 Pobočja nad dolino Selške in Poljanske Sore
- 2.1.4.05 Pobočja zgornje Selške Sore
- 2.1.4.06 Dolina Poljanske Sore
- 2.1.4.07 Južna pobočja nad Poljansko Soro
- 2.1.4.08 Žirovska kotlina
- 2.1.4.09 Rovtarsko hribovje

2.1.5 Polhograjsko hribovje

- 2.1.5.01 Severna pobočja nad Soro
- 2.1.5.02 Polhograjska dolina s hribovjem
- 2.1.5.03 Horjuljska dolina s pobočji

2.2 Osrednjeslovenska ravnina

2.2.1 Blejsko–Radovljiška kotlina

- 2.2.1.01 Blejski kot
- 2.2.1.02 Radovljiška kotlina

2.2.2 Brezjanska ravnina

2.2.3 Kranjsko in Sorško polje

- 2.2.3.01 Sorško polje
- 2.2.3.02 Kranjsko–Šenčursko polje

2.2.4 Ljubljansko–Kamniška kotlina

- 2.2.4.01 Tunjliško gričevje
- 2.2.4.02 Bistriška ravnina
- 2.2.4.03 Vodiško–Skaručensko območje
- 2.2.4.04 Medvode–Pimiče
- 2.2.4.05 Ožje savsko območje
- 2.2.4.06 Ljubljana z Ljubljanskim poljem
- 2.2.4.07 Gričevje na vzhodu Ljubljanskega polja
- 2.2.4.08 Ljubljansko barje z obrobjem

2.3 Vzhodnoslovensko predalpsko hribovje

2.3.1 Šaleško–Konjiško hribovje

- 2.3.1.01 Območje Belih Vod
- 2.3.1.02 Osrednji del Šaleške doline
- 2.3.1.03 Paški Kozjak
- 2.3.1.04 Ponikovska planota
- 2.3.1.05 Konjiška gora
- 2.3.1.06 Povodje Pešnice in Slomščiče

Pregled krajin subpanonske regije

2.3.2 Savinjska dolina

- 2.3.2.01 Gornja Savinjska dolina
- 2.3.2.02 Dolina Drete
- 2.3.2.03 Dobrovlje
- 2.3.2.04 Obrobno gričevje Savinjske doline na zahodu
- 2.3.2.05 Spodnja dolina Pake
- 2.3.2.06 Obrobno gričevje Savinjske doline na jugu
- 2.3.2.07 Južna strma pobočja Savinjske doline
- 2.3.2.08 Osrednji del Savinjske doline – Celjska kotlina

2.3.3 Kamniško in Zasavsko hribovje

- 2.3.3.01 Tuhinjska dolina
- 2.3.3.02 Črni graben
- 2.3.3.03 Moravska dolina
- 2.3.3.04 Pobočja nad Savo – Vače
- 2.3.3.05 Dolina Medije
- 2.3.3.06 Revirji
- 2.3.3.07 Pongrac
- 2.3.3.08 Menina planina

2.3.4 Dolenjsko hribovje ob Savi

- 2.3.4.01 Janče – Trebeljevo
- 2.3.4.02 Kum
- 2.3.4.03 Povodje spodnje Sopot
- 2.3.4.04 Hribovje pod Kumom

2.3.5 Predgorje vzhodno od Savinje

- 2.3.5.01 Dolina Voglajne
- 2.3.5.02 Dolina Spodnje Savinje
- 2.3.5.03 Kompolska planota
- 2.3.5.04 Povodje Gračnice in Lahomnice
- 2.3.5.05 Osrednje Kozjansko
- 2.3.5.06 Llsca
- 2.3.5.07 Bohor
- 2.3.5.08 Dolina Bistrice

2.3.6 Dolina Save

2.4 Koroška in dolina Drave

2.4.1 Koroška

- 2.4.1.01 Območje Črne
- 2.4.1.02 Uršlja gora
- 2.4.1.03 Mislinjska dolina
- 2.4.1.04 Dolina Meže

2.4.2 Dolina Drave

- 2.4.2.01 Očje območje doline Drave
- 2.4.2.02 Košenjak – Kozjak

2.4.3 Pohorje

- 2.4.3.01 Ovršje Pohorja
- 2.4.3.02 Jugozahodna, južna, jugovzhodna pobočja Pohorja
- 2.4.3.03 Pobočja Pohorja nad dolino Drave
- 2.4.3.04 Mariborsko in Hočko Pohorje

3 Subpanonske regije

3.1 Prekmurje

3.1.1 Goričko

- 3.1.1.01 Zahodno Goričko
- 3.1.1.02 Vzhodno Goričko
- 3.1.1.03 Osrednje Goričko

3.1.2 Lendavske gorice

3.1.3 Ravninski svet Prekmurja

- 3.1.3.01 Ravensko
- 3.1.3.02 Dolinsko
- 3.1.3.03 Poplavno območje reke Mure

3.2 Vzhodne Štajerske regije

3.2.1 Ravnina ob Muri

- 3.2.1.01 Apaško polje
- 3.2.1.02 Mursko polje

3.2.2 Slovenske gorice

- 3.2.2.01 Radgonsko–Kapeljske gorice
- 3.2.2.02 Dolina Ščavnice
- 3.2.2.03 Osrednji del Slovenskih goric
- 3.2.2.04 Ljutomersko–Ormoške gorice
- 3.2.2.05 Dolina Pesnice
- 3.2.2.06 Gorice med Mariborom in Ptujem

3.2.3 Dravska ravnina z obrobji

- 3.2.3.01 Dravsko polje
- 3.2.3.02 Poplavno območje ob Dravi
- 3.2.3.03 Ptujsko polje
- 3.2.3.04 Podpohorske gorice
- 3.2.3.05 Zreško–Konjiške gorice
- 3.2.3.06 Konjiško polje
- 3.2.3.07 Dravinjske gorice
- 3.2.3.08 Dolina Dravinje

3.2.4 Haloze – Kozjansko

- 3.2.4.01 Haloze
- 3.2.4.02 Boč – Donačka gora
- 3.2.4.03 Šmarsko–Rogaško podolje
- 3.2.4.04 Šmarsko–Rogaško gričevje
- 3.2.4.05 Virštanjske gorice
- 3.2.4.06 Dolina Sotle s pritoki

3.3 Južne subpanonske regije

3.3.1 Posavsko–Obsotelsko gričevje

- 3.3.1.01 Obsavsko gričevje
- 3.3.1.02 Bizeljsko
- 3.3.1.03 Obsotelska ravnica
- 3.3.1.04 Kapelski hrbet z Dobravo

3.3.2 Krško–Brežiško polje

- 3.3.2.01 Šentjernejsko polje
- 3.3.2.02 Krakovski gozd
- 3.3.2.03 Posavski del polja

3.3.3 Krško gričevje

- 3.3.3.01 Krške gorice
- 3.3.3.02 Mirenska dolina
- 3.3.3.03 Dolina Radulje s Klevezem in Škocjanom

3.3.4 Dolina srednje Krke z obrobjem

Pregled kraških krajin notranje Slovenije

4 Kraške krajine notranje Slovenije

4.1 Trnovsko–Nanoška planota

4.1.1 Banjška planota

- 4.1.1.01 Lokovška planota
- 4.1.1.02 Banjšice
- 4.1.1.03 Čepovanski dol
- 4.1.1.04 Kraška polja

4.1.2 Trnovski gozd

- 4.1.2.01 Trnovski gozd – zahodni del
- 4.1.2.02 Trnovski gozd – vzhodni del

4.1.3 Nanos in Hrušica

- 4.1.3.01 Nanos
- 4.1.3.02 Javornik in Hrušica

4.2 Pivško–Cerkniška planota

4.2.1 Pivška planota

- 4.2.1.01 Pobočja Nanosa in Hrušice
- 4.2.1.02 Postojnska kotlina
- 4.2.1.03 Zahodni obronki Postojnske kotline
- 4.2.1.04 Zgornja Pivka
- 4.2.1.05 Suha dolina Knežaka

4.2.2 Planota Črni Vrh–Logatec

- 4.2.2.01 Zadoško–Črnovrška planota
- 4.2.2.02 Dol Godovič–Grčarevec
- 4.2.2.03 Logaško polje

4.2.3 Cerkniško območje

- 4.2.3.01 Planinsko polje
- 4.2.3.02 Rakovška uvala
- 4.2.3.03 Cerkniško polje
- 4.2.3.04 Loško polje
- 4.2.3.05 Babno polje
- 4.2.3.06 Menišlja

4.2.4 Velika notranjska planota

- 4.2.4.01 Krimsko–Pokojiška planota
- 4.2.4.02 Vidovsko hribovje
- 4.2.4.03 Goljanska planota
- 4.2.4.04 Turjak
- 4.2.4.05 Velike Lašče – dolina Rašice in Slemen
- 4.2.4.06 Topol – Nova vas – Bloke
- 4.2.4.07 Širše območje Loškega potoka

4.2.5 Snežnik z Javorniki

4.3 Kočevska kotlina in Kočevski Rog

4.3.1 Ribniško–Kočevska dolina

- 4.3.1.01 Sodraška dolina
- 4.3.1.02 Ribniška dolina z Malo goro
- 4.3.1.03 Kočevsko polje

4.3.2 Goteniško pogorje

- 4.3.2.01 Goteniško pogorje
- 4.3.2.02 Goteniška dolina
- 4.3.2.03 Borovško – Briška dolina

4.3.3 Dolina zgornje Kolpe

4.3.4 Kočevsko–Roško hribovje

- 4.3.4.01 Kočevski Rog
- 4.3.4.02 Kočevska Mala gora s podolji
- 4.3.4.03 Poljanska dolina

4.4 Grosupeljska kotlina in Suha krajina

4.4.1 Grosupeljska kotlina

- 4.4.1.01 Grosupeljsko polje z obrobjem
- 4.4.1.02 Radensko polje

4.4.2 Suha krajina južno od Krke

- 4.4.2.01 Hočevsko–Ambruško hribovje
- 4.4.2.02 Dobropolje
- 4.4.2.03 Hinjska planota

4.4.3 Krajina severno od Krke

- 4.4.3.01 Višnjegorska dolina
- 4.4.3.02 Muljavsko in Šentvidsko polje
- 4.4.3.03 Dolina zgornje Krke
- 4.4.3.04 Dolina Temenice
- 4.4.3.05 Hribovje Kremenjaka in Šumberka
- 4.4.3.06 Dobrníč

4.5 Gorjanci z Belo krajino

4.5.1 Gorjanci z Radoho

- 4.5.1.01 Gorjanski masiv
- 4.5.1.02 Podgorje pod Gorjanci
- 4.5.1.03 Podgorje nad Krško–Brežiškim poljem
- 4.5.1.04 Žumberak
- 4.5.1.05 Južnodolenjsko gričevje
- 4.5.1.06 Radoha

4.5.2 Bela krajina

- 4.5.2.1 Belokranjski ravník
- 4.5.2.2 Belokranjsko gričevje

Pregled krajin primorske regije

- 5 Primorske regije
  - 5.1 Subalpske primorske regije
    - 5.1.1 Dolina Idrije – Kambreško
    - 5.1.2 Kanalsko
  - 5.2 Prave primorske regije
    - 5.2.1 Goriška Brda
      - 5.2.1.01 Zgornja Brda
      - 5.2.1.02 Spodnji del Goriških Brd
    - 5.2.2 Goriška ravan
    - 5.2.3 Vipavska dolina
      - 5.2.3.01 Pobočja Trnovske planote
      - 5.2.3.02 Severni del Vipavske doline
      - 5.2.3.03 Južni del Vipavske doline
      - 5.2.3.04 Dolina Branice
      - 5.2.3.05 Osrednji del Vipavske doline
    - 5.2.4 Kras
      - 5.2.4.01 Divaški kras
      - 5.2.4.02 Goriško–Komenski kras
      - 5.2.4.03 Tržaški kras
      - 5.2.4.04 Dutoveljsko–Tomajski kras
      - 5.2.4.05 Sežanski kras
      - 5.2.4.06 Senožeški kras
      - 5.2.4.07 Rodiški kras
      - 5.2.4.08 Dolina Glinščice
    - 5.2.5 Slovenska obala
      - 5.2.5.01 Osapska dolina
      - 5.2.5.02 Koprsko–Obalno območje
      - 5.2.5.03 Izolski amfiteater
      - 5.2.5.04 Južni del obalnega območja
    - 5.2.6 Slovenska Istra
      - 5.2.6.01 Dolina Rižane
      - 5.2.6.02 Povodje Dragonje
      - 5.2.6.03 Gračišče – Sočerga
  - 5.3 Subdinarske primorske regije
    - 5.3.1 Dolina Reke in Bistriško
      - 5.3.1.01 Košanski kras
      - 5.3.1.02 Kanjon Reke
      - 5.3.1.03 Bistriška ravnina
    - 5.3.2 Brkini
    - 5.3.3 Kraško subdinarsko Primorje
      - 5.3.3.01 Hribovje Slavnika in Čičarije
      - 5.3.3.02 Podgorski kras
      - 5.3.3.03 Matarsko podolje

PRILOGA B

Pregled vseh krajinskih vzorcev po krajinskih enotah – seznam krajinskih vzorcev

1 Alpske regije

OSNOVNI VZORCI ALPSKEGA SVETA

- gore
- planote – podi
- pobočne uravnave
- vzorec dinamike skalovja
- podnožje gora
- visokogorski gozdovi
- alpske doline – morene

VZORCI NA DRUGI RAVNI

1.1 Julijske Alpe

- visokogorski svet
- sredogorske planote s kraškim reliefom in gozdnim površinskim pokrovom ter šotnimi barji
- alpske doline s kmetijsko rabo ravninskega dna (pašniki in travniki) in sklenjenimi gozdovi na pobočjih
- območja vodotokov z vodnimi in obvodnimi pojavi (prodišča, suhe struge, nasutine, meandri, vršaji, hidrofilna vegetacija)
- območja dolinskih in visokogorskih jezer ter močvirnih in vlažnih rastišč
- rekreacijska območja
- zgodovinska območja z vidnimi ostanki bojev iz časa soške fronte v visokogorskem svetu

1.2 Karavanke

- visokogorski svet z enotno potezo hrbta, iz katerega izstopajo gorske skupine in visoki grebeni z razgaljenimi oblikami zgornjih delov in z gozdovi poraščena južna pobočja
- ozke doline in kotline s pretežno kmetijsko rabo
- območja vodotokov z vodnimi in obvodnimi pojavi – prodišča, meandri, soteske, debri, hudourniške grape, nasutine, vršaji, hidrofilna vegetacija

1.3 Kamniško–Savinjske Alpe

- območje skalnatega visokogorja
- območje prehodnega sveta na gozdni meji
- območja površin za rekreacijo in turizem – smučišča
- vzorec gozdne krajine hribovitega sveta na izredno strmih legah, preko katerih tečejo stalni ali občasni potoki in hudourniki
- vzorec kmetijske krajine sredogorskih planot ali izravnjav z drobnim prepletom njiv in travnikov

- območja kmetijskih površin v ledeniških dolinah s kočnami
- območja obvodne krajine
- območja celkov z arhitekturnimi dominantami
- območja razvrednotenih območij

VZORCI NA TRETJI RAVNI

1.1.1 Dolina gornje Save Dolinke

- visokogorski svet
- prehodna območja na gozdni meji
- gozdovi na pobočjih
- ozke alpske doline z mozaičnim površinskim pokrovom
- kmetijski svet širokih alpskih dolin
- močvirni svet alpskih dolin
- obvodni svet

1.1.2 Triglavsko predgorje

- visoke gozdnate planote
- gozdovi na pobočjih
- kmetijski svet visokogorskih planin
- ozke alpske doline z mozaičnim površinskim pokrovom
- močvirni svet sredogorskih planot
- kmetijski svet gorskih kotlin

1.1.3 Osrednje območje Julijskih Alp

- skalna ostenja in vrhovi visokogorskega sveta
- visokogorski planotast svet
- skalnati podi
- manjše uravnave v visokogorskem svetu
- prehoda območja na gozdni meji
- visoke gozdnate planote
- kmetijski svet visokogorskih planin
- kmetijski svet na pobočjih

1.1.4 Gornja dolina Soče

- visokogorski svet
- skalnate uravnave v visokogorskem svetu – podi
- prehodna območja na gozdni meji
- gozdovi na pobočjih in nižjih gorskih hrbtih
- kmetijski svet širokih gorskih kotlin
- ozke gorske doline z mozaičnim površinskim pokrovom
- obvodni svet

1.1.5 Zahodni Julijci

- visokogorski svet
- skalnate uravnave v visokogorskem svetu – podi
- pobočja, vrhovi in sedla v alpskem predgorju z mozaičnim površinskim pokrovom

1.1.6 Jelovica

- sredogorska gozdnata planota
- kmetijski svet visokih planin
- močvirni svet sredogorske planote

1.2.1 Greben Karavank

- visokogorski svet
- prehodna območja na gozdni meji
- kmetijski svet na pobočjih
- gozdovi na pobočjih in hrbtih sredogorskega sveta
- kmetijski svet v gorskih dolinah

1.2.2 Obrobje Blejsko–Radovljiške ravnine

- sredogorski gozdat svet
- kmetijski svet na pobočjih
- kmetijski svet v dolinah
- obvodni svet

1.3.1 Zahodne Kamniško–Savinjske Alpe

- visokogorski svet
- prehodna območja na gozdni meji
- kmetijski svet na pobočjih
- gozdovi na pobočjih
- gorske samotne kmetije – celki
- kmetijski svet ledeniških dolin s kočnami
- kmetijski svet gorske kotline
- obvodni svet

1.3.2 Vzhodno Kamniško–Savinjske Alpe

- visokogorski svet
- kmetijski svet na pobočjih visokogorskega sveta
- gozdovi na pobočjih in v grapah
- gorske samotne kmetije – celki
- gozdovi v ozkih gorskih dolinah
- kmetijski svet uravnanega dna ledeniških dolin
- celki z izstopajočimi arhitekturnimi členi

2 Predalpske regije

OSNOVNI VZORCI PREDALPSKEGA SVETA

- skalni robovi pri prehodu v alpski svet
- strnjeni gozdovi na pobočjih
- celek – krčitev na pobočni uravnavi
- planotast svet
- gričevnat svet ob robovih dolin – dobrave
- ozke doline
- širok ravninski svet dolin

VZORCI NA DRUGI RAVNI

2.1 Zahodnoslovensko predalpsko hribovje

- pobočja in vrhovi s strnjenim gozdom
- razgaljena pobočja in vrhovi
- pobočja in pobočne izravnave s kmetijsko krajino obdana s strnjenim gozdom – celki
- planote in slemena s kmetijsko krajino
- doline s kmetijsko krajino, obdane s strnjenim gozdom

2.2 Osrednjeslovenska ravnina

- pobočja, porasla s strnjenim gozdom
- gričevnata drobno členjena krajina
- ravninska nečlenjena njivska krajina
- kmetijske mozaične površine na ravnini
- vodna in obvodna krajina

2.3 Vzhodnoslovensko predalpsko hribovje

- planine
- pobočja in vrhovi s strnjenim gozdom
- pobočja in slemena s kmetijskimi zemljišči v strnjem gozdu
- doline obdane z gozdom
- gričevnata območja
- ravninski njivski svet

2.4 Koroška in dolina Drave

- kopasto hribovje poraščeno s sklenjenim iglastim gozdom
- slemenske uravnave
- pobočja s kmetijsko krajino v strnjem gozdu
- široke doline v kmetijski rabi (Meže, Drave in Mislinje)
- ozke rečne doline (soteska Drave)

VZORCI NA TRETJI RAVNI

2.1.1 Dolna zgornje Nadiže

- travnata in skalovita pobočja in vrhovi
- strnjen gozd na pobočjih
- kmetijska krajina na pobočnih policah obdana z gozdom
- kmetijska krajina razširjene doline
- vodna in obvodna krajina

2.1.2 Tolminsko

- strnjen gozd na pobočju
- kmetijska krajina na pobočnih policah obdana z gozdom
- drobno členjena kmetijska krajina v razširjeni dolini
- kmetijska krajina ozkih rečnih dolin
- vodna in obvodna krajina

2.1.3 Idrijsko–Cerkljansko hribovje

- strnjen gozd v grapah, na pobočjih in na vrhovih
- kmetijska krajina na pobočju/slemenu obdana z gozdom
- kmetijska krajina na planotah
- krajina ozkih dolin

2.1.4 Škofjeloško hribovje

- strnjen gozd na hribovitem svetu
- kmetijska krajina na pobočju/slemenu obdana z gozdom – celek
- drobno členjena kmetijska krajina na pobočnih policah
- krajina ozkih dolin
- drobno členjena kmetijska krajina razširjenih dolin

2.1.5 Polhograjsko hribovje

- hribovita območja strnjenega gozda
- kmetijska krajina na pobočju obdana z gozdom
- kmetijska krajina na pobočnih policah ali slemenih
- krajina ozkih dolin
- drobno členjena kmetijska krajina širših dolin

2.2.1 Blejsko–Radovljiška kotlina

- drobno členjena krajina valovitega obrobja ravnine
- njivsko – travniški svet na ravnini
- vodna in obvodna krajina
- gozd na ravnini

2.2.2 Brezjanska ravnina

- dobrane
- kmetijska krajina ravnin
- vodna in obvodna krajina

2.2.3 Kranjsko in Sorško polje

- drobno členjena kmetijska krajina ravnin
- nečlenjena kmetijska krajina ravnin
- gozd na ravnini
- drobno členjena krajina gričevnatega obrobja kotline
- vodna in obvodna krajina

2.2.4 Ljubljansko–Kamniška kotlina

- drobno členjena krajina na gričevnatem obrobju ravnin
- drobno členjena krajina ravnin
- nečlenjene kmetijske površine ravnin
- gozd na ravnini
- vodna in obvodna krajina
- močvirnata krajina na ravnini
- osamelci

2.3.1 Šaleško–Konjiško hribovje

- strnjeni gozdovi na hribovju
- kmetijska krajina na pobočnih policah obdana z gozdom
- drobno členjena kmetijska krajina na gričevju
- kmetijska krajina v dolini
- nečlenjena kmetijska krajina ravnin
- drobno strukturirana krajina v ravnini
- vodna in obvodna krajina

2.3.2 Savinjska dolina

- strnjen gozd na hribovju
- kmetijska krajina obdana z gozdom na pobočju ali slemenu
- drobno členjena kmetijska krajina dolinskega dna
- drobno členjena kmetijska krajina ravnin
- nečlenjena kmetijska krajina ravnin
- vodna in obvodna krajina

2.3.3 Kamniško in Zasavsko hribovje

- strnjen gozd na kopastem hribovju
- planine
- kmetijska krajina na pobočju obdana z gozdom
- kmetijska krajina na slemenih in kopastih vrhovih
- drobno členjena kmetijska krajina ozkih dolin
- drobno členjena kmetijska krajina razširjenega dolinskega dna

2.3.4 Dolenjsko hribovje ob Savi

- strma gozdna pobočja s hudourniškiimi grapami
- kmetijska krajina na pobočjih obdana z gozdom
- kmetijska krajina na slemenih
- krajina ozkih dolin, obdana z gozdom
- drobno členjena kmetijska krajina na gričevju

2.3.5 Predgorje vzhodno od Savinje

- strnjen gozd na hribovju
- planote
- kmetijska krajina na pobočju obdana z gozdom
- kmetijska krajina na slemenu
- drobno členjena kmetijska krajina na gričevju
- drobno strukturirana kmetijska krajina ozkega dolinskega dna
- nečlenjena kmetijska krajina razširjenega dolinskega dna

2.3.6 Dolina Save

- gozd na strmih pobočjih
- kmetijska krajina na pobočju
- drobno členjena kmetijska krajina rečnih teras

2.4.1 Koroška

- strnjen gozd na hribovju
- skalna pobočja in vrhovi
- kmetijska krajina na pobočju in obdana z gozdom
- kmetijska krajina na slemenih
- kmetijska krajina širokih dolin

2.4.2 Dolina Drave

- strnjen gozd na kopastem hribovju
- kmetijska krajina na pobočju obdana z gozdom
- krajina ozkega dolinskega dna
- kmetijska krajina širokih dolin

2.4.3 Pohorje

- strnjen gozd na pobočjih in slemenih
- planota
- kmetijska krajina na pobočju obdana z gozdom
- kmetijska krajina na planotah

3 Subpanonske regije

OSNOVNI VZORCI

- vzorec ravninskega njivskega sveta
- vzorec obvodnega sveta – poplavni logi
- vzorec močvirnega sveta s posameznim drevjem in grmovjem
- gričevje z vinogradi in gozdovi
- doline v gričevju

VZORCI NA DRUGI RAVNI

3.1 Prekmurje

- ravninska krajina z njivami
- ravninska krajina s travniki in živci
- obvodna krajina
- gričevje z vinogradi in gozdom
- široke doline v gričevju
- ozke doline v gričevju

3.2 Vzhodno štajerske regije

- ravninska krajina z njivami
- ravninski gozdovi
- ravninski obvodni svet s poplavnimi logi in elek-trarniški kanali
- gričevje z vinogradi, tradicionalnim kmetijstvom in gozdom
- široke doline v gričevju
- ozke doline v gričevju
- hribovje s tradicionalnim kmetijstvom in gozdom

3.3 Južne subpanonske regije

- ravninska krajina z njivami
- ravninska obvodna krajina s poplavnimi gozdovi
- gričevje z gozdom
- gričevje s tradicionalnim kmetijstvom, vinogradi in razpršeno pozidavo
- doline potokov v gričevju
- hribovje z vinogradi in gozdom

VZORCI NA TRETJI RAVNI

3.1.1 Goričko

- drobno členjena kmetijska krajina z gozdom na gričevju
- sadovnjaki na gričevju

- vinogradi z razpršeno pozidavo na gričevju
- široka, zamočvirjena dolina
- členjena njivska krajina v široki dolini
- manj členjena njivska krajina v široki dolini

3.1.2 Lendavske gorice

- vinogradi na gričevju

3.1.3 Ravninski svet Prekmurja

- drobno členjena njivska krajina na ravnini
- nečlenjena njivska krajina na ravnini
- gozd na ravnini
- obvodna krajina s poplavnimi logi ob Muri
- izravnani vodotoki
- mokrišča in močvirja na ravnini

3.2.1 Ravnina ob Muri

- travniški svet z zaplatami njiv na poplavni ravnici
- nečlenjena njivska krajina na ravnini
- gozd na ravnini
- izravnani vodotoki

3.2.2 Slovenske gorice

- gozd na gričevju
- zamočvirjena ozka dolina
- drobno členjena kmetijska krajina na gričevju
- sadovnjaki na gričevju
- vinogradi na gričevju
- manj členjena krajina v široki dolini
- krajina z vodnimi ploskvami v široki dolini

3.2.3 Dravska ravnina z obrobji

- členjena njivska krajina na ravnini
- gozd na ravnini
- obvodna krajina
- vinogradi na gričevju
- vinogradi z razpršeno pozidavo na gričevju

3.2.4 Haloze – Kozjansko

- gozd na hribovju
- vinogradi v terasah z gozdom na gričevju
- vinogradi po padnicah na gričevju
- drobno členjena kmetijska krajina na gričevju
- mokrotna krajina v široki dolini

3.3.1 Posavsko – Obsotelsko gričevje

- gozd na ravnini
- mokrotna krajina ob voda
- nečlenjena kmetijska krajina na ravnini
- drobno členjena kmetijska krajina na gričevju
- dolina s potokom
- vinogradi na gričevju

3.3.2 Krško – Brežiško polje

- gozd na ravnini
- topolovi nasadi na poplavni ravnici
- mokrotna krajina ob vodah
- nečlenjena kmetijska krajina na ravnini
- drobno členjena kmetijska krajina na ravnini
- vinogradi na manjših vzpetinah

3.3.3 Krško gričevje

- obvodna mokrotna krajina
- nečlenjena kmetijska krajina na ravnini
- plantažni sadovnjaki na gričevju
- drobno členjena kmetijska krajina na gričevju
- vinogradi na gričevju
- gozdovi na gričevju

3.3.4 Dolina srednje Krke z obrobjem

- drobno členjena kmetijska krajina na ravnini
- vinogradi na gričevju
- obvodna krajina
- krajina z izrazitimi aritekturnimi členi

4 Kraške regije notranje Slovenije

OSNOVNI VZORCI

- kopasti vrhovi, poraščeni s strnjnim gozdom
- kraška polja
- mehko valovit svet planot
- planotast svet s kraškim reliefom
- kraške doline – podolja

VZORCI NA DRUGI RAVNI

4.1 Trnovsko – Nanoška planota

- strnjni gozdovi na hribovju
- kraške goličave na pobočjih
- členjena kmetijska krajina na razgibanem reliefu
- kraška polja
- kraški robovi

4.2 Pivško – Cerkniška planota

- strnjni gozdovi na hribovju
- kraška polja
- členjena kmetijska krajina na razgibanem reliefu
- vodnate doline

4.3 Kočevska kotlina in Kočevski Rog

- strnjni gozdovi na hribovju
- valovita planota s kmetijskimi površinami v zaraščanju
- rečna soteska
- kraška polja

4.4 Grosupeljska kotlina in Suha krajina

- strnjni gozdovi na gričevju
- poplavne ravnice
- kmetijska krajina na valoviti planoti
- kmetijska krajina na ravnini
- kraška polja
- pobočja z vinogradi

4.5 Gorjanci z Belo krajino

- strnjni gozdovi na hribovju
- gozdovi na gričevju
- kmetijska krajina na gričevju
- kmetijska krajina na valovitem ravniku
- obvodna krajina – močvare in rečni rokavi
- vinogradi na pobočjih

VZORCI NA TRETJI RAVNI

4.1.1 Banjška planota

- valovita krajina
- kraška polja
- kraški ravniki z vrtačami
- travnate površine na slemenu in zložnih pobočjih
- zaraščena kraška gmajna
- suhe doline z vrtačami

4.1.2 Trnovski gozd

- strnjni gozdovi na kopastem hribovju
- prepadni skalni robovi
- celki na pobočjih
- celki z izrazito dinarskim značajem
- travniške suhe doline z vrtačami
- pašne površine s suhozidi
- kmetijska krajina v suhih dolinah
- manjša kraška polja

4.1.3 Nanos in Hrušica

- strnjni gozdovi na hribovju
- strmi travnati in skalni robovi
- suhe travnate planote z dinarskim značajem

4.2.1 Pivška planota

- valovita krajina
- kraške kotanje
- kraška gmajna – zaraščajoči se svet
- presihajoče jezero
- kraški travniki
- mokri travniki
- kraška mokrotna dolina

4.2.2 Planota Črni vrh – Logatec

- kraška polja
- vrtačasti travniki v zaraščanju
- suhi doli z gozdnatim obrobjem
- kmetijska krajina v manjših suhih dolinah
- celki v suhih dolinah z vrtačami

4.2.3 Cerkniško območje

- gozd na strmih pobočjih in grebenih
- suha kraška polja
- kraška poplavna polja
- kraška polja s presihajočimi jezeri
- vodnata kraška dolina

4.2.4 Velika notranjska planota

- gozdne kraške planote
- kmetijska krajina na uravnani planoti
- kmetijska krajina na zamočvirjeni kraški planoti
- kmetijska krajina na slemenastem reliefu
- kraška polja
- vodnate doline
- kmetijska krajina v suhi dolini

4.2.5 Snežnik z Javorniki

- gozd na kopastem sredogorju
- pašniki na pobočjih
- jase v gozdu

4.3.1 Ribniško–Kočevska kotlina

- gozd na strmih osojnih pobočjih in grebenih
- gozd na ravnini
- gozd na obrobju dolin
- kmetijska krajina v dolini
- kmetijska krajina na valoviti planoti
- kmetijska krajina na ravnini

4.3.2 Goteniško pogorje

- gozd na strmih osojnih pobočjih in grebenih
- skalna ostenja
- kmetijska krajina na valoviti planoti
- kmetijska krajina v zaraščanju

4.3.3 Dolina zgornje Kolpe

- strnjeni gozdovi s skalnim ostenjem
- vodotok z obrežno vegetacijo
- kmetijska krajina z naselji na ravnici
- celki na pobočju

4.3.4 Kočevso–Roško hribovje

- gozd na strmih osojnih pobočjih in grebenih
- krajina nekdanjih naselij v zaraščanju
- pašniki na vrtačastem reliefu
- členjena kmetijska krajina
- kmetijska krajina na valoviti planoti

4.4.1 Grosupeljska kotlina

- kmetijska krajina na ravnini
- členjena kmetijska krajina z naselji na valovitem reliefu
- kmetijska krajina v dolini
- suho kraško polje
- kraško polje z vodotokom

4.4.2 Suha krajina južno od Krke

- gozd na slemenih
- kmetijska krajina z naselji na kraški planoti
- členjena kmetijska krajina na vrtačastih pobočjih
- kraško polje

4.4.3 Krajina severno od Krke

- gozd na gričevju
- kmetijska krajina v zaraščanju na gričevju
- kmetijska krajina na valoviti planoti
- kmetijska krajina na vrtačastem površju
- kraško polje
- vinogradi na pobočjih
- kmetijska krajina v vodnati dolini
- kmetijska krajina na ravnini

4.5.1 Gorjanci z Radoho

- gozd na hribovju
- gozd na gričevju
- kmetijska krajina na gričevju
- kmetijska krajina z naselji na gričevju
- vinogradi na pobočjih
- vodnate doline

4.5.2 Bela krajina

- strnjen gozd na pobočjih in ravniku
- steljniki na gričevju
- členjena kmetijska krajina na kraškem ravniku
- vinogradi na gričevju
- ozka rečna dolina
- močvirne površine ob vodotokih
- kmetijska krajina na ravnini

5 Primorske regije

OSNOVNI VZORCI

- flišno gričevje
- ravninski svet – doline
- rob kraške planote
- kraško polje
- kraška planota
- obale
- morje

VZORCI NA DRUGI RAVNI

5.1 Subalpsko primorske regije

- slemena z vmesnimi uravnavami
- ozke doline z razširitvami v ravnice

5.2 Prave Primorske regije

- flišno gričevje
- kraška polja
- goli kras
- planotast svet s kraškimi pojavi
- široke dolinske uravnave
- kraške gmajne

5.3 Subdinarske primorske regije

- kraške gmajne
- slepe doline
- suhi doli
- flišno gričevje
- obrečne ravnice

VZORCI NA TRETJI RAVNI

5.1.1 Dolna Idrija – Kambreško

- gozdnata pobočja
- kmetijska zemljišča na pobočjih in slemenih

5.1.2 Kanalsko

- naplavske terase
- terasirani vršaj
- terasirana pobočja s posameznimi hišami
- terasirana pobočja z gručastimi naselji
- urbanizirano dno doline

5.2.1 Goriška Brda

- vinogradniško gričevje
- vinogradi
- ravninski deli Brd
- vzorec prehoda v višje lege

5.2.2 Goriška ravan

- naplavinska ravnina
- kanjon reke Soče
- mešana kultura
- poraščeno flišno gričevje
- intenzivni nasadi vinogradov – sadovnjakov

5.2.3 Vipavska dolina

- meliorirana polja
- nemeliorirana ravnina
- kraški svet sredi doline
- vzorec flišnega gričevja
- vinogradi v flišnem gričevju
- vzorec prehoda v višje lege
- travnati celki s posamičnim drevjem
- skalnata pobočja z melišči

5.2.4 Kras

- kmetijski svet suhega dola
- gozdovi črnega bora
- njivski kraški svet
- vinogradi na uravnava
- njive v vrtačah in dolih
- kraška gmajna

5.2.5 Slovenska obala

- flišni klifi
- obala
- soline
- kmetijski svet na obmorskih ravnica
- kmetijski svet na terasiranem pobočju
- urbanizirana terasirana pobočja
- terasirana svet v zaraščanju

5.2.6 Slovenska Istra

- kmetijski svet v terasah s strnjnimi naselji na slemenih
- kmetijski svet v rečnih dolinah
- skalni rob
- kmetijski svet na širših slemenih
- kmetijski svet v valah

5.3.1 Dolna Reka in Bistriško

- kmetijski svet v ozki dolini
- preplet gozdov, poselitve in kmetijskega sveta na pobočju
- njivski svet s sadovnjaki in travniki na uravninah
- močvirnat svet
- kmetijski svet širokih obrečnih dolin
- gozdovi na pobočjih

5.3.2 Brkini

- gozdnata pobočja in grape
- kmetijski svet na pobočju s poselitvijo na slemenih
- kmetijski svet na pobočju
- sadovnjaki na pobočju
- travniški svet z brezovjem in jelševjem na strmejših legah
- poraščene ozke grape

5.3.3 Kraško subdinarsko Primorje

- kraška gmajna v zaraščanju
- kmetijski svet ob vznožju vzpetin
- strnjeni gozdovi na kopastem hribovju
- travinje na vrtačastem in razgibanem svetu
- kmetijski svet v slepih dolinah
- sadovnjaki